

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

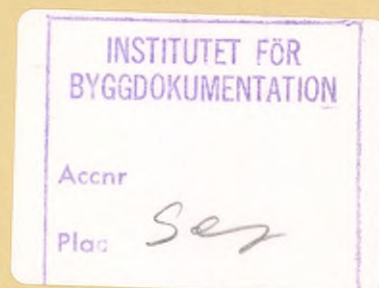

Planering för bättre friytor

Exempel från stadsdelen
Öster i Eskilstuna

Gunnar Ericson
Michael Porath
Torbjörn Suneson

K/mw

R163:1984

Planering för bättre friytor
Exempel från stadsdelen Öster i Eskilstuna

Gunnar Ericson
Michael Porath
Torbjörn Suneson

Denna rapport hänföer sig till forskningsanslag 801071-1 och 820865-9 från Statens råd för byggnadsforskning till Eskilstuna kommun, Eskilstuna.

I Byggeforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

R163:1984

ISBN 91-540-4258-5

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Spångbergs Tryckerier AB, Stockholm 1984

INNEHÅLL

1	FÖRORD	4
2	SAMMANFATTNING	5
3	PROBLEMBESKRIVNING	6
.1	Tre olika planeringsproblem	6
.2	Syfte	7
.3	Utgångspunkter	7
.4	Undersökningsmetoder	8
4	BAKGRUND OM FRIYTOR	10
.1	Friytor i lagar, normer och planeringspraxis	10
.2	Några viktiga faktorer	12
.3	Friytetyper	15
5	BAKGRUND OM ESKILSTUNA	19
6	BESKRIVNING AV ÖSTERS FRIYTOR	27
.1	Stadspark och promenadområde	29
.2	Bostadsnära park	30
.3	Små parker - lekplatser	33
.4	Idrottsområden	34
.5	Åker och skog	36
.6	Trafikfriytor	37
.7	Gång- och cykelvägar	38
7	TILLGÅNG TILL OCH ANVÄNDNING AV ÖSTERS FRIYTOR	39
.1	Användning av friytor på Öster	40
.2	Trafikens påverkan	42
.3	Planerade förändringar	44
.4	Tillgång till gårdsytor	47
.5	Tillgång till bostadsnära park	53
.6	Tillgång till promenadområden	57
.7	Tillgång till strövområden	58
.8	Tillgång till idrottsområden	59
.9	Öster i förhållande till övriga stadsdelar	60
.10	Klimat	65
.11	Skötselkostnader	66
8	FÖRBÄTTRINGAR PÅ ÖSTER	67
.1	Generella förbättringar	67
.2	Konkreta förslag med åtgärdsförteckning	69
9	DISKUSSION OM FRIYTOR I OMRÅDESPLANERINGEN	74
10	FÖRSLAG TILL ARBETSMETOD	80
.1	Arbetsgång	80
.2	Basmaterial	81
.3	Beskrivning av arbetsmoment	82
	LITTERATUR	92

1. FÖRORD

Utredningsarbetet har genomförts i samarbete mellan Landskapslaget AB och Eskilstuna kommuns stadsbyggnadskontor. Projektet har finansierats av Byggforskningsrådet och Eskilstuna kommun. Projektledare har Jan Krontorp, Eskilstuna kommun varit.

Arbetet har bedrivits av en arbetsgrupp bestående av Gunnar Ericson och Torbjörn Suneson från Landskapslaget AB samt Michael Porath, Eskilstuna kommun. I vissa avsnitt har Bengt Isling och Håkan Persson från Landskapslaget medverkat. Else-Marie Lindholm, Eskilstuna kommun, har svarat för utskriften.

Projektet har följts av en referensgrupp bestående av

Arkitekt LAR Eivor Bucht, Sveriges Lantbruksuniversitet, Arkitekt SAR Bengt Eklund, Eskilstuna kommun, Fritidschef Bengt Finnskog, Göteborgs kommun, Arkitekt SAR Tom Rosander, Bostadsdepartementet, Länsarkitekt Per Öhrling, Länsstyrelsen i Nyköping.

Synpunkter och hjälp under arbetets gång har vi fått av bland andra Sten Göransson, SLU, Gun-Marie Gunnarsson, Stig Lindqvist, Hans Nyberg, Rune Svensson, Ove Eriksson, Eskilstuna kommuns parkkontor, Olle Lindqvist, Eskilstuna kommunstyrelse, Karl Nelin, Eskilstuna kommuns fritidsförvaltning, Christer Sylvan, Göran Bringholm, Åke Lundin, Jan Höwing, Bengt Holm, Herbert Wengland, Brittmarie Fällgren, Christer Ljungkvist, Eskilstuna kommuns stadsbyggnadskontor.

2. SAMMANFATTNING

I denna rapport redovisas ett exempel på hur friytor kan behandlas på områdesplanenivå. Antingen i en särskild plan för friytorna — en så kallad grönplan eller som del i en områdesplan. Vi har studerat stadsdelen Öster i Eskilstuna.

En allmän bakgrund till projektet ges i kapitel tre. Kapitel fyra är en genomgång av hur friytor för rekreation behandlats i lagar, normer och utredningar. Vi föreslår en indelning i friytetyper, som vi sedan använder i beskrivningen av undersökningsområdets parker.

Friytorna indelas med hänsyn till sin funktion i idrottsområden, rekreationsfriytor, trafikfriytor och impedimentytor. Rekreationsfriytorna indelas efter areal i lekplatser, bostadsnära parker, promenadområden och strövområden.

I samband med detta klassas friytorna i acceptabla och ej acceptabla, med hänsyn till hur utformning, funktion och anläggning motsvarar kraven på respektive parktyp.

Vi konstaterar att kvalitetsskillnaderna mellan olika parker är stora. Hälften av de bostadsnära parkerna är byggda på moränkullar och hälften på platt lermark. Den ursprungliga karaktären på den mark som blivit park har till stor del bestått. De förra är dessutom betydligt mer användbara än de senare.

Bostadsområdenas tillgång till friytor bedöms. Denna tillgångsanalys genomförs i flera steg. I det första görs en jämförelse inom stadsdelen av tillgången till friytor på parkmark. I det andra analyseras tillgång till gårdsytor och i det tredje görs en tätortsövergripande jämförelse av tillgång till promenadområden och strövområden.

Analysen ger kunskap om:

- o befolkningens sammansättning och fördelning
- o stadsdelens struktur vad avser markanvändningen (hus, kvartersmark, parkmark, gator osv)
- o trafiken i stadsdelen, dvs barriärer i form av hårt trafikerade gator samt gång- och cykeltrafikens huvudstråk
- o friytornas utformning, funktion, anläggningar, tillgänglighet, åtkomlighet
- o störningar i form av buller och immissioner samt klimatförhållanden
- o tillgång till friytor inom stadsdelen
- o stadsdelens tillgång till friytor i ett tätortsövergripande perspektiv.
- o planerade förändringar av bebyggelse, vägar och parker

Med stöd av analysen utformas ett förslag till grönplan. I den redovisas åtgärder som kan vidtas för att förbättra utnyttjandet av friytorna och möjligheterna till rekreation utomhus.

Exempel på åtgärder:

- o Nya friytor
- o Förbättring och komplettering av befintliga friytor.
- o Förbättrade samband, vilket kan vara gång- och cykelvägar i planterade stråk eller enbart gång- och cykelvägar.
- o Nyplantering av alléer och komplettering av befintliga.
- o Förbättring av korsningar mellan motorfordonstrafik och stråk med gång- och cykeltrafik.
- o Vindskyddande planteringar i övergången mellan bebyggelsen och det öppna landskapet.

Med utgångspunkt från de erfarenheter vi gjort i projektet, avslutar vi rapporten med en diskussion om friytor i områdesplanering samt ger ett förslag till arbetsgång för att ta fram ett förslag till grönplan.

3. PROBLEMBESKRIVNING

3.1 Tre olika planeringsproblem

Tre olika planeringsfrågor - "grönplanering- områdesplanering-förtätning" och deras gemensamma beröringspunkter utgör grund för projektets problembeskrivning. Den beskrivs närmare under resp. delrubrik:

GRÖNPLANERING

Begreppet "grönplanering" används för en mängd kommunala inventerings-, program- och planarbeten rörande utemiljö. Begreppet är allmänt och vagt och i vissa fall direkt vilseledande. En del arbeten som inriktats på förvaltningsfrågor (utnyttjande, resurser, skötsel och ekonomi) leder nämligen inte alltid till planering i ordets egentliga mening. Dessa arbeten kan karaktäriseras som en form av handlingsprogram för resp. parkförvaltning (el motsv) och inte som mer traditionella fysiska planer som försöker beskriva den fysiska miljön och dess planerade förändringar inom ett givet planområde.

Praxis och begrepp för denna typ av arbeten har ännu inte utvecklats mot enhetliga system. På sikt bör begreppet grönplan ersättas av ett mer korrekt begrepp.

De arbeten som behandlar "grönplanering" ges ofta det analoga namnet grönplan, men namn som friyteplan och parkprogram

förekommer även. Ofta innehåller dessa arbeten ett eller flera av följande arbetssteg:

- a) inventering och beskrivning av ett områdes (stads eller stadsdels) friytor
- b) en analys av problem och utvärdering av brister
- c) en värdering av friytor i sig och deras inbördes läge
- d) ett åtgärdsprogram med förslag till prioriteringar. Åtgärderna kan röra upprustning, utvidgning, skötsel mm
- e) förslag till genomförande - ekonomiskt och administrativt

OMRÅDESPLANERING

Områdesplanering har utvecklats till ett allt viktigare planinstrument i den fysiska planeringen. Den fyller en funktion mellan den rent översiktliga planen som innehåller de strategiska besluten om markanvändningen och stads- eller byggnadsplanen som utgör planen för genomförandet. Statens Planverk har använt termen produktionsförberedande för områdesplanen. Den skall lösa markanvändningsproblem utifrån tekniska, ekonomiska och fysiska förutsättningar. Planen är schematisk/strukturell men innehåller ändå ett klart ställningstagande till rumsliga frågor. Områdesplanens skalnivå medför mao att flera avväganden kan ge mycket påtagliga konsekvenser för miljökvaliteter och utformning av de blivande uterummen. Områdesplanen har alltså kommit att få stor betydelse för möjligheterna till god gestaltning av utemiljön.

FÖRTÄTNING

Utvecklingen inom byggande och planering har medfört att uterummet kommit alltmer i fokus. T ex är uterummets mark intressant utifrån den förtätning som sker i många städer. Hus byggs om och byggs till inne i stadskärnorna. Fortfarande sker i enstaka expansiva kommuner en utbyggnad över jungfrulig mark, men oftast sker den på bebyggelsefria ytor inom staden. Inte sällan tas parker i anspråk. Detta har tillsammans med kritiken av existerande friytors bristande kvalitet lett till att behovet av friytor ifrågasatts vilket i sin tur lett till ett ökat intresse för värdering av friytornas kvalitet. I det sammanhanget har fler faktorer och kriterier än "mängd friyta" använts för att beskriva kvalitet, tex: funktion, skötselintensitet, kostnader.

SUMMERING

Projektets inriktning är att studera friytor på områdesplanenivå med projektrubriken "metoder att effektivisera planering av park- trafik- och rekreationsfriytor". Efter valet av fallstudieområde har vi valt den något enklare projektiteln "Friytor på Öster,

Eftersom vi väljer att studera friytorna på en viss fysisk plannivå sätts självklart vissa aspekter i förgrunden. En studie av friytornas fördelning och samband -dvs friyttestrukturen- blir ett huvudtema för studien.

3.2 Syfte

Syftet med projektet är :

- o att studera hur friytor bör behandlas utifrån områdesplaneringens planproblem och skalnivå (friyta definieras på sid)
- o att utforma en arbetsmetod som innebär en effektivare planering. Informationsinsamlande, analysmetoder samt kriterier för dimensionering och utvärdering av friytor skall studeras.
- o att pröva arbetsmetoden i en fallstudie där undersökningsområdet väljs

så att olika bebyggelse- och friytetyper finns representerade. Detta görs med avsikten att skapa en så pass generell planeringssituation som möjligt.

Syftet med fallstudien är:

- o att belysa och försöka lösa ett antal planeringsproblem inom Eskilstuna kommun
- o att ge exempel på konkreta förslag till förbättringar för innehåll och standard på friytor samt deras struktur

3.3 Utgångspunkter

De utgångspunkter som bildar undersökningens teoretiska grund kan grupperas efter tre olika temata. De är:

- o friytor i sig
- o analys och utvärdering av friytor på områdesplanenivå
- o arbetsmetodfrågor

För "friytor i sig" har våra utgångspunkter varit:

- o ett markområde i eller intill en stad definieras som friyta utifrån faktorerna tillgänglighet och (frihet från) störning. För att dessutom dela in friytor i olika typer används faktorerna funktion, anläggningsgrad, areal och avstånd (gäller områdesplanenivå). Även utformning kan vara en sådan faktor.
- o det finns ett samband mellan behovfunktion och skötsel av friytor. Sambandet bör kunna påverkas så att utbytet (större nytta för rekreation till lägre eller bibehållen kostnad) kan ökas.

För analys och utvärdering av friytor på områdesplanenivå är våra utgångspunkter:

- o för områdesplaneringen är det ändamålsenligt med en hierarkisk indel-

ning av friytor. Grundläggande faktorer för indelningen är funktion, areal och avstånd

- o de viktigaste faktorerna för analys och utvärdering av brister är "barriärer" samt "tillgång till friytor" - av en viss kvalitet
- o den bostadsnära parken och promenadområdet är de friytetyper som är viktigast på områdesplanenivå.

- o det hierarkiska indelningssystemet aktualiserar frågor om människors behov av friytor är utbytbar i den meningen att närbelägna friytor kan kompensera bristen på mer avlägsna och vice versa.

Till sist våra utgångspunkter för arbetsmetodfrågorna. De är:

- o att rutinerna för planering av friytor kan förbättras, genom att ansvaret för planeringen samlas på en hand istället för att vara splittrat på flera förvaltningar. Vidare kan kunskap och planeringsrutiner från andra planeringssektorer utnyttjas även i detta sammanhang.
- o att förbättrade rutiner kan leda till en planeringsmetod som medför säkrare prioriteringar och ökad nytta (relationen utbyte-kostnad)

3.4 Undersökningsmetoder

Rent principiellt kan skilja mellan två typer av undersökningsmetoder:

- för det första - en vetenskapsmetodiskt stringent uppläggning med hypoteser, anpassade FoU-metoder, analys, slutsatser och till sist ny te-
oribildning.
- för det andra - projektinriktad uppläggning vilket innebär att en fallstudie får bilda underlag för generella slutsatser, som sedan får prövas och modifieras i andra sammanhang med ytterligare erfarenhet som grund

Vi har valt en undersökningsmetod som ligger närmast det senare alternativet. Arbetet har bestått i ett växelspel mellan mer allmängiltiga studier och arbetet med fallstudien i Eskilstuna men med tyngdpunkt på den senare.

Vårt arbete består av tre separata delar vilket också återspeglas i innehållsförteckningen. Delarna är:

- del 1 - utveckling av teoretiska utgångspunkter
- del 2 - fallstudie
- del 3 - generella slutsatser, diskussion.

"Del 1"

har bestått av en genomgång av gällande bestämmelser i Byggnadslag och Byggnadsstadga, föreskrifter i Svensk Byggnorm samt råd och anvisningar i Bostadens Grannskap. Genomgången har kompletterats med studier av planeringspraxis i andra kommuner. I första hand har kommuner av Eskilstunas storlek valts.

Arbetet har syftat till att ge en så pass allmängiltig bild som möjligt av friytornas hantering och ställning i fysisk planering.

"Del 2"

har utgjorts av en fallstudie i Eskilstuna kommun: Val av fallstudieområde byggde på följande faktorer:

- området skulle innehålla en representativ bebyggelse- och friytesammansättning
- området skulle innehålla många olika planeringsproblem tex sanering och nyexploatering
- området borde åtminstone ur vissa aspekter vara dåligt försörjt med friytor
- planeringsproblem skulle vara aktuella för att undersökningens resultat direkt skulle kunna omsättas i praktisk planering

För fallstudien valdes delområdet Öster i kommunen. Undersökningsområdets gränser lades i olika typer av barriärer; trafikerade vägar och vattendrag (Eskilstunaån).

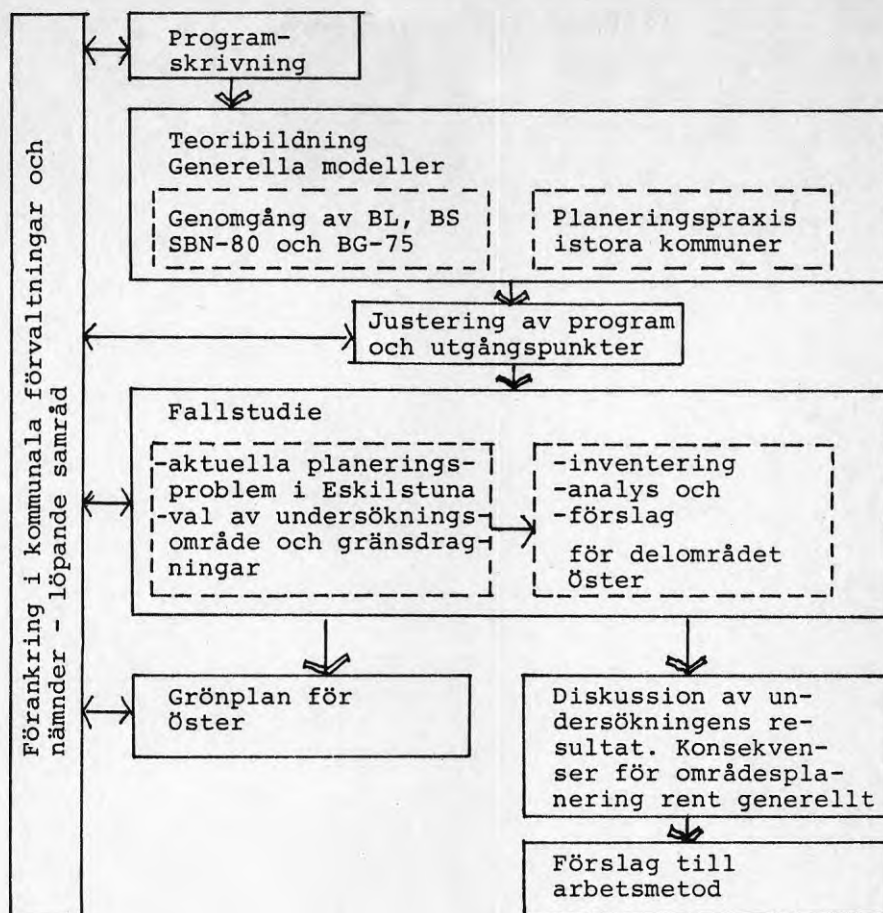
Under arbetets gång har vi funnit att våra modeller (i kap 4) inte stämt i alla delar. Vi har då fortlöpande anpassat oss till det detta och om så behövts förändrat indelningsgrunder, kriterier och annat.

"Del 3"

Skillnader mellan fallstudien och den teoretiska grunden tas upp till diskussion i det avslutande kapitlet om generella slutsatser. Vidstående figurer en schematisk bild av projektets olika delar

Figur. Översikt över projektets olika delar

4. BAKGRUND OM FRIYTOR

4.1 Friytor i lagar, normer och planeringspraxis

Friytor definieras som " för allmänheten tillgänglig mark, fri från bebyggelse och vägar, där den huvudsakliga användningen är lek, rekreation, och motion" (fritt efter Bostadens Grannskap).

För friytorna tillämplig lagstiftning utgörs av Byggnadslagen (SFS 1947:385, 1981:03.07) I den sägs ytterst lite om friytor I 40§ behandlas schaktning, fyllning och trädfällning inom stadsplanelagd mark, i dess 74§ anges att underhåll å allmän plats åvilar kommunen.

I Byggnadsstadgan (SFS 1959:612) finns mer detaljerade föreskrifter om vad som stadgas för en god utemiljö. I stadgans 53§ 1, 2, 3 och 4 moment anges vad som är lämpligt för en tomts ordnande.

Utdrag ur Byggnadsstadgan SFS 1959:612
53§ Tomts ordnande

"1 mom. Tomt skall, vare sig den tagits i anspråk för sitt ändamål eller icke, hållas i vårdat skick. Därvid skall tillses, att växtligheten ej hindrar sikten för trafiken.

2 mom. Bebyggd tomt skall beträffande lutning och höjdläge samt plantering och inhägnad vara anordnad på lämpligt sätt med hänsyn särskild till ljustillförseln samt till stads- och landskapsbilden. Byggnadsnämnden äger föreskriva att å tomten skall anordnas och vidmakthållas plantering eller annan liknande anordning. Nämnden äger ock föreskriva, att stängsel skall hållas mot gata.

3 mom. Å tomt skall inom- eller utomhus finnas särskilt, tillräckligt stort utrymme till parkering, lastning och lossning av fordon för dem som bo eller vistas på tomten samt för verksamhet som där bedrivs, såvida dylikt utrymme kan beredas för rimlig kostnad och utan synnerlig olägenhet i övrigt. Från vad sålunda föreskrivits äger byggnadsnämnden

medgiva undantag, om särskild plats för fordonen beretts annorstädes än i tomten så ock eljest om särskilda skäl äro därtill.

4 mom. Inrymmer byggnad bostadslägenhet skall på tomten eller på utrymme som är gemensamt för flera bostadslägenheter finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse, om sådan friyta kan beredas för rimlig kostnad och utan synnerlig olägenhet. Byggnadsnämnden kan medgiva undantag från denna bestämmelse, om särskilda skäl föreligga."

Som komplement till byggnadsstadgan meddelar Statens Planverk bestämmelser och råd och anvisningar för planering och projektering. Det görs i:

Svensk Byggnorm SBN-80 - bestämmelser för bostadens närområde.

Bostadens Grannskap BG -75 - råd och anvisningar för planering av bostadens grannskap.

Bestämmelserna gäller de närbelägna vistelseytorna medan råden främst omfattar lite längre bort liggande marker

Bifogat citat ur SBN-80 och BG -75 visar de viktigaste avsnitten för friytorernas behandling - och den ovan nämnda skillnaden.

Utdrag ur Svensk Byggnorm SBN -80

"52 Entréområde

Ett entréområde skall ha friytor som är tillräckligt stora och lämpligt utformade för småbarnslek och för vuxnas utevistelse. De skall vara väl solbelysta.

Entréområdet utgörs av området inom 50 meter från entrén till ett bostadshus. Friytan för småbarnslek godtas om den

- a) omfattar en samlad eller uppdelad area om sammanlagt minst 150 kvm, vilken är avsedd för högst 30 familjelägenheter
- b) är utformad med en eller flera sandlådor om sammanlagt minst 20 kvm och med sittplatser för barn och vuxna samt har utrymme för bollek, cykling, vinterlek och enkla klätterredskap. Det förutsätts att lekplatsen och dess anordningar är skyddade mot olycksrisker
- c) är väl solbelyst mellan kl 9-17 och kan övervakas från de bostadslägenheter som den betjänar.

:53 Närområden

Ett närområde skall ha friytor som är tillräckligt stora och lämpligt utformade för barns lekar och för vuxnas utvistelse. De skall vara lätt tillgängliga.

Närområdet utgörs av området inom 150 meter från entrén till ett bostadshus. Friytan för lek godtas om den

- a) omfattar en area av 1500-2000 kvm för högst 150 familjelägenheter. Friytan kan vara samlad till en enda kvarterslekplats eller vara fördelad på mindre lekanläggningar inom närområdet
- b) är utformad så, att den medger klätterlek, bollek, cykling, konstruktiv lek med sand eller bygglekmaterial samt vinterlek.

När antalet familjelägenheter är mindre än 20 godtas att entré- och närområdets

lekplatser förs samman. Friytan på den samlade lekplatsen godtas om den uppgår till minst 20 kvm per lägenhet."

Utdrag ur Bostadens Grannskap, 1975

"Tillgång till friytor

Bostadsbebyggelse bör tillvarata landskapets förutsättningar för rekreationsändamål och inom gångavstånd från bostaden innehålla friytor i sådan omfattning att de boendes behov av lek och fritidsverksamheter utomhus kan tillgodoses.

Disponibel friyta inom 50 meter från entré uppgående till 100 kvm/100 kvm vy skall godtas.

Anläggningar för lek

Utöver anläggningar för vilka anvisningar lämnas i SBN, bör bostadsbebyggelse inom gångavstånd ha tillgång till lekpark och bollplan.

Ytor för lekpark om 2000 kvm och bollplan om 1000 kvm inom 300 meter gångavstånd från bostaden skall godtas.

Anläggningar för motion och rekreation

Inom gångavstånd från bostaden bör finnas markområde för motions- och rekreatiionsaktiviteter utomhus.

500 meter gångavstånd till motions- och rekreatiionsområde skall godtas."

Tomas Schlyter (1976) har sammanfattat de olika förslagen till planeringsriktlinjer som togs fram under tiden 1960-1975. Se tabell

MALMÖ GENERALPLAN 1959	GÖTEBORGS LEKPLATSNORMER 1959	GOD BOSTAD 1964	PLANSTANDARD (STANDARD) 1965	BARNES UTEMILJÖ (SOU 1970:1) 1970	PLANFAKTORER (STOCKHOLM) 1970	GOD BOSTAD (FÖRSLAG) 1970	BOSTADENS GRANSKAP 1972	SVENSK BYGGNORM och BOSTADENS GRANSK 1975				
12 m ² /barn 3-12 år 1/3 på tomtmärk	1 sandlekplats per >10 barn, 1 m ² /barn min 25 m 5 h solbelys 9-16	1 småbarnslekplats /30 lgh >50 m ² 100-200 m ²	1 småbarnslekplats /30 lgh >50 m ² 100-200 m ²	småbarnslekplats mindre >10 barn 150-200m ² större >25 barn 300-500m ²	närlekrområde	sandlåda för mindre barn 1,5 m ² /barn min 25 m ² plana hård- gjorda ytor i olika storl	småbarnslekplats /30 lgh motsvarande /50 barn 0-15 år 150-200 m ² = 5-7 m ² /lgh	Entréområde småbarnslekplats a) 100-200 m ² /30 lgh b) väl solbelyst 9-17 c) 1-flera sandlådor 20 m ² + redskap				
2/3 på allmän mark	1 redskapslekplats >50 barn 5 m ² /barn (3 m ² /barn om detta finns)	1 lekplats /20-150 lgh > 50 m ²	1 lekplats /20-150 lgh >50 m ²	lekrområde />200 barn	hänvisning till Barnes utemiljö	sandlåda för större barn min 100 m ² plana hårda ytor varav 400-1000 m ² plate för cykelrep 1/50 lgh cykelbana bordtennis 1/50 lgh	övriga lekutrymmen /150 lgh 1500 m ² /200 barn + 10 m ² /lgh	Närområde: lekrområde för för- skolebarn och skolbarn a) 1500-2000m ² /150lgh b) klätter-, cykel- boll-, konstruktiv- sand-, vinterlek				
	1 lekplats med lekled /> 1000 barn 5 m ² /barn + 2 m ² min 200 m ²	1 lekplåt > 150 barn 6 m ² /barn inkl bollplan 20 x 40 m	"möble- rade" lektytor 6000m ²	gräs- yta för fri lek 5000m ²	terräng- område för fri lek 5000m ²	mindre lek- park/ >1000 barn 2000-2 4000m ²	gräs- plan 3000m ²	grup- plan 1000m ²	lekpark /4000 re 4000 m ² inomhuslokaler: 100 - 200 m ²	plana hårda ytor varav minst en ca 1000 m ²	mindre lekpark /600 lgh 5 m ² /lgh = 2000 - 4000 m ²	lekpark 2000 m ² bollplan 1000 m ²
		bollplaner allm lekplats med lekledare (=lekpark)		större lekpark / >1500 barn den 100-300 barn 6000 m ²	terräng för fri lek	planerande ytor 3000-5000 m ²	större lekpark /1200lgh=1500 barn 6000 m ² = 5 m ² /lgh	motions- och rekrea- tionsområde med 1 km motionsspår 1 km promenadväg				
						promenadområde 1 km ² fritidsgård 50-200m						
						strövområde bad friluftsteater						

Utdrag ur "Möjligheter till uteaktivi-
teter i nya bostadsområden" T. Schlyter
1976, SIB 21:1976.

4.2 Några viktiga faktorer

GRUNDER FÖR FRIYTEPLANERING

Grunden för friyteplanering utgörs av människors behov av rekreation och naturkontakt. Med behov menas då grundläggande, långsiktiga behov som alla människor bör kunna få tillgodosett, oavsett om de efterfrågar det idag eller ej. Dessa frågor berör framförallt den översiktliga planeringen, det vill säga den planering som bör leda till långsiktiga markreservationer och olika strategiska beslut.

Eftersom områdesplanering, delvis har en annan roll (produktionsförberedande planering), blir följden att även andra än de långsiktiga behoven kan behöva tillgodoses i denna planering.

Det finns ett samband mellan den fysiska miljöns utformning och människors benägenhet och möjlighet att tillgodose behovet av friluftsliv, lek m m. Därför försöker vi nedan beskriva de fysiska faktorer som är viktiga för att ge människor just dessa möjligheter. De faktorer vi har valt har självklart olika dignitet.

Vi har delat in dem i två olika grupper. Den första omfattar de krav som skall vara tillgodosedda för att ett markområde överhuvudtaget skall räknas som en friyta för rekreation. De är:

- Tillgänglighet - vilket innebär att marken skall vara rättsligt och fysiskt tillgänglig.
- Störning - vilket innebär att marken skall vara fri från varaktig störning. Se BG -75, def. av "disponibel friyta"
- Utformning - vilket innebär att friytans utformning skall ge förutsättningar för rekreation, tex genom rumslig utformning och andra miljövärden

Den andra gruppen omfattar de faktorer som används för att dela in friytor i olika typer. Faktorer och typer återkommer i den tabell som utgör en sammanställning av "Förslag till indelning av friytor". Faktorernas betydelse redovisas närmare efter följande uppräknings:

Funktion	- dvs att friytan skall fungera för människors utomhusrekreation och ge tätorten allmänna miljövärden
Anläggning	- förekomsten av en anläggning tex en bollplan påverkar både användande och utformning av en friyta
Befolkningsunderlag	- dvs vilken är den önskvärda befolkningen för en viss aktivitet
Avstånd	- mellan bostaden och en viss friyta
areal	- en viss areal är ofta nödvändig för att en friyta skall fungera på avsett sätt. Även områdets form är viktig
Tillgång	- tex uttryckt i måttet m ² friyta/inv

KOMMENTARER TILL FAKTORERNA

TILLGÄNGLIGHET

Med tillgänglighet menas att ett markområde dels är beträddbar i fysisk mening dels är tillgänglig för allmänheten. Det bör påpekas att begreppet tillgänglighet ibland används i betydelsen åtkomlighet (möjlighet att nå ett område beroende på avståndet till det). Detta kan leda till missförstånd. Begreppen bör hållas isär.

STÖRNING

En annan markanvändning (än utomhusvistelse och friluftsliv) förändrar värdet av den mark som avsatts för rekreation. Biltrafiken sprider buller och avgaser industrier och sopstationer likaså. Sådana immisioner av direkt fysisk art bör utesluta många marker för en tänkbar användning som vistelsemark. BG-75 behandlar biltrafikens buller och det är inom detta område kunskapsunderlaget för störningar är störst.

Den visuella kontakten med en störningskälla kan i många fall betyda att ett markområde är mindre användbart som visuellsemark.

UTFORMNING

Faktorerna i denna uppräkningslista är till stor del kvantifierbara. Självklart är även andra faktorer viktiga för en friytas värde. För dessa använder vi det samlande begreppet "utformning" - det kunde lika gärna vara kvalitet eller helhet. De aspekter som skall fångas in med begreppet är delvis svårsmätbara och svårbeskrivna. Det gäller tex "rumsupplevelse", "årstidsvariation" "omväxling" och "sinnesupplevelse".

Dessa aspekter har utretts och analyserats av tex Stockholms Läns Landsting (1978) för översiktlig planering och i en pågående BFR-utredning angående "Upprustning av bostadsområden med statsmedel", Ericson (1982). Båda dessa utredningar pekar på svårigheterna med att använda sig av olika kvalitetskriterier på landskap och utemiljö. För den översiktliga planeringen görs bedömningen att andra faktorer (kommunikationer, avstånd mm) är viktigare för urvalet av lämpliga friluftsområden.

Att utformningen är viktiga inom projekteringen är självklart. Bland annat har senare års miljöförbättringsarbeten i bostadsområden visat att dålig utformning (gestaltning) är ett stort miljöproblem. Bostadsstyrelsen har i rapporten God Bostad 7 (1982) sammanfattat erfarenheterna från detta arbete genom att försöka vad som är kvalitet i utemiljön

Rapporten beskriver uterummens:

- planutformning och skötsel
- uterummens stomme
- klimat
- mark och vatten
- växtlighet
- boendeinflytande

Både under rubrikerna "planutformning, uterummens stomme, klimat och växtlighet" beskrivs utformningsfrågor med god noggrannhet varför rapporten närmast kan betraktas som råd och anvisningar för utemiljö. Av många råd citerar vi följande för uterummens stomme: "Marken, byggnaderna och växtligheten utgör utemiljöns stomme. Hus, träd och buskar avgränsar uterummen och påverkar klimatet genom att skapa förutsättningar för sol skugga och lå. Deras funktion som väggar och tak (trädkronor) kring uterummen kan kompletteras av plank, pergolor och skärmtak. Marken är golv".

Till ovanstående citat vill vi komplettera med förmodandet att uterummets form och inbördes organisation är en mycket viktig kvalitet. Det påverkar

dels användandet av uterummet - var människor träffas eller får avskildhet, dels upplevelsen av detsamma genom sekvenser av uterum med olika skala, riktning, öppenhet och karaktär. Vi tror också att detta är faktorer som är viktiga såväl för bostadens friytor som för bostadsnära parker och promenadmarker och att förutsättningarna för en god utformning därigenom grundas och bestäms redan på områdesplanens skalnivå.

I den sammanfattande tabellen längre fram har vi detta till trots inte tagit med rubriken utformning. God Bostads kvalitetsbeskrivningar är visserligen generella till sin natur med de har endast testats för bostadens friytor. Vår bedömning av vad som är god utformning enligt ovan kan därför inte sägas ha stöd i någon gällande rådtext - ännu.

Vi fortsätter diskussionen om "utformning" både i själva fallstudien och i den avslutande diskussionen (sid resp)

FUNKTION

SBN-80 och Bostadens Grannskap tar upp följande funktioner: utomhusrekreation och lek, klimat (vind och sol) samt skydd mot störning i form av vägtrafikbuller. Om man jämför dessa funktioner med de som omnämns i nedanstående längre citat ur MOVIUM - Mark och Vegetation i urban miljö (1979) framträder några skillnader.

- * Friytornas allmänna kulturella funktion framhålls ej i BG, 1975, antagligen på grund av att de inte kunnat beskrivas i planeringstermer som storlek, avstånd, tillgång och så vidare.
- * De ekologiska, hygieniska funktionerna tillmätts idag större betydelse än när råden skrevs.
- * Flera av de funktioner som MOVIUM omnämner hör hemma på den planeringsnivå som rör hela tätorten.

Citat ur MOVIUM (1979)

"Grönområdenas betydelse framförallt i boendemiljön har ofta framhävts i planeringsdebatten under sjuttio-talet. En sammanfattning av de betydelser som tillmätts naturen och som framkommer i såväl citat ovan som i de råd, anvisningar och normer som myndigheter som planverket, bostadsstyrelsen och lek-miljørådet gett ut under senare år⁴) kan se ut enligt följande:

Grönområdena är viktiga,

- * för att ge invånarna NATURUPPLEVELSER - visa på årstidsväxlingar, dofter, ljud, känslomässiga upplevelser
- * för REKREATION, för LEK och MOTION

- * för att ge människor möjlighet att ODLA sina egna grönsaker, bär, blom-
mor
- * som KUNSKAPSKÄLLA för att de ger män-
niskor i städerna möjlighet att lära
sig att förstå naturens kretslopp,
sitt beroende av naturen, ekologiska
förlopp
- * som element i staden, med strukturer-
ande, ARKITEKTONISK och ESTETISK FUNK-
TION
- * som förmedlare av vårt KULTURARV
- * som KLIMATSKYDD, för att skapa behag-
lig skugga och lä för vindar
- * för den URBANA HYDROLOGIN, det vill
säga vattenbalans och kretslopp
- * som RECIPIENTER, det vill säga mot-
tagare men även renare av vatten från
tak och hårdgjorda ytor, av förorenad
luft m m
- * ur ENERGISYNPUNKT; läbälten minskar
energiåtgången för uppvärmning, vege-
tation ger energi."

BEFOLKNINGSUNDERLAG

Befolkningsunderlaget är viktigt på två sätt. Det skall å ena sidan inte vara så stort att slitage, trängsel od överstiger vad besökaren förväntar sig. Å andra sidan skall det åtminstone vara så stort att människor lockas till parken för möten kontakter mm. En tom park kan av vissa människor upplevas som ödslig likaväl som att ett strövområde kan upplevas som överbefolkat

ANLÄGGNING

Begreppet är väldefinierat och veder- taget. Det viktiga är att särskilja begreppen anläggning och behov. Ett och samma behov kan nämligen tillgodoses genom olika sorts anläggningar. Jämför tex skillnaden mellan "lekfält för bollspel" och "korpidsplats".

Ofta brukar en friytetyp karakteriseras genom de anläggningar som finns (eller bör finnas). Se uppräknigen i tabellen.

AVSTÅND

Många utredningar visar att avståndet till en friyta är en mycket kritisk faktor för människors benägenhet till friluftsliv och annan utomhusrekreation. Se tex Henrikson et al (1975) och Kardell och Pehrsson 1978). De sist nämnda uppger tex att ett stort avstånd är det viktigaste hindret mot ett besök i de närbelägna strövområdena.

- 1) Avståndet är ingen primär faktor, det är snarare den disponibla tiden för friluftsliv som är det. Avståndet varierar för olika friytor och olika tillgängliga fortskaffningsmedel (till fots, per cykel, med bil, buss m m).

- 2) Avståndet definieras som avstånd mellan bostad och en friytas angränsningspunkt (vanligen den närmast belägna, åtkomliga punkten).
- 3) För de flesta friytor bör man utgå från gång- och/eller cykelavstånd vid upprättande av eventuella riktlinjer för tillgång. Detta gäller hela tätortsskalan upp till större städer. För storstäder kan tidsavstånd medelst kollektiva trafikmedel utgöra grunder för mätningar och bedömningar.
- 4) I de tidigare nämnda kommunala utredningarna används avstånd från bostaden för att systematisera friytorna.
- 5) Rent mättekniskt används både fågelvägsavstånd och verkligt avstånd.

AREAL

Enligt Kardell&Pehrsson (1978) uppger Stockholmarna att det i andra hand är (för liten) områdesareal som utgör ett hinder för besök i närbelägna strövområden

För alla friluftaktiviteter finns en kritisk storleksgräns som avgör om det är meningsfullt att använda ett område för ett visst ändamål eller ej.

Areal står i intimt samband med vad som är ett områdes lämpliga form. Ett område får t ex inte vara för smalt. En tydlig rumskänsla skall kunna upplevas.

Det är många gånger svårt att bestämma lämplig areal för en friyta. De funktionellt entydiga friytorna (bollplanen, sandlådan, golfbanan) är enklast medan mångsidigt användbara friytor är desto svårare

TILLGÅNG

Bostadens Grannskap anger att tillgång till friyta bör mätas inom 50 meter från entréen. Flera undersökningar (bland annat Uppsala kommun, 1982) har diskuterat motsvarande planeringsriktlinjer för promenadområden, strövområden och dylikt. Bland annat har följande principiella frågeställningar behandlats:

- * avståndsfaktorns betydelse (se tidigare resonemang)
- * hur skall flera bostadsområdets "konkurrens" om ett och samma friluftsområde påverka tillgångsmätningar
- * går det att sätta upp och motivera planeringsriktlinjer i form av gränsvärden eller riktvärden för kvm friyta/invånare.

En del av de principiella resonemangen utvecklas i fallstudien

4.3 Friytetyper

Flera kommunala utredningar har angripit och försökt lösa principiella frågor om dimensionering och tillgång till friytor inom och utom tätorten. De har därvid be-lyst: olika förutsättningar i skogs- och jordbruksbygd, olika förutsättningar pga tätortens storlek samt olika sätt att mäta tillgång till friytor. Problemen har varit flera vilket säkert är en av anled-ningarna till att råd och anvisningar för "tätortens grannskap" fortfarande sak-nas (jfr Bostadens Grannskap)

Bland annat följande utredningar har arbetat med ovan nämnda problem: Örebro kommun (1974, 1980), Uppsala kommun (Opubl 1982), Göteborgs kommun (1979), Södertälje kommun (1981), Stockholms läns landsting (1978) och Stockholms kommun (1982). Det följande avsnittet byg-ger till stor del på dessa utredningar.

Ett flertal olika friytetyper finns repre-senterade i de olika utredningarna. Indel-ningsgrunderna kan variera något men of-

tast har funktion, avstånd och areal ut-gjort de viktigaste faktorerna. (Andra ex-empel som ej refereras här har utgått från skötsel och utnyttjandeintensitet, plan-rättslig ställning mm.

Den indelning som redovisas i fortsättning-en (och i vidstående tabell) bygger på följande principer:

- friytorna skall fungera för ett mång-sidigt utnyttjande
- de skall innehålla varierade funktio-ner och anläggningar
- samt om möjligt kunna inordnas i ett hierarkiskt indelningssystem.

Följden har blivit en terminologi som ger "bostadsrelaterade friytor" med av-stånd mellan bostad och friyta som den till synes viktigaste faktorn.

SAMMANSTÄLLNING AV FÖRSLAG TILL INDELNING AV FRIYTOR Källa SBN-80, BG-75 samt kommunala utredningar och planeringsriktlinjer

Beteckning	Funktion	Planerings-nivå o dyl	Befolknings- underlag	Anläggning	Avstånd		Areal	Tillgång	Källa, kommentar
					till om-rådet	utnyttjan- dedjup			
Bostadsom-rådets friytor ³⁾ *entré- område	lek-rek- reation klimat- skydd estetik sol	bostads- område detalj- plan	2-30 lgh ¹⁾ (5-100 inv)	småbarns- lekplats växtlighet sittplat- ser m m	0 m	50 m ¹⁾	(150 kvm) ⁴⁾	100 kvm/ ²⁾ 100 kvm lgh	1) SBN-80 2) BG-75 3) =gårdsytor 4) för småbarns lek- plats
*när- område	lek utevis- telse klimat	bostads- område detalj- plan	-150 lgh ¹⁾ <500 inv	klätter- lekplats bollekl cykelpl vinter- lekplats konstruk- tiv lek	-	150 m ¹⁾	2000 kvm ¹⁾	20 kvm/ ¹⁾ lgh	1) SBN-80
Bostads- nära park	idrott utevis- telse lek natur- upple- velse	stadsdel områdes- plan	150-2000 lgh (500-5000 inv)	lekpark isbanor bollspel promenad plask- damm o dyl m m	300 m ²⁾ 500 m ¹⁾⁵⁾	200 m ³⁾	30 000 kvm ^{1),4)}	-	1) Handboken Bygg 2) BG-75 3) SOU 1970:1 Barns utemiljö 4) Södertäljes fri- områden 1981 5) Huddinge kn 1976
Promenad- område	promena- der natur- upplev- else eksur- sion för skolor motion	stadsdel områdes- plan	1000-2000 lgh (3000-6000 inv)	GC-vägar natur el park	500m ¹⁾³⁾ -1000m ²⁾⁴⁾ 6)	700 m ¹⁾	10 ⁵⁾ - 200 ha ⁴⁾	50 kvm/ inv ¹⁾ 20 kvm/ inv ²⁾ 90 kvm/ inv ⁷⁾	1) Uppsala opubl 2) Stockholm läns landsting 3) Södertälje 1981 4) Guinchard 1971 5) Eskilstuna 1979 6) Stockholms kn 7) Helsingfors 1972
Stadspark (kultur- park)	kultur lek sociala aktivi- teter trädplan	tätort översikts- plan	>10 000	scen lekpark/ lekhush blomster- arrange- mang café fågel- damm	-1)	-	-2)	-	1) Inga bra källor 2-3 km är troligt 2) Inga källor (3-10 ha bero- ende på stads- storlek?)
Strövmark	strövande natur- studier motion	kommun tätort stadsdel översikts- plan	(5000-20 000 inv)	angörings- punkt stigar natur (andra an- läggningar kan före- komma)	3 km ⁻¹⁾ 5 km ³⁾	3 km ¹⁾	200 ha ⁻²⁾ 1000 ha ³⁾ 4) 5)	500 kvm/ inv ¹⁾ 180 kvm/ inv ⁶⁾	1) Uppsala opubl 2) Guinchard 1971 3) Södertälje 1981 4) Göteborg 1979 5) Planering för friluftsliv 1971 6) Stockholms läns landsting

Eftersom det finns flera typiska friytor som inte kan inordnas i detta system bever vi komplettera systemet med "övriga friytor" som kan karakteriseras som friytor med enklare eller åtminstone ensidigare funktionsinnehåll. Dessa redovisas i särskild tabell på sid 18

Som redan sagts utgör tabellen en sammanställning av aktuella planeringsriktlinjer. Vi kan konstatera att:

- * Inga utredningar under senare år har ifrågasatt SBN -80 och BG -75.
- * Stor enighet råder angående de funktioner som omnämns under respektive friytetyp. Benämningarna varierar mer.
- * Samstämmigheten är större för föreslagna avstånd till respektive område än för områdesstorlek.
- * Inga källor har försökt ange riktvärden för avstånd, storlek och dylikt för en stadspark. Stadspark förekommer inte lika ofta som de andra typerna i de refererade publikationerna.

Tabellen är uppbyggd så att de högsta och lägsta värdena är angivna, med andra ord det största intervallet. Då källa saknas står det angivna värdet som författarnas bedömning.

Förutom de faktorer som vi har redovisat ovan (punkt 4.2) har vi i tabellen lagt in rubriken planeringsnivå för att koppla samman funktion och friytetyp med ett speciellt planinstrument.

KOMMENTARER TILL TYPERNA I DEN HIERAR- KISKA INDELNINGEN

BOSTADSOMRÅDETS FRIYTOR - GÅRDSYTOR

SBN-80 begränsar bostadsområdets friytor till ytor som ligger inom 150 meter från bostaden. De delas in i entré- (inom 50 meter) och närområde (inom 150 meter).

Bostadens friyta kan inte avgränsas som ett område (med tydliga gränser) utan definieras som all mark inom 150 meter. Av den anledningen anges i tabellen endast områdesstorlek för de ingående lekplatserna.

Planrättsligt brukar marken oftast utgöras av kvartersmark men detta är självklart ingen nödvändighet. Parkmark kan också inräknas i bostadsområdets friyta om den ligger tillräckligt nära.

De närbelägna friytorna är viktigast för barn, hemmaföräldrar och andra som tillbringar mycket av sin tid i bostadsområdet.

BOSTADSNÄRA PARK

Ett flertal begrepp används; aktiv park och närpark är andra exempel. Med begreppet avses den eller de centrala parker som skall tillgodose ett rekreationsbehov på stadsdelsnivå - därom råder stor samstämmighet. Gångavståndet från bostaden kan därför vara längre än för bostadsområdet. Olika avstånd (till området) har använts - alltifrån 150 meter till 500 meter. Normalt anges ej om det är verkligt eller fågelvägsavstånd. De flesta källor anger 300 meter (till området). Vad som anges beror på vilken storlek (och vilket innehåll) som bedöms som lämpligt.

Vanliga funktioner är i första hand bollspel och lek. Konkret innebär det att den bollplan och den lekpark som beskrivs i BG,1975 skulle kunna utgöra en del av den bostadsnära parken, under förutsättning att avståndet sätts till 300 meter. (Vad som gäller separat för bollplaner och lekpark frångår av nästa tabell).

Det är dock inte helt entydigt att till exempel en bollplan skall ingå - den kan ligga skild från parken.

Parken skall ge möjligheter till friare spel och lekar året om. Sittplatser i avskildhet i kontrast till platser för många bör också finnas. Utformningen av parken bör ge besökarna varierade upplevelser och utrymme för ett spontant utnyttjande. Detta nås genom utformning av mark (kullar och slänter) och gestaltning med vegetation både i form av natur eller naturlika ytor och välansade prydnadsplaneringar.

Lämplig områdesstorlek är dåligt dokumenterad. Södertälje kommun anger 3 hektar som minimivärde (för Södertälje).

En alltför hög gräns för områdesstorlek skulle kunna leda till ett system som inte alls passar många mindre tätorter. Den bostadsnära parken är nämligen i hög grad en "social" anläggning, en plats där man leker, träffas eller bara för att se och höra andra människor. En bostadsnära park utan människor saknar en viktig dimension. Den liksom affären, behöver ett visst befolkningsunderlag för att fungera, för att bli levande och lockande.

Barriärer kan avhålla människor att gå till den bostadsnära parken, eftersom de flesta av besökarna (barn, daghem, äldre) inte rör sig särskilt obehindrat (Se vidare avsnittet om tillgång)

PROMENADOMRÅDE

Promenadmarken är också en friytetyp som kan relateras till en stadsdel eller ett stort bostadsområde; termen bostadsnära promenadområde förekommer också. Begreppet myntades av CG Guinchard 1971 och används därefter i så gott som all översiktlig planering.

De vuxna är viktigare än barnen som målgrupp. Anläggningen är enkel, områdestorleken varierar betydligt. Som minst föreslås 10 hektar, som mest 100 hektar. De flesta arbeten redovisar 15 å 25 hektar som ett riktvärde om områdets form ej är alltför långsmal.

Uppgifterna om avståndet till promenadmarken är ytterst samstämmiga. 500 å 800 meter används alltid.

STADSPARK

I större tätorter har en eller flera parker en mer officiell karaktär. Det är stadsparken, vare sig den bär det namnet eller ej. Stadsparken har en annan funktion än den bostadsnära parken. I den anordnas fester, musikkvällar och andra arrangemang. I den finns utomhuscafeer, lekplatser, prydnadsplanteringar, minigolfbanor utomhusscen mm.

Parken är välskött med inslag av exklusiva planteringar. Den helt dominerande vegetationstypen brukar dock vara "bestånd av högresta parkträd" och gräsmattor (se bilderna från Eskilstuna stadspark på sid 35 och 36.

Få utredningar har försökt ange lämplig areal, avstånd od för stadsparken och på så vis faller den lite utanför det indelningssystem vi har placerat den i. Men funktionellt utgör den ett nödvändigt komplement till de övriga och den är dessutom i högsta grad mångsidigt användbar.

STRÖVOMRÅDE

Strövområdet relateras till delar av en tätort eller hela tätorten beroende på dess storlek. Det används för längre promenader, skidturer och allmänt friluftsliv. Lättframkomliga stigar är en nödvändighet liksom ett stort inslag av natur.

Strövområdet bör ligga mellan 2 och 20 kilometer från bostaden. I "moderna" exempel används kortare avstånd eftersom de skall kunna nås med cykel eller till fots undet en ledig halvdag.

Områdesarealen diskuterades ingående av SNV 1971 och föreslogs till intervallet 300-1000 hektar. Sedan dess har man uppmärksammat att arealkravet kanske endast kan tillgodoses fullt ut i landskapstyper med stort inslag av skog. I slättlandskap kan däremot små dungar och backmarker bindas samman genom markvägar och stigar till en annan typ av Strövområden. Hur dessa områden skall dimensioneras finns det ännu inga studier på. Stig- och väglängd är säkerligen den viktigaste faktorn för ett fungerande friluftsliv.

Strövmarken bör hanteras i samband med den översiktliga planeringen eftersom markresurserna för strövande runt en tätort bör behandlas i ett strategiskt inriktat planinstrument.

KOMMENTARER TILL ÖVRIGA FRIYTOR

De typer som samlats under denna rubrik vänder sig normalt till en snävare grupp av besökare. Flera av verksamheterna kan även ingå i de hierarkiskt uppställda typerna men de förekommer ofta/ibland som fristående anläggningar

LEKPLATS/LEKPARK

Den minsta lekplatsen kan bestå av en sandlåda, något redskap och en skyddad sittplats. Det innebär att en yta på 30 - 40 m² kan räcka. En liten lekplats kan mao smygas in på mycket små markområden eller lätt fogas till en större anläggning i övrigt. (Obs. beskrivningen gäller lekplats på allmän mark - ej bostadsområdets tomtmark). Denna lilla lekplats kan i princip placeras varhelst det finns mark tillgänglig bara det finns behov därför.

Den största typen av lekplats är lekparken. Fullt utbyggd kan den omfatta 16 000m² (enligt Stockholms kommun 1965) och innehåller då många funktioner och anläggningar som har beskrivits under "bostadsnära park" och "stadspark". Lekparken definieras genom att den har anställd lekpersonal som leder leken. Den kan organisatoriskt inordnas under olika förvaltningar men också placeras på olika typer av mark (parkmark eller tomtmark för skola)

Lekparkens ide och innehåll finns beskriven i SOU 1970:1 Barns Utemiljö. Under senare år har den delvis ersatts av stora daghems- och skollekplatser. Därför har vi valt att placera den utanför det hierarkiska systemet (i motsats till vad Barns Utemiljö gjorde)

BOLLPLAN / IDROTTSOMRÅDE

Förhållandet mellan bollplan/idrottsområde är helt analogt med det för lekplats/lekpark (se ovan) vad gäller dimensionering, areal, lokalisering mm. Den minsta bollplane kan vara 10x20m medan de största idrottsområdena kan innehålla 5 a 10 bollplaner på 60x100 m samt mark för andra idrotter. Totalytan kan uppgå till 5-10ha. Stadsplanetekniskt görs ofta den skillnaden att de små och enkelt utförda bollplanerna ingår i parkmarken medan idrottsområdena ges Ri-beteckning.

EXKURSIONSOMRÅDE

Exkursionsområden för kortare utflykter i organiserad form beaktas numera i flera kommuners planering. Intressegrupper är skolor och daghem. Undersökningar som gjorts i Lund (1979) och Södertälje (1981) visar att det är de närbelägna större parkerna och naturområdena som används för detta ändamål.

Avståndet beror helt av besöksgrupp. Daghemsggruppen når 1 å 1,5 kilometer under en halvdag. Skolklasser som åker buss eller cyklar når 4 å 5 kilometer.

Samstämmigheten verkar vara ganska stor för områdesstorlek. Ett markområde på ca 20 hektar har angetts som lämpligt

MOTIONSSPÅR

Motionsspåren utgör ofta delar av promenad eller strövområden men de kan även ligga på andra platser. Spårlängden varierar normalt mellan 2,5 - 10 km vilket kräver ett markområde på drygt 30 ha för att ge omväxlande och ostörd löpning. Omväxlande terräng är ett krav. Motionsspåren bör utgå från en samlad spårcentral.

TRAFIKFRIYTOR SKYDDSZONER

En stor del av en stads obebyggda mark består av skyddszoner. Den har ofta stadsplanebeteckningen "parkmark" även om dess kvaliteter bestäms av annan verksamhet än rekreation. Skyddszoner återfinns vid gatumark, industrier mfl störande verksamheter. Dimensionering av skyddszonerna bestäms, om möjligt, av den spridningsbild som immisionen (bullret, föroreningen) ger.

Skyddszonerna är dyra att sköta och ger lågt utbyte i fråga om rekreationsvärden.

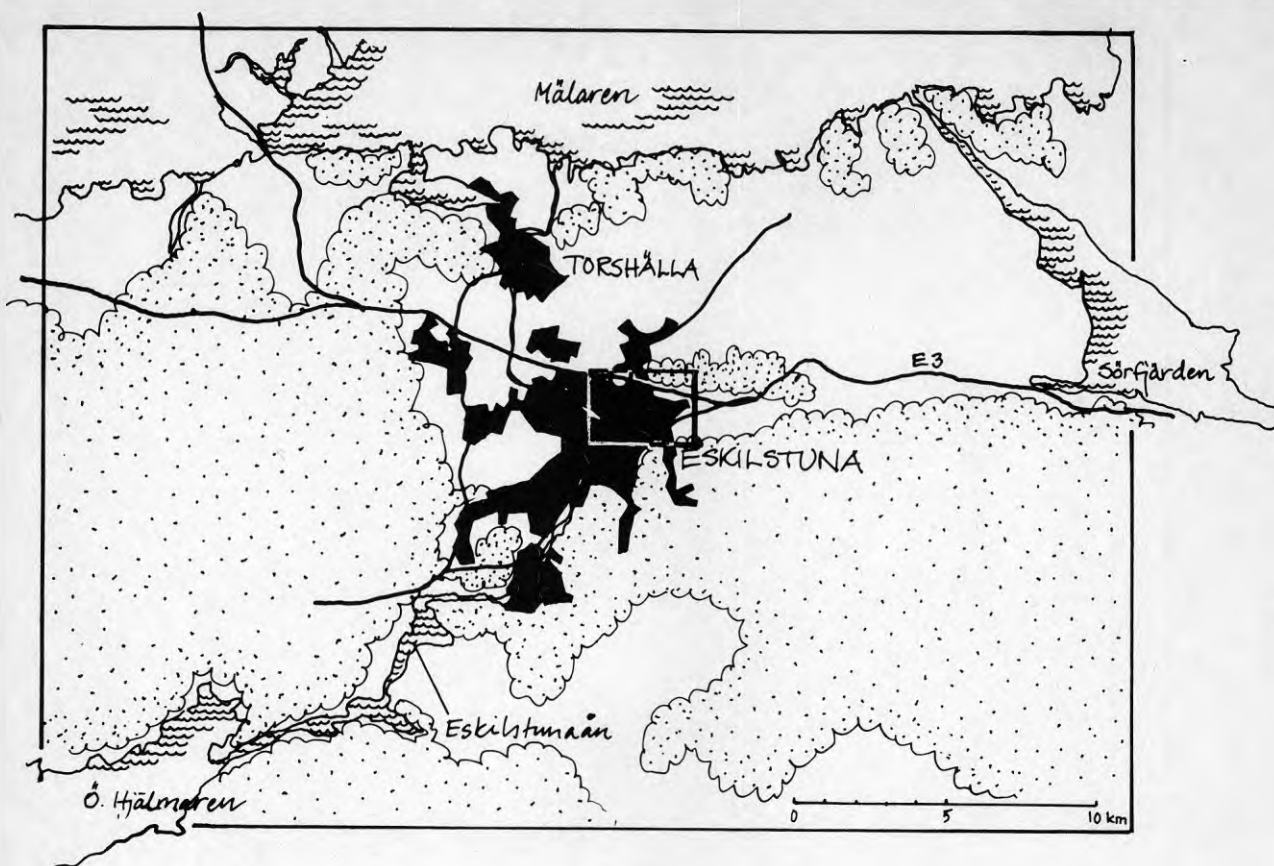
Flera sk parkprogram har därför försökt inrikta skötseln mot minskade insatser för denna typ av mark. Ett ännu olöst problem är vilka marker som skall klassificeras som skyddszoner (trafikfriytor) Vi har inte återfunnit enkla och äldre niera de regler för sådana avgränsningar.

SAMMANSTÄLLNING ÖVER FÖRSLAG TILL INDELNING FÖR VISSA SPECIELLA FRIYTOR

Beteckning	Funktion	Planeringsnivå	Befolkningsunderlag	Anläggning	Gång- och cykelavstånd till området	utnyttjande	Områdestorlek	Tillgång	Källa, kommentar
Lekpark lekplats	Lek med personal lek	stadsdel bostadsområde		lekpark sandlåda redskap sittplats	300m ³⁾	- 20 a 30 m ²	2000 kvm ⁻¹⁾ -16 000 kvm ²⁾	-	1)SBN-80 2)Stockholm 1965 3)BG -75
Bollplan	fotboll skridskor	bostadsområde		plan vta gräs/grus	300 m ¹⁾		1000 kvm ²⁾	-	1)SBN-80 2)BG-75
Motionsspår	motion löpning skidåkning			omväxlande terräng			30 ha ¹⁾ 100 ha ²⁾	-	1)Göteborg 1979 2)Guinchard 1971
Exkursionsområde daghem, skolor	Ökad kunskap om natur	stadsdel områdesplan översiktsplan	en skolas upptagningsområde	naturmark växter djur			20 å 25 ¹⁾ ha	-	1)Örebro 1974 2)Gustavsson 1979
skyddszoner Trafikfriytor	ledningsgator "receptier hygien estetik- stadsstruktur	detalj- och områdesplan	-	+ grön- gjord mark	beroende av ¹⁾ immisionskälla d v s buller, stoftspridning, störning i landskaps- eller stadsbild		se avstånd		1)BG-75 m fl källor

5. BAKGRUND OM ESKILSTUNA

Eskilstuna är en industristad i mellansverige med cirka 63 000 invånare 1982. Staden ligger vid Eskilstunaån, på gränsen mellan skogsbygden i söder och slättbygden i norr.

Detta sätter sin prägel på miljön i de

olika stadsdelarna. De södra delarna är anlagda på vad som ursprungligen varit skogsmark, och är följaktligen ganska kuperade. De norra stadsdelarna, bland dem stadsdelen Öster, är huvudsakligen anlagda på jordbruksmark och därför ganska platta.

ESKILSTUNA EN MEDELTIDSSTAD

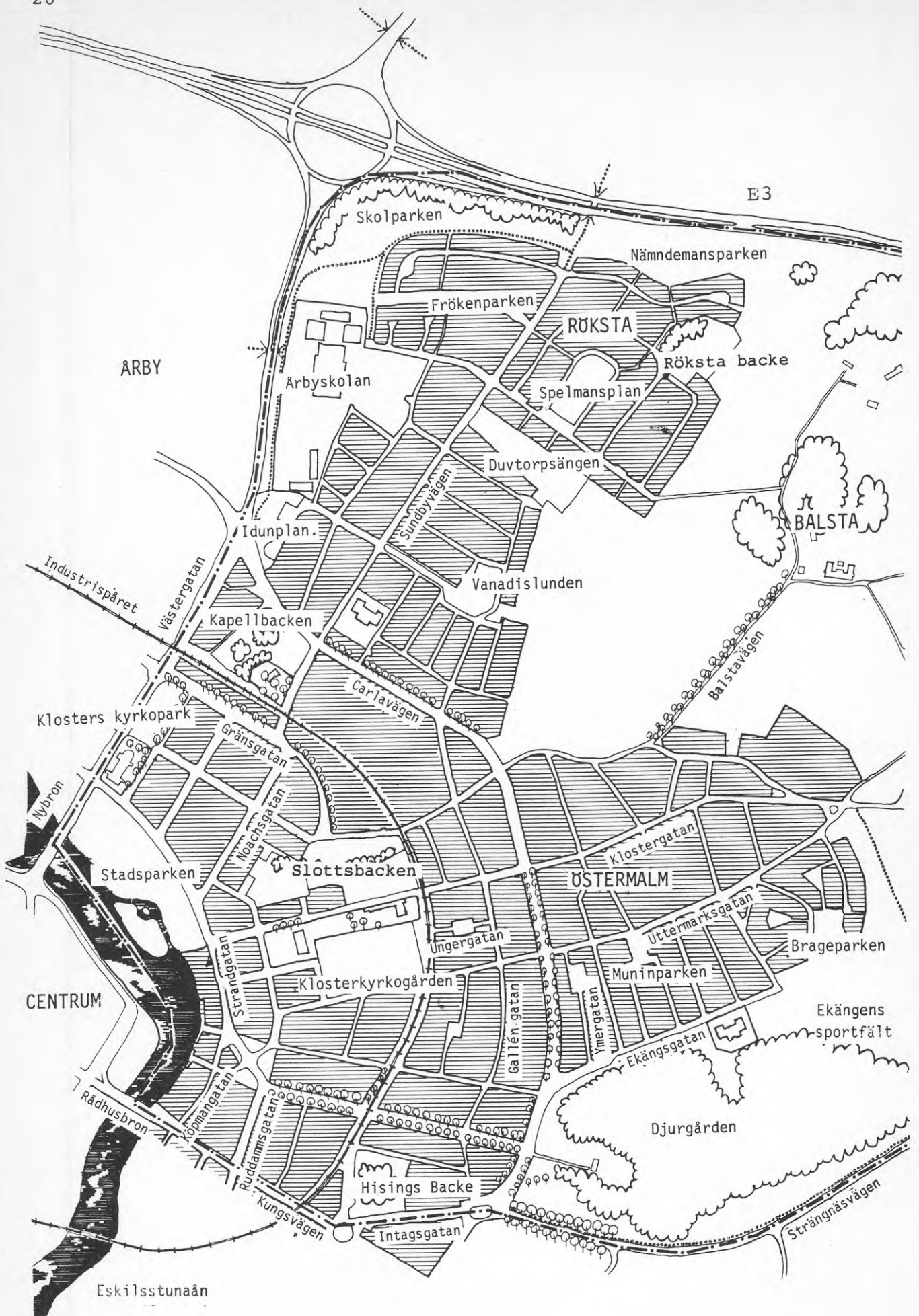
Då stadsdelarnas skiftande historiska bakgrund även har präglat den sociala strukturen och den ekonomiska aktiviteten i dessa, skall här kortfattat beskrivas något om Eskilstunas historiska utveckling.

Inlandsisen försvann från mellansverige cirka år 2000 f. Kr. De höglänta områden som först stack upp ovanför vattenytan blev boplatser för de första invånarna. Om detta vittnar bland annat de många fornlämningarna på moränkullar och rullstensåsar i och kring Eskilstuna. På Slottsbacken, en av de parker som behandlas i denna rapport, har man bland annat hittat spår av en begravningsplats från 700-talet e. Kr.

På 1100-talet anlade Johanniterorden ett kloster söder om Slottsbacken. Mellan ån och Slottsbacken växte handels- och hantverksgårdar upp längs Långgatan (nuvarande Köpmangatan).

Eskilstunas äldre centrala delar har av L. Ammën (Stadsbebyggelse och domänstruktur 1964) klassificerats som typiska för en medeltidsstad.

Kännetecknande för dessa städer var bland annat en trång stadskärna med tämligen stora jordar utanför stadsgränsen. Ett annat karakteristiskt drag var de smala brandgränder som ledde från huvudgatan ned mot vattnet, ett stadsplanemönster som kan iaktas

ARBY

E3

Skolparken

Nämndemansparken

Frökenparken

RÖKSTA

Röksta backe

Årbyskolan

Spelmansplan

Duvtorpsängen

Idunplan

Vanadislunden

BALSTA

Industrispåret

Västergatan

Kapellbacken

Carlavägen

Balstavägen

Klostertorget

Grängsgatan

Nybron

Stadsparken

Slottsbacken

ÖSTERMÅLM

Klostergatan

Brageparken

CENTRUM

Strandgatan

Klosterkyrkogården

Ungergatan

Uttermarksgatan

Ekängens sportfält

Rådhusbron

Köpmangatan

Ruddammsgatan

Kungsvägen

Hisings Backe

Gallén gatan

Ymergatan

Ekängsgatan

Djurgården

Intagsgatan

Strängnäsleden

Eskilsstunaån

öster om ån runt Rådhusbron. Stadsdelen Väster, som hade 1600-talsprägel, kännetecknades av en öppnare stadsplan, med raka och breda gator.

Sedan 1600-talet fanns broförbindelse över ån vid Faktoriholmarna. 1866 invigdes Nybron mitt emot nuvarande Klosters kyrka. Rådhusbron fanns då sedan gammalt.

Under 1860-talet och första hälften av 70-talet växte Sveriges städer kraftigt. Den begynnande industrialiseringen förde med sig en ökad urbanisering, folk flyttade från landsbygden och tog arbete i den expanderande industrin. I Eskilstuna var det framförallt i smedjorna som folk fick arbete. Stadsplaneringen hade före denna tid varit bristfällig i de flesta städer. Nu ökade kraven på stadsmiljön, städerna borde byggas vackra, ljusa och luftiga. Räta linjer och kvadratiska och rektangulära former kom att dominera de första riktiga stadsplanerna.

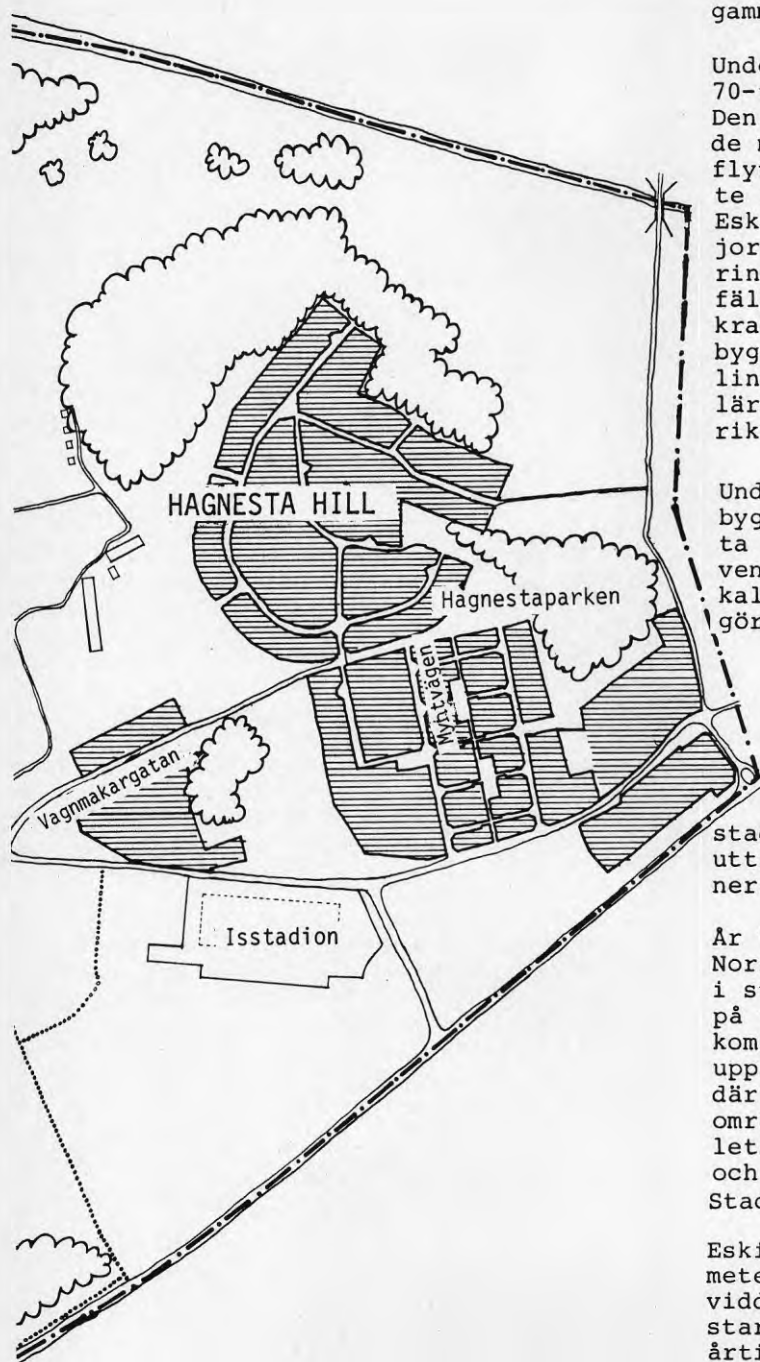
Under denna tid fick landet sin första byggnadsstadga och Eskilstuna sin första byggnadsordning. De hygieniska kraven sköts i förgrunden. Städerna, som kallades dåtidens pesthärdar, skulle göras mer sunda, vilket i Eskilstuna

stadsfullmäktige bland annat tog sig uttryck i åtskilliga motioner om dränering.

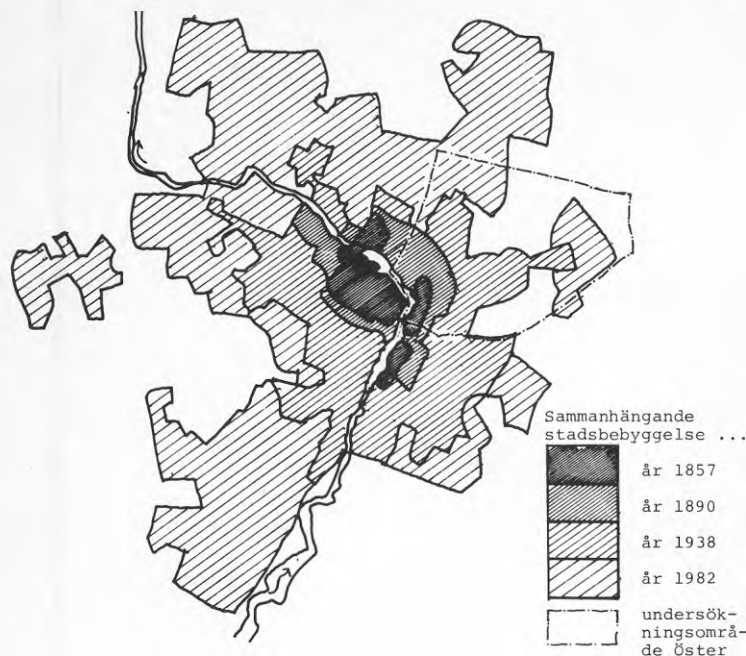
År 1831 fick staden mark av Kronan på Norr för stadens expansion. Byggandet i stadsdelen tog dock inte fart förrän på 1860-talet i och med Nybrons tillkomst. Det första stadsplaneförslaget upprättades år 1857, stadsdelen Norr, där även stora delar av undersökningsområdet öster ingår, var vid 1870-talets början praktiskt taget obebyggt och utgjorde stadens expansionsreserv. Staden hade inte en enda park.

Eskilstuna var med sina 1,5 kvadratkilometer landareal en av landets till ytvidden minsta städer 1870-1900. Den starka befolkningstillväxten under dessa årtionden gjorde dock att staden också var en av de mest tätbefolkade. År 1900 var det endast Stockholm som hade större invånarantal per kvadratkilometer än Eskilstuna.

På det följande uppslaget redovisas schematiskt några huvuddrag i Eskilstunas historia.

Kungsvägen.

- 1857

I början av 1860-talet var Eskilstuna en lantlig småstad med medeltida drag. Befolkningen var mindre än 5000 personer och bebyggelsen bestod av anspråklösa trähus. Förutom själva stadskärnan med bland annat den hantverks- och manufakturinriktade Fristaden fanns bebyggelse endast vid Bolinder-Munktells verkstadsområde på Norr och längs Köpmangatan.

Bebyggelsen på Öster i början av 1860-talet bestod av hantverks- och handelsgårdar längs Långgatan (nuvarande Köpmangatan). Den enda broförbindelsen fanns vid Rådhusbron. Resten av den blivande stadsdelen Öster var jordbruksmark.

1857 - 1890

Under tiden fram till 1890 växte staden åt norr fram till Gränsgatan och delar av Söder började byggas. År 1831 fick staden överta mark av Kronan på Norr och Öster för att kunna expandera. Bebyggelsen tog dock inte fart förrän på 1860-talet i och med Nybrons tillkomst.

År 1861 uppläts Djurgården av Staten som "lustpark" åt Eskilstunaborna. Då Nybron invigdes 1866 började bebyggelsen på Öster ta fart så smått. 1876 gjordes en stadsplan där kvarteren mellan Uttermarksgatan och Västergatan utformades. Under 1870- och 80-talen bebyggdes så kvarteren innanför Ruddammsgatan, Klosterkyrkogården och Gränsgatan. På 1890-talet nådde Klosterkyrkogården sin nuvarande utbredning. Stadsparken färdigställdes redan 1873.

Köpmangatan

Noachsgatan

På Östermalm finns denna grupp av egnahem från 40-talet som kallas Negerbyn.

1890 - 1938

Stadens befolkning fördubblades 1907 i och med att Fors och Klosters socknar inkorporerades. Fram till andra världskriget byggdes en hel del parhus och villor bland annat på Öster och Söder. Markområden norr om Grängsgatan togs i anspråk på Norr och stadsdelen Västermalm började byggas.

Under åren fram till andra världskriget fullbyggdes Öster fram till Carlavägen. Därtill började villor och parhus att byggas på Östermalm och i Röksta. Även i Hagnestahill fanns en del villabebyggelse vid krigsutbrottet. Kvarteren kring Hisings backe bebyggdes och backen togs i anspråk som park.

Carlavägen

1938 - 1982

Stadens bebyggda yta har flerdubblats under tiden efter andra världskriget. Framförallt är det 60- och 70-talens flerbostadshus- och villaområden som tar i anspråk stora ytor. De nya stora industriområdena har också stor betydelse i detta avseende.

Efter kriget byggdes söder om Östermalm och i Röksta en mängd egnahem. I Röksta och Hagnestahill har villabebyggelsen fortsatt även på 60- och 70-talen. Stora flerbostadshus har byggts längs Carlavägen. En del flerbostadshus finns också på Östermalm. Under 50- och 60-talen revs den gamla bebyggelsen på Norr och ersattes med flerbostadshusbebyggelse med högre exploateringsgrad. Denna stadsförnyelse fortsätter ännu 1982, till exempel i kvarteren Spjutet och Nålmakaren.

Hagnestahill

PARKERNAS HISTORIA I BILD

Klosterkyrkogården anlades under 1830-talet på en del av den gamla slotts-trädgården. Redan på 90-talet nådde den sin nuvarade utbredning. Här byggdes Eskilstunas första krematorium, rivet på 1930-talet.

Stadsträdgården, nuvarande Stadsparken, färdigställdes 1873. Anläggningen initierades av Eskilstuna trädplanterings-sällskap och bekostades av Utskänkningsbolaget.

Parken tycks i begynnelsen, av äldre bildmaterial att döma, ha haft en betydligt mera vildvuxen karaktär än den har idag.

År 1863 uppfördes ett schweiseri, en sorts restaurang, på Djurgården, som

1861 av Staten upplåtits som lustpark åt Eskilstunaborna. Området var ursprungligen djurgård, det vill säga djurpark, åt Eskilstuna slott.

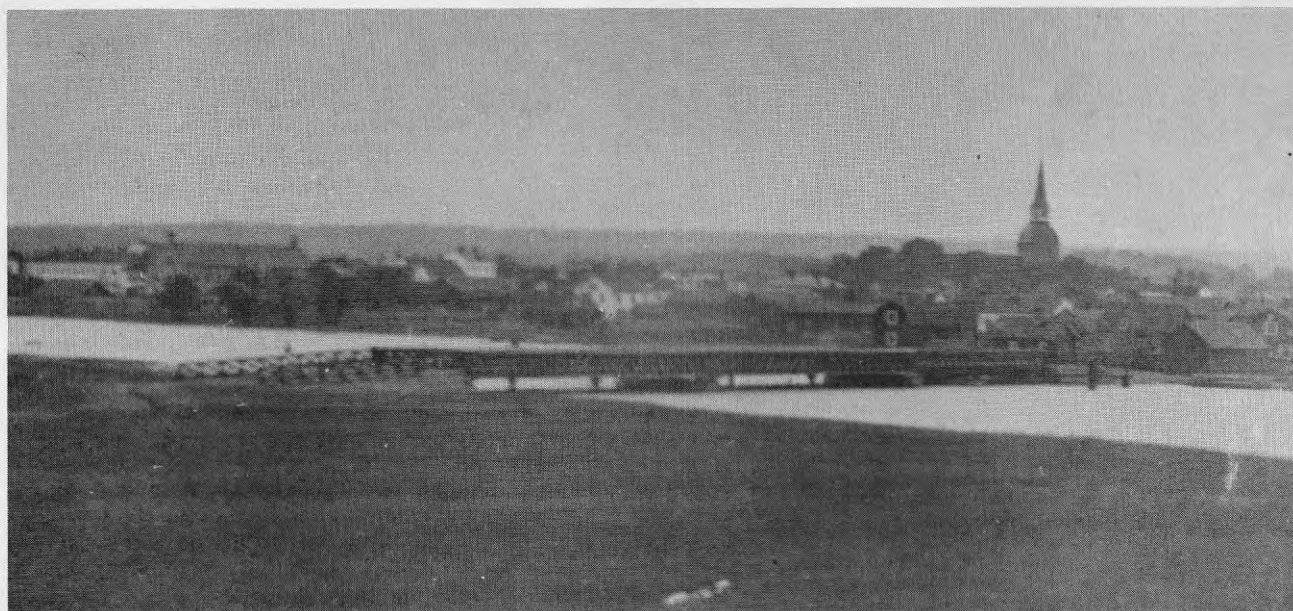
Aktiviteten tycks ha varit hög på Djurgården årtiondena kring sekelskiftet. I anslutning till schweizeriet fanns även kägelbana och musikpaviljong. Schweizeriet revs år 1904. År 1934 uppfördes på samma plats Djurgårdsmuséet, som numer ingår i Eskilstuna museer.

Hisings backe blev troligen park under förra seklets sista årtionden då omgivande kvarter bebyggdes. Som lekplats tycks den dock ha fungerat redan innan bebyggelsen kom till, att döma av bild på nästa sida.

Hisings backe användes som lekplats innan bebyggelsen kom till. Bilden är tagen från Hisings backe in mot de norra stadsdelarna. Industrispåret är byggt, och närmast innanför detta ligger en bondgård fortfarande kvar. Infälld Hisings backe 1982.

Stadsparken anlades 1873 på den öppna ängsmar-
ken vid Eskilstunaån. Av bilden nedan att döma

använde man sig av naturlika planteringar när
man byggde upp parken på 1870-talet.

Stadsparken 1897, betydligt mer vildvuxen än idag. När bilden
togs var det drygt 20 år sedan parken anlades. Jämför med hur
parken ser ut idag, bilder finns på sidorna 25 och 27.

6. BESKRIVNING AV ÖSTERS FRIYTOR

I detta kapitel beskriver vi parkerna på Öster och hänför dem till den parktyp de bäst motsvarar.

Vi beskriver utseende, tillkomst, användning samt om parken i fråga motsvarar de miljö kvalitetskrav som formulerats för respektive parktyp. Kvalitetsbedömningen är gjord intuitivt, med intervjuer, inventeringar och fältstudier som grund. Alla parker på Öster beskrivs, alltså även de som inte motsvarar kraven för den kategori de storsläktsmässigt motsvarar.

Därefter beskrivs idrottsområden, trafikfriytor samt övriga friytor. Vi beskriver också hur man som gående eller cyklist färdas i stadsdelen.

NATURFÖRUTSÄTTNINGAR OCH UTSEENDE.

Parkernas utseende och användbarhet är beroende av naturförutsättningar (topografi, vegetation och jordmån) som finns då parkerna anläggs. Detta framgår klart i de studerade parkerna. Åtgärderna som vidtogs i samband med anläggningen har inte förändrat dem på något sätt. Inte heller senare har åtgärder vidtagits för att förändra utseendet, så parkerna har i princip sitt ursprungliga uttryck. De som anläggs på åker är idag öppna gräsmark. Medan de moränkullar som avsattes som park åtminstone har den naturgivna variationen i höjd. Dessutom finns det mesta av den naturliga växtligheten kvar.

I tabellen är parkerna indelade i grupper med hänsyn till storlek och naturförutsättningar. Andelen anlagd park och naturpark i respektive grupp anges. Den anlagda parkmarken är därefter ytterligare uppdelad på mindre klasser, vilket framgår av tabellen.

Uttrycket naturpark används i kommunens statistik. Det är mark med "naturlig" växtlighet som sköts extensivt. Naturpark kan vara både äng, snår och skog.

Mätningarna är gjorda för skötselplanering. Det gör att vissa, för vårt syfte intressanta mätningar inte gjorts. Till exempel vore det intressant att känna

till hur stor yta som täcks av trädens kronor om de projiceras ner på marken. I tabellen ser vi att 5% av Stadsparkens yta upptas av buskage och rabatter. Resten (95%) är gräs, lekplatser och hårdgjorda ytor. Detta innebär inte att Stadsparken är en öppen park. I gräsmattan står fullvuxna träd som ger ett, fränsett några gläntor samlat krontak

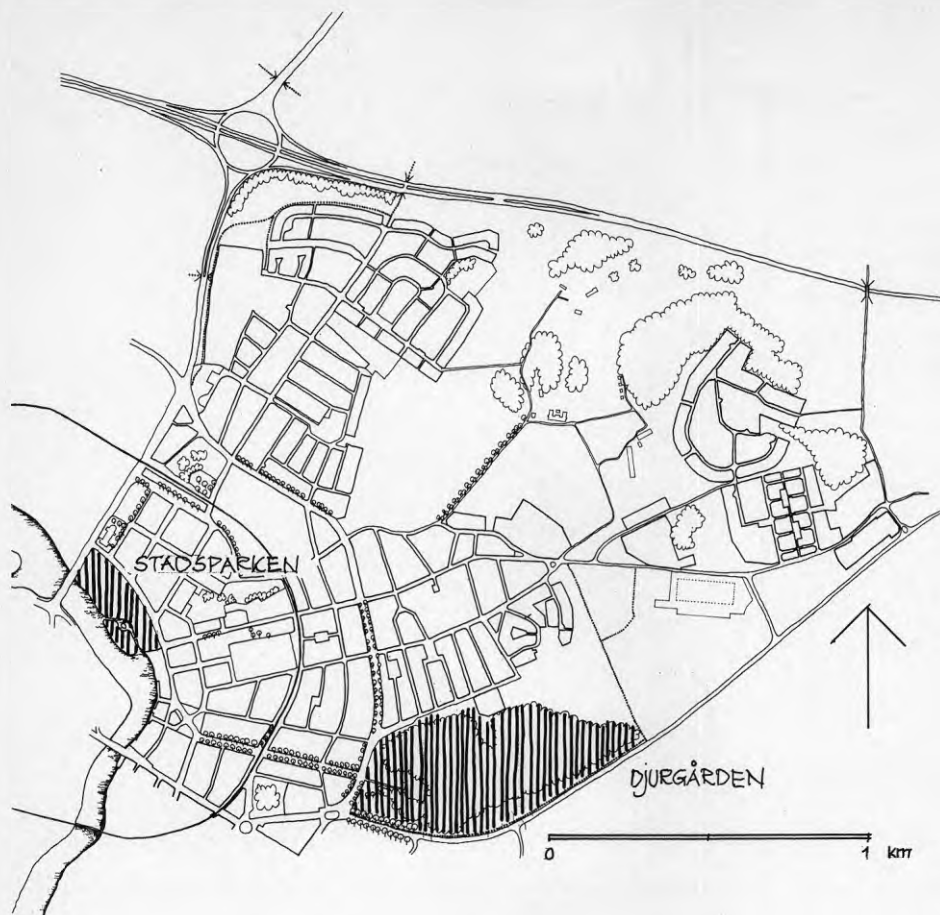
Vi kan alltså inte självklart betrakta gräs i tabellen som öppna ytor. På bilderna från de olika parkerna kan vi dock konstatera att det bara är i Stadsparken som vi har ett krontak. I de övriga parkerna kan vi betrakta gräs, bollplaner och hårdgjorda ytor som öppna.

I de parker som ligger på gammal åkermark utgörs 73% av ytan av plana gräsmattor. Endast 5% av ytan täcks av buskar eller träd. De är öppna, utan rumsbildningar och ofta är en lekplats den enda attraktionen.

I de parker som ligger på moränkullar utgörs 29% av ytan av gräsmattor och 60% av naturpark (kan vara både äng, snår och skog). De är kuperade och ger möjlighet till kälk- och pulkåkning vintertid. De har varierad växtlighet och rumsbildningar.

	Total-yta	Natur-park yta	Anlagd park yta	Den anlagda parkens yta fördelad på anläggningstyp:							
				gräs mattor	vägar planer trappor	boll-planer	lek-platser	rabat-ter	bus-kage		
<u>Små parker - lekplatser</u> Munin, Ymer, Oasen, Optimisten och Ungergatan.	7019 100	- -	7019 100	1199 17	84 1	- -	4571 65	20 0	1145 16	m ² %	
<u>Bostadsnära parker på moränkullar</u> Hisings backe, Kapellbacken, Röksta backe, Slottsbacken.	70053 100	42039 60	28014 40	20051 29	4009 6	800 1	1094 2	70 0	1990 3	m ² %	
<u>Bostadsnära parker på lera</u> Brageparken, Klosterkyrkopark, Frökenparken, Spelmansplan, Vanadislund.	55511 100	3204 6	52307 94	40753 73	5003 9	1524 3	2023 4	76 0	2928 5	m ² %	
<u>Stora parker</u>	Djurgården	336400 100	266042 79	70358 21	54136 16	15174 5	- -	1048 0	- -	- -	m ² %
	Stadsparken	59381 100	- -	59381 100	36104 61	16865 28	- -	3357 7	1227 2	1828 3	m ² %
	Skolparken+ Nämndemansp.	83663 100	11205 13	72458 87	49096 59	3000 4	4955 6	- -	- -	10007 12	m ² %
<u>Trafikfriytor</u>	56412 100	2033 4	54379 96	47670 85	1725 3	- -	228 0	139 0	4617 8	m ² %	
<u>Övriga parker</u> Duvtorpsängen, Hagnestahill, Hödergatan.	71652 100	42684 60	28968 40	23744 33	2283 3	13050 18	1970 3	- -	91 0	m ² %	
Summa	740091 100	367207 50	372884 50	272753 37	48143 7	20329 3	14291 2	1532 0	22606 3	m ² %	

Parkmarkens fördelning på olika typer av parker och marktyper

STADSPARKEN

Stadsparken, som är Eskilstunas centrala finpark, ligger på Öster. Den har ett fint läge intill ån, vackra blommor, en servering och underhållning på sommarkvällarna. Den är trivsamt och välbesökt. Hit kommer folk från hela stan. Den ligger strategiskt, många människor passerar på väg till eller från centrum. Träden och buskarna ger parken rumskaraktär, trots att den är öppen mot Västergatan och Strandgatan, som båda är hårt trafikerade.

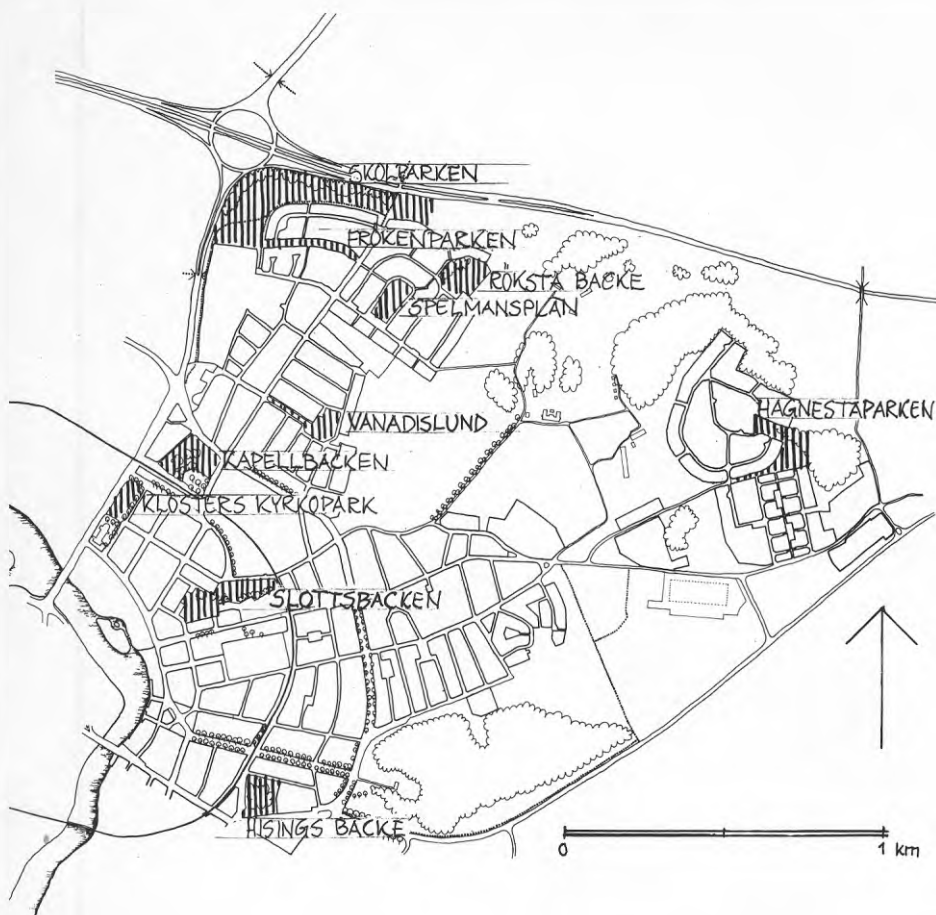

DJURGÅRDEN

Djurgården är en topografiskt omväxlande och varierad moränkulle med ek- och tallskog, som omges av gräsmattor. Mot Strängnäs vägen har den karaktär av engelsk park. Det finns många stigar att gå på och bänkar att sitta på. Intill hembygdsgården Sörmlandsgården i den västra delen av parken, finns Djurgårdsmuséet och värds- huset Pilkrog. Djurgården används för promenader, hundrastning, lek, spel och utflykter. Hit kommer folk från hela stan.

6.2 Bostadsnära park

SKOLPARKEN

Skolparken är något större än de andra parkerna i Röksta. Användbarheten står dock inte i proportion till storleken. Parken skiljer Röksta från E3. Trots landskapsplanteringen längs E3 är parken bullerstörd. Den används av folk som rastar hundar och för fotbollsträning. Dess östra del, Nämndemansparken, används som odlingslottområde. Skolparken fyller inte kraven på en bostadsnära park.

FRÖKENPARKEN

Frökenparken ligger i småhusområde Röksta och anlades i mitten av 1960-talet. Den är en länk i en medveten planerad grönstruktur. Röksta backe, Spelmansplan, Frökenparken är förbundna med gångvägar som går i smala parkstråk genom kvarteren. Frökenparken är en plan gräsyta med några träd och ett fåtal buskar. I ena delen ligger en lekplats som används. Den fyller inte kraven på en bostadsnära park.

SPELMANSPLAN

Spelmansplan är en stor gräsyta med en lekplats i mitten och ett mindre buskage. Lekplatsen används inte mycket. Vintertid spolar parkförvaltningen upp en isbana här. Parken fyller inte kraven på bostadsnära park.

RÖKSTA BACKE

Röksta backe ligger i gränsen till åkarna utanför bebyggelsen. Den är en kuperad bergknalle med många stora träd, främst ek, täta dungar och öppna ängspartier. En sandlåda och en bänk finns närmast bebyggelsen. Röksta backe är en väl fungerande och använd bostadsnära park.

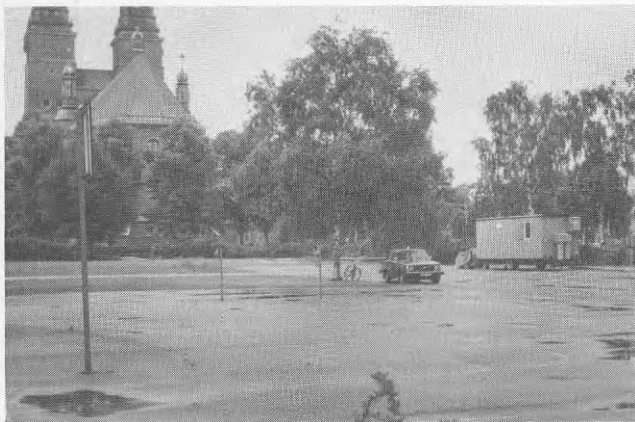
VANADISLUNDEN

Vanadislunden är en platt gräsyta med en lekplats som inte används särskilt mycket, ett buskage och några träd. Parken används av små barn och hundrastare. Den fyller inte kraven på en bostadsnära park. →

KAPELLBACKEN

Kapellbacken är en bergknalle med halvöppen, flerskiktad skog, öppen äng med solitärer och klippt gräsmatta. Den omges av livligt trafikerade gator på två sidor. Industrispåret, som kan bli ett fint gångstråk utgör parkens södra gräns. I parken finns skidbackar som används vintertid. Dagtid vistas ofta äldre människor här, trots att den är bullerstörd. Parken har stor betydelse i stadsbilden. Kapellbacken uppfyller kraven på en bostadsnära park. ↓

KLOSTERS KYRKOPARK

Klosterns kyrkopark ligger i tät flerbostadshusbebyggelse. Parken är plan och öppen. Stora ytor är belagda med grus. I övrigt gräsytor med enstaka stora träd, en asfalterad bollplan och en lekplats. Parken omgärdas av häckar. Den ingick i den öppna axel som, innan Klosterns kyrka byggdes, sträckte sig norrut från stadens centrum. Grupper från dag- och fritidshem använder parken. Den motsvarar inte kraven på en bostadsnära park.

SLOTTSBACKEN

Slottsbacken ligger intill tät flerbostadshusbebyggelse. I östra delen gränsar den till Industrispåret. Slottsbacken består av en bergknalle som ursprungligen sparades, därför att den var för dyr att bebygga. Parken består av impedimentartad öppen ängsmark med enskiktade buskage och enstaka träd. Den används av förskolor och fritidshem. Vintertid är den flitigt använd som skidbacke. Lekplatsen används i motsats till bollplanen. Slottsbacken uppfyller kraven på en bostadsnära park.

HISINGS BACKE

Hisings backe har flera likheter med Kapellbacken och Slottsbacken. Den är en bergknalle med sparade träd som ligger intill Industrispåret, mellan villabebyggelse och flerbostadshusbebyggelse. I parken finns en lekplats och på sydsidan en liten plats med blommor och buskar runt en skulptur och en bänk. Den är tillsammans med Röksta backe den bästa av de bostadsnära parkerna. Den används för promenader, solbad, lek, hundrastning, skid- och pulkåkning samt som tillhåll för ölgång. Hisings backe är något bullerstörd men uppfyller kraven på en bostadsnära park.

HAGNESTAPARKEN

Hagnestaparken i sig utgör en öppen, flack gräsyta, med några lekredskap och ett par fotbollsmål. Den är helt skild från biltrafik och gränsar till naturmark som kan ses som en del av parken även om det ur förvaltningssynpunkt inte är så. Hagnestaparken ger tillsammans med skogspartiet en vistelsemiljö som uppfyller kraven på en bostadsnära park.

6.3 Små parker - lekplatser

På Öster finns åtta parker som är mindre än 2000 kvadratmeter. De finns framförallt i småhusområdena, som ersättning för den lekplats som ofta saknas på kvartersmark. De flesta är torftiga och består av några lekredskap och i bästa fall några buskar och lite gräs. De behöver dock inte bara vara lekplatser. De kan med rätt uformning och läge vara värdefulla inslag i stadsmiljön. De små

parkerna vid Ungergatan och Ymergatan har vissa sådana kvaliteter.

På skolgårdar, daghemstomter och inne i flerbostadshuskvarteren finns ytterligare cirka 25 lekplatser. För att vi skall kalla det en lekplats fordras en sandlåda och åtminstone en möjlighet till rörelselek, till exempel gunga, rutschbana eller slänt.

Strandgatan 1

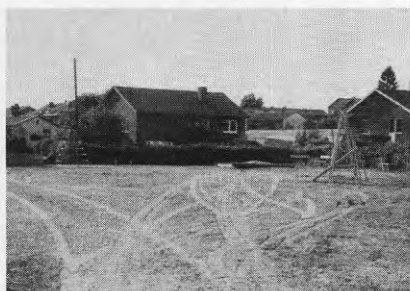
Ungergatan 2

Ymergatan 3

Muninparken 4

Oasen och Optimisten 5

Myntvägen 6

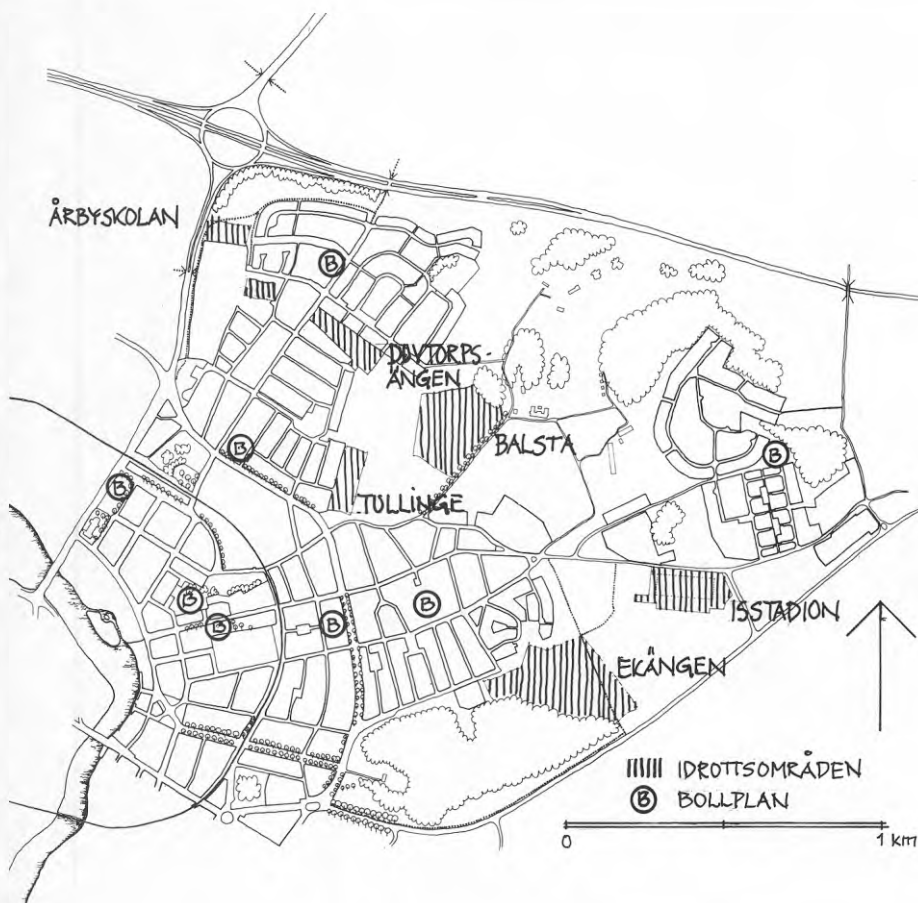
6.4 Idrottsområden

Många av idrottsanläggningarna planeras på tätortsövergripande nivå.

På stadsdelsnivå skall i första hand bollplaner för barn och ungdom planeras. Dessa behöver inte alltid vara särskilt avgränsade ytor. I parkerna ingår ofta ytor som lämpar sig för bollspel. T ex används gräsmattan i Djurgården för fotbollsträning, när Ekängens bollplaner inte räcker till alla som vill träna där. Skolparkens stora gräsytor används

också för bland annat fotbollsträning. På en del av gårdarna finns små ytor för bollspel.

På kartan redovisas ytor som enbart är avsedda för idrott. Det är i huvudsak fotbollsplaner, av vilka en del spolas vintertid. På fälten vid Balsta finns gräsplaner som används för rugby och handboll. På Öster ligger också Isstadion med konstfrusna banor för bandy, ishockey och hastighetsåkning på skridsko.

ISSTADION

Isstadion består av en konstfrusen bandybana med rundbana för hastighetsåkning på skridsko, en konstfrusen ishockeybana samt en ishockeybana med naturis.

EKÄNGEN

Ekängens sportfält har en inhägnad konstgräsplan, som inte är tillgänglig för allmänheten, och fotbollsplaner som står öppna men som ofta är upptagna av organiserat spel.

BALSTA

Balsta korpidsportfält består av stora fotbollsplaner, en rugbyplan samt några mindre gräsplaner som kan användas både till fotboll och handboll.

DUVTORPSÄNGEN

Duvtorpsängen består av tre fotbollsplaner på rad. De används för korpfboll. Duvängsparken ligger intill fälten mellan Röksta, Balsta och Östermalm, där också Tullinge och Balsta korpidsportfält ligger.

TULLINGE

Tullinge består av två stora fotbollsplaner.

ARBYSKOLAN

Intill Arbyskolan finns ytterligare två fotbollsplaner.

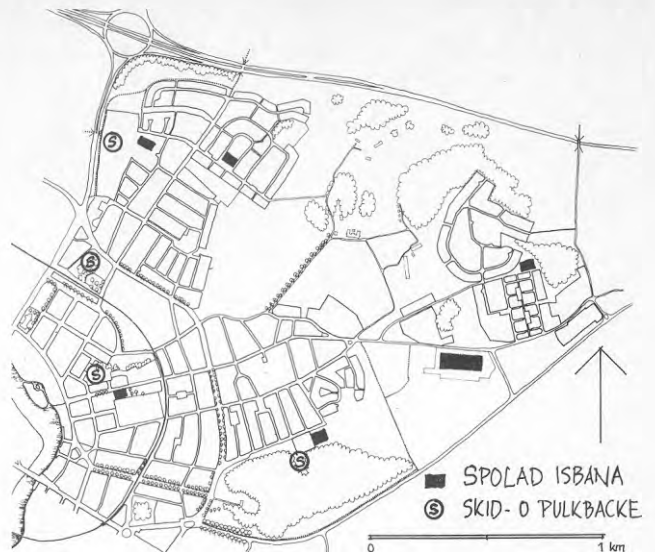

HÄR KAN MAN ÅKA SKRIDSKOR OCH SKIDOR

Möjligheterna till vinteraktiviteter utomhus styrs, förutom av klimatet, i hög grad av tillgången till spolade isbanor och backar för skid- och pulk-åkning.

Det finns sju spolade isbanor på Öster: vid Arbyskolan, på Spelmansplan, i kvarteret Noshörningen, i Hagnestaparken, på Ekängens sportfält och på Isstadion.

Skidbackar finns i Kapellbacken, Slottsbacken, Hisings backe, Djurgården och på Arbyskolas gård.

Djurgården

6.5 Åker och skog

De friytor som hittills presenterats har antingen varit parkmark eller mark med idrottsanläggningar. De senare är i några fall inte stadsplanelagda.

Inom området finns också jordbruksmark som är splittrad av moräntäckta berg-holmar. Jordbruksmarken är främst under vintern användbar för rekreation.

Under de andra årstiderna kan ett aktivt jordbruk intill staden ha en pedagogisk funktion. Särskilt för barn kan det vara lärorikt och roligt att se jorden brukas.

Åkermarken innehåller också skogklädda moränholmar. De har varierad topografi och växtlighet och ger goda förutsättningar för friluftsliv. Idag är de dock svårtillgängliga på grund av att inga stigar eller vägar binder samman dem.

Åker vid Röksta

Åkrarna är inte beträdbara alla årstider. Stigar mellan moränholmarna skulle göra dessa friytor mycket användbara.

6.6 Trafikfriytor

Parkmark är allmän platsmark som inte är gata. Därmed innefattas inte bara mark för rekreation i begreppet parkmark, utan också skyddszoner runt olika verksamheter.

Runt vägarna finns sådana skyddszoner, vars enda funktion är att vara just en skyddszon. Vi har kallat dessa trafikfriytor. Dessa skall motverka avkörningsolyckor, ge utrymme för bullerskydd, avgasupptagande vegetation samt ge en överblickbar zon längs vägen. De kan dessutom ha strukturerande funktion och estetiskt värde.

Kraven är delvis motstridiga. Kraven på en överblickbar zon kan stå i motsättning till krav på bullerskydd och avskärmning. Alléer som kan vara strukturerande och vackra kan vid avkörningsolyckor vara farliga.

De flesta trafikfriytor på Öster är öppna gräsytor. De ger överblick och avkörningsskydd men är sällan utformade så att bullerstörningar och luftföroreningar begränsas.

På Carlavägen, Djurgårdsvägen, Grängsgatan och Balstavägen finns alléer.

Flera trafikfriytor är dåligt utnyttjade och dyra att sköta. De är oftast små och sönderstyckade och därmed svåra att använda till något annat än skyddszoner.

Allmänt kan trafikfriytor förbättras så att de begränsar buller och föroreningar från trafiken bättre. Förändringen bör göras så att skötselkostnaderna nedbringas.

Allé på Grängsgatan

Skyddsplantering i Skolparken

Parkmark längs Västergatan. Kullen på Årbyskolans gård i fonden

6.7 Gång- och cykelvägar

Sundbyvägen 1.

Gång- och cykelväg genom Röksta 2.

Ekängen 3.

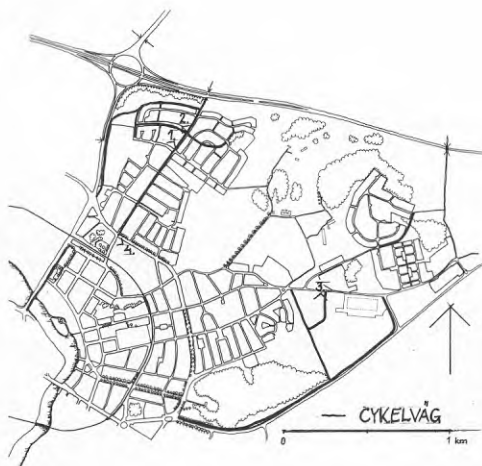
Korsningen Carlavägen-Sundbyvägen 4.

Gång- och cykeltrafiken i stadsdelen är koncentrerad till några dominerande stråk, vilket bland annat beror på att broarna över ån koncentrerar trafikflödena. Sundbyvägen-Nybron är tillsammans med Kungsvägen-Rådhusbron de stora stråken in mot centrum.

Strandgatan och Carlavägen är tvärförbindelser som är livligt trafikerade av både bilister och cyklister. Särskilda cykelbanor saknas på dessa. Sundbyvägen har däremot cykelbana in till Carlavägen och längs Kungsvägen skall cykelbanor byggas det närmaste året.

Öster är utbyggt innan trafikseparering ansågs nödvändigt. Det är endast i Röksta och Hagnestahill som man redan i stadsplanen försäkrat sig om särskilda gång- och cykelvägar.

Gång- och cykelvägarna är inte utbyggda så att ett sammanhängande nät bildats. Det går inte att cykla genom stadsdelen utan att färdas på biltrafikerade gator.

Cykelvägar på Öster. Siffrorna hänvisar till bilderna.

7. TILLGÅNG TILL OCH ANVÄNDNING AV ÖSTERS FRIYTOR

Kapitlet inleds med en beskrivning av hur Östers friytor används och vem som använder dem.

Därefter beskrivs trafikens inverkan, både som barriär och som störning.

Vi redovisar tillgången till gårdsytor, bostadsnära parker, promenadområden och idrottsområden inom stadsdelen samt hur planerade förändringar kan påverka förutsättningarna.

I det avslutande avsnittet jämförs, på tätortsövergripande nivå, stadsdelarnas tillgång till promenadområden och strövområden.

7.1 Användning av friytor på Öster

För att ta reda på hur Östers friytor används har vi iakttagit, fotograferat och antecknat.

För att få en värdemätare på våra egna iakttagelser har vi sedan intervjuat parkbesökare, arbetsledare på parken, samt personal på daghem, fritidshem och friluftsgården Arby, som ligger nära Öster. En noggrannare beskrivning och värdering av tillvägagångssättet finns i metodikkapitlet.

ANVÄNDNINGEN KAN FÖRÄNDRAS PLÖTSLIGT

När man diskuterar användningen av friytorna bör man komma ihåg att användningen varierar kraftigt över tiden. En bollplan som ante används en sommar kan nästa vara välutnyttjad. Börjar en park användas som träffpunkt för missbrukare eller vanliga mopedgång kan användningen förändras snabbt. Andra grupper drar sig undan de tider gängen håller till där.

Med något längre intervall förändras användningen av lekplatserna. De nybyggda områdenas befolkningsstruktur är relativt enhetlig. Efter 20-30 år har barnantalet blivit så litet att lekplatserna är nästan oanvända. När så barnfamiljer flyttar in kan den bli använd igen. På parkförvaltningen har man anpassat sig till detta och låter de lekplatser som inte används ligga för fåfot. När förvaltningens personal ser att lekplatsen börjar användas igen rustas den upp och sätts i stånd.

Flera av Östers lekplatser är i princip oanvända, barnantalet är lågt. Saneringen av Östermalm, nybyggnationen av kvarteret Noshörningen samt att barnfamiljer

kommer att flytta in efter äldre människor i de gamla bostadsområdena bidrar till att barnantalet troligen kommer att öka.

De stora besökargrupperna utgörs av barn, hemmaföräldrar, pensionärer, ungdom och arbetslösa. Vuxna yrkesarbetande använder naturligt nog inte parkerna i lika hög grad, annat än på helgerna.

BRA PARKER ANVÄNDS MEST

Djurgården, Stadsparken och bollplanerna används mest. De används både helgdagar och vardagar.

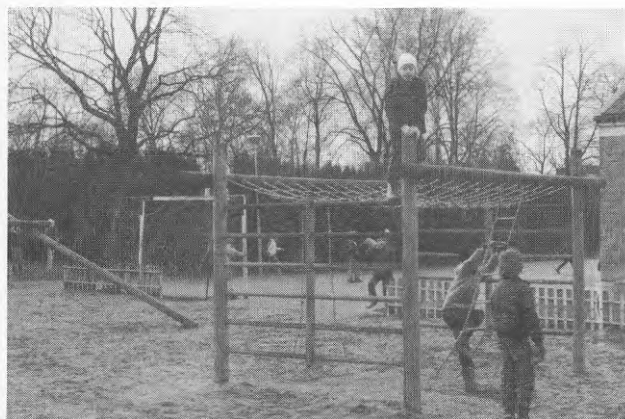
De medelstora parkerna används mest av barn, hemmaföräldrar, ungdom, pensionärer och missbrukare. Kvaliteten och avstånd till bostad har stor betydelse. Parkerna med fina naturförutsättningar, varierad topografi och uppvuxen vegetation används betydligt mer än de tråkigare.

Vi kan skilja på tre olika typer av användning.

Parkerna i ytterområdena (Röksta backe, Spelmansplan, Vanadislund, Hagnestahills parkytor) används av barn.

De mer centrala parkerna (Djurgården, Hisings backe, Stadsparken, Slottsbacken, Klosters kyrkopark och Kapellbacken) används mer intensivt och av fler kategorier. Klosters kyrkopark utgör ett undantag. Den används lite. Grupper från närbelägna förskolor använder lekplatsen.

Hisings backe, Slottsbacken och Kapellbacken används åtminstone kvällstid under sommarhalvåret av missbrukare och ungdomsgång. De "konkurrerar" då ut andra kategorier, som inte gärna går dit annat än på dagtid.

Barnens lek försiggår överallt, bland annat i parkerna

En asfalterad parkering är bra att lira landbandy på.

Djurgården och Stadsparken däremot besöks av så mycket vanligt folk att "gängen" inte dominerar. Den vanliga besökaren skräms då inte bort i lika hög grad. (Vi hörde kommentaren om "att på Djurgården kan ju inga ensamma kvinnor gå för alla blottare.")

Dagtid i veckorna dominerar småbarn med föräldrar, hundrastare och pensionärer i parkerna. De förra använder helst bostadsnära parker. De många pensionärer vi träffade i parkerna tog ofta promenader förbi en eller flera parker.

På helgerna används parker och strövmarker på längre avstånd från bostaden. Djurgården och Stadsparken är "helgparkerna" inom Öster. Strövområdena Arby och Odlaren används för skogspromenader, motionslöpning och skidåkning vintertid.

PARKBESÖKAREN BOR OFTAST NÄRA PARKEN

Vi har intervjuat 20 personer, onsdagen den 30 september och torsdagen den 1 oktober, båda härliga brittsomardagar, med solsken och klar luft.

På vardagarna, i synnerhet mellan 8 och 18 är vuxna yrkesarbetande underrepresenterade, vilket avspeglas i intervjuerna. Knappt hälften är pensionärer.

Det dominerande motivet till vistelsen i parken var upplevelse, till exempel fina blommor, natur, människor i Stadsparken, att röra sig, omväxling mot att sitta hemma och hundrastning. Hunden tycks vara en viktig faktor för parkernas användning.

Småbarn är också viktiga. Antingen de är på daghem eller hemma så bidrar de starkt till att parkerna används.

I Röksta, Hagnestahill och Östermalm används parkerna enbart av barnen.

De flesta besökare vi talade med hade kort väg till parken. Hälften hade mindre än 100 meter till parken. Två hade mer än 500 meter till parken. Övriga mellan 250 och 350 meter.

Trafiken var den störning som nämdes oftast, både som hinder och som buller-

En hund som behöver rastas är en vanlig anledning att besöka parker

och avgaskälla. För övrigt hade de svårt att precisera dåliga saker eller förslag till förbättringar. I Röksta saknas backar för pulk- och skidåkning. I övrigt nämndes för liten yta, för långt till park, för många "fyllisar" och blottare, dålig utrustning och utformning.

FÖR DAGISBARNEN ÄR PARKERNA VIKTIGA

På Öster ligger två daghem och ett fritidshem. Ekängens barnstuga ligger alldeles intill Djurgården och det andra på Sundbyvägen nära Carlavägen.

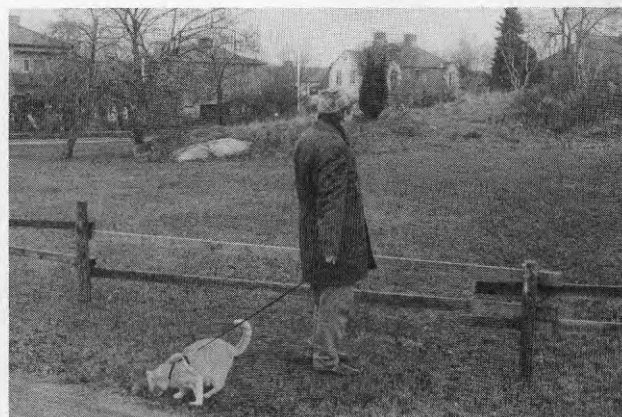
Daghemsgруппerna går utanför tomten nästan varje dag. Gruppen från Ekängen går till Odlarskogen (0,5 kilometer) flera gånger per vecka. Djurgården, som ligger direkt utanför, besöks varje dag.

Grupperna från Sundbyvägen går varje dag till något naturområde. Djurgården (1,2 kilometer), Arby (1,7 kilometer) (för mulleverksamhet), Röksta backe (0,9 kilometer) och Stadsparken (0,7 kilometer) besöks mest.

Friluftsförbundets mulleverksamhet är samordnad med daghemmens verksamhet. Personalen på daghemmet leder muller-skolan och får utbildning och material från Friluftsförbundet. Naturen är viktig för verksamheten vid daghemmen, både som lekplats och studieobjekt.

De trafikerade gatorna är svåra att korsas med daghemsgруппerna. För båda daghemmen är Carlavägen ett problem. Strängnäsavägen ger bekymmer för gruppen från Ekängen när de går till Odlarskogen.

På Strandgatan finns ett litet fritidshem. Trots att Stadsparken ligger rakt över gatan används Slottsbacken, som ligger 100 meter åt andra hållet mer. Trafiken på Strandgatan gör att barnen bar får gå till Stadsparken i grupp. Slottsbacken används 3-4 gånger/vecka året runt. Stadsparken används inte vintertid, den saknar då utrustning och är därför inte intressant. Djurgården besöker 2-3 lov dagar/år.

Möjligheten till naturupplevelser är ett motiv till parkbesök

7.2 Trafikens påverkan

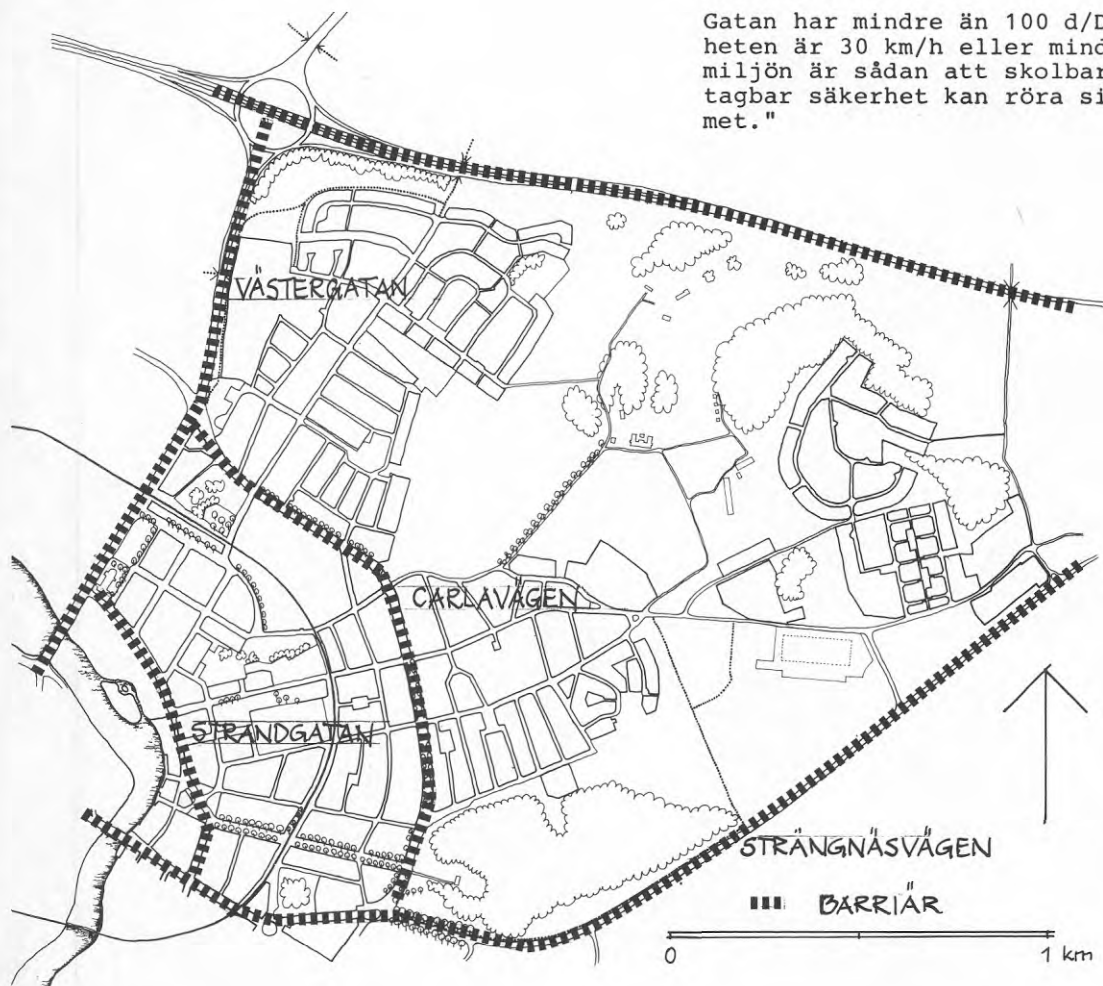
Trafikerade vägar utgör barriärer som minskar framkomligheten. För vissa grupper (små barn) blir till och med en måttligt trafikerad gata ett allvarligt hinder. Stora, hårt trafikerade gator och vägar som E3:an hindrar alla grupper.

När vi i nästa kapitel studerar tillgång till friytor påverkar barriärerna särskilt de bostadsnära parkernas åtkomlighet. Barriärerna påverkar i första hand småbarn samt äldre, sjuka och handikappade som också är de som är mest beroende av bostadsnära park.

Västergatan, Carlavägen, Strandgatan, Strängnäsvägen och E3 är de hårdast trafikerade vägarna i undersökningsområdet och utgör därför barriärer. Övriga gator har inte räknats som barriärer vid tillgångsmätningarna.

Gata	Fordon/ dygnsmedeltimme
Västergatan	860
Carlavägen	510
Strandgatan	325
Strängnäsvägen	280
E 3	290

Biltrafikflöden 1979

I Statens Planverks rapport nr 33 del 5 "Bilen i stadens trafiknät" beskrivs olika barriärer vid plankorsning på följande sätt:

"STOR BARRIÄR:

Gatan har mer än 800 b/Dh och hastigheten är 50 km/h eller vid alla trafikflöden om hastigheten är 70 km/h. Fotgängare och cyklister får ofta vänta länge innan de kan korsa gatan. Vid ökande trafikmängder blir väntetiderna allt längre, och till slut blir det i praktiken omöjligt att korsa gatan.

MÄTTLIG BARRIÄR:

Gatan har 300-800 b/Dh och hastigheten 50 km/h. Fotgängare och cyklister får ofta vänta en kort stund innan de kan korsa gatan. Konflikterna med biltrafiken gör att barn under 12 år inte kan korsa gatan utan risk. Gatan ingår som regel i huvudnätet för biltrafik, och GC-trafiken får anpassa sig till biltrafikens krav.

LITEN BARRIÄR:

Gatan har 100-300 b/Dh och hastigheten är 30 km/h. Fotgängare och cyklister behöver sällan vänta innan de kan korsa gatan. Om gatan är lämpligt utformad kan skolbarn korsa den med godtagbar säkerhet. Biltrafiken måste anpassas till förekomsten av barn på gatan.

OBETYDLIG BARRIÄR:

Gatan har mindre än 100 d/Dh och hastigheten är 30 km/h eller mindre. Trafikmiljön är sådan att skolbarn med godtagbar säkerhet kan röra sig i gaturummet."

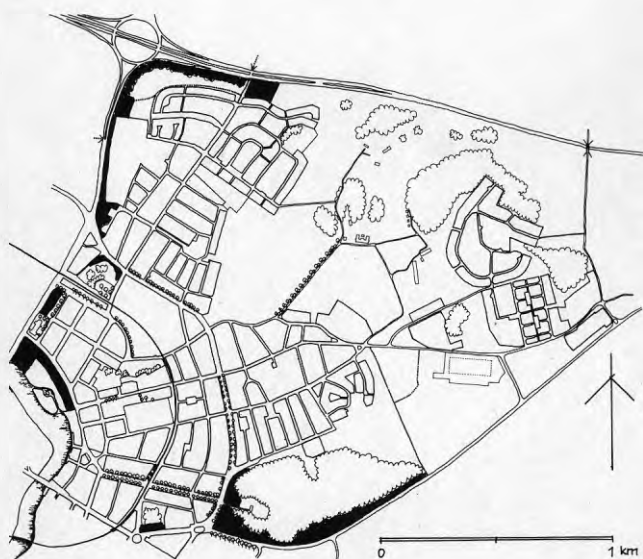

15% ÄR TRAFIKSTÖRDA PARKER

Där hårt trafikerade gator ligger i direkt anslutning till parker, störs parken av buller och föroreningar från trafiken. De delar som ligger närmast gatan får minskat eller inget rekreativt värde. Djurgården, Hisings backe, Stadsparken, Kapellbacken, Skolparken och Nämndemansparken innehåller sådana trafikstörda ytor.

Avgränsningen av trafikstörda ytor har bedömts i fält. Öppna områden som ligger längs vägar och som inte innehåller någon avgränsning eller något bullerskydd har bedömts som trafikstörd yta intill ett avstånd på 80 meter från vägen. (En lastbil som körs i 50 km/h 80 meter från örat uppfattas som 65 dBA).

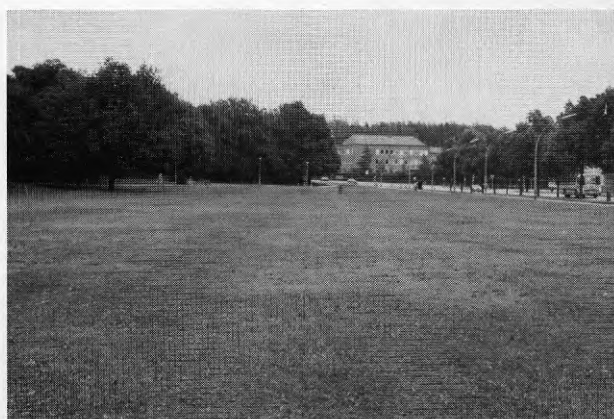
I Stadsparken har vi betraktat en 40 meter bred zon längs Strandgatan som trafikstörd. Detta motiveras av att träden i den delen av parken står relativt tätt och därigenom ger en viss avskärmning.

Trafikstörda parker och/eller större trafikfrieritor

Kapellbacken mot Carlavägen

Djurgården mot Strängnäsavägen

Park	Trafikstörd areal
Hisings backe	3 400 kvm
Stadsparken	19 800 kvm
Djurgården	56 000 kvm
Kapellbacken	4 000 kvm
Skolparken	18 100 kvm
Nämndemansparken	11 200 kvm
Summa trafikstörd areal	112 500 kvm (15%)
Total parkareal	740 091 kvm (100%)

Parker som delvis är trafikstörda

7.3 Planerade förändringar

I förslag till Generalplan för Eskilstuna centralområde, upprättad på stadsbyggnadskontoret 1981-03-05, föreslås fem nya bostadsområden inom vårt undersökningsområde.

Bostadsområde	Skede I 81 - 89	Skede II 90 - 99
B1:6 Noshörningen I	100	
B1:7 Östermalm	350	
B1:5 Balsta I	300	
B2:5 Noshörningen II		100
B2:6 Balsta II		300

Områdesvis redovisning av det antal bostäder, som planeras påbörjas under respektive skede.

Vid saneringen av Östermalm kommer 350 lägenheter att byggas. Ungefär 250 personer bor i lägenheter som kommer att försvinna vid saneringen. Det innebär att saneringen av Östermalm, vid en antagen boendetetthet på 2,7 personer/lägenhet, kommer att ge ett nettotillskott på 700 personer.

I Noshörningen I skall 100 lägenheter byggas. Det ger ett tillskott på ungefär 270 personer.

På Balsta skall 600 lägenheter byggas 1986-1999. Det innebär ett tillskott på 1600 personer. Efter 1990 skall också ytterligare 100 lägenheter byggas i kvarteret Noshörningen.

Utbyggnaden av Noshörningen pågår för närvarande medan saneringen på Östermalm ännu är på planeringsstadiet.

Under skede I, i samband med saneringen av Östermalm, skall Nya Kjulavägen byggas.

I generalplaneförslaget redovisas också ett koloniområde, K:2 Balsta gårde och två sport- och friluftsanläggningar, R:12 Tullinge korpidsportfält och R:13 Ekängens sportfält.

I nästa kapitel skall vi närmare studera vilka konsekvenserna blir för tillgången till friytor.

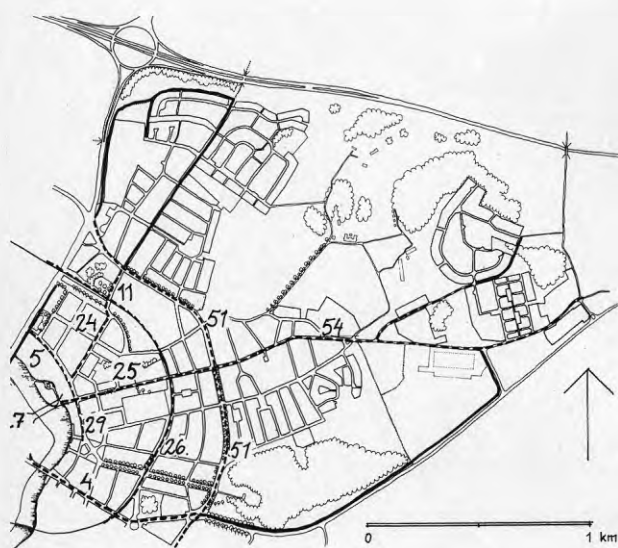

I TRAFIKPLAN-80 FÖRESLÅS FÖRBÄTTRINGAR AV GÅNG- OCH CYKELFÖRBINDELSERNA

Trafikplan -80 föreslår att i första hand gång- och cykelförbindelserna in till centrum skall förbättras.

Vi kan konstatera att de i trafikplan -80 föreslagna vägarna kommer att förbättra sambandet mellan målpunkterna i staden, men inte sambandet mellan friytorna. GC-vägarna betydelse för friytorna och vice versa tycks vara en aspekt som inte beaktats.

Vi anser att GC-vägnätet skall kopplas till friytorna. Genom att lägga dem så att de förbinder friytorna berikas både vägen och parken. Vägen får ett tillskott i form av miljövariation, en rastplats och bättre klimat på den sträcka som går intill parken. Friytan får ett tillskott i den aktivitet som människor på vägen ger, både som något att se på och genom att de spontana besöken blir fler när parken ligger längs en daglig färdväg.

Utbyggn år	Objekt	Beskrivning och anmärkn
1982	4. Kungsvägen	Mellan Svea-plan och Fri-stadstorget. Detaljutform-ningen vid Rådhus-torget bör ägnas särskild upp-märksamhet
	5. Strandgatan	Mellan Klos-tergatan och Munk-tellsplan
1983	11. Sundbyvägen	Mellan Carla-vägen och Gräns-gatan

Objekt som ligger senare än 1985

24. Noachsgatan	Mellan Gräns-gatan och Strand-gatan
25. Klostergatan	Mellan Carlavägen och Strandgatan
26. BM-industrispår	Mellan Munk-tells-gatan och Fors kyrkbro
27. Bro över ån vid Stadsparken	Mellan Kloster-gatan och Rademacher-gatan
29. Strandgatan/ Köpmangatan	Mellan Kloster-gatan och Ruddamms-gatan. Köpmangatan dubbelriktas för cykeltrafik
51. Carlavägen	Mellan Indunplan och Vasavägen. In-går i projekt för ombyggnad av Carla-vägen
54. Klostergatan, Östermalm	Inkl anslutning till Hagnestahill. Sker i samband med exploateringen av Östermalm

I PARKPROGRAMMET SATSAR MAN PÅ BEGAGNADE PARKER

Parkprogrammet som kommunens parkförvaltning upprättat rekommenderar en omfördelning av skötseln av parkmark, så att de mest använda ytorna också sköts mer. "Utgångspunkterna vid förslag till omprioritering av skötselåtgärder har varit:

- * stadens centrala delar bör få en intensivare skötsel,
- * parkmark i flerbostadshusområden där slitaget på grönytorna är stort, får en intensivare skötsel än parkmark i villaområden,
- * omprioritering sker inom givna ekonomiska ramar".

Stadsparken och Klosters kyrkopark skall skötas mer intensivt. Vanadisplan, Skolparken, Hagnestaparken, Duvtorpsängen samt delar av Kapellbacken skall få en lägre skötselintensitet. På Djurgården skall gräsyterna mot omgivande vägar klippas mer sällan.

Från Djurgården har man utsikt över stadsdelen. Till höger Klosters kyrka, i fonden de tätexploaterade centrala delarna, närmast flerbostadshus längs Carlavägen och däremellan äldre villaområden.

7.4 Tillgång till gårdsytor

Den här studien har främst inriktats på parker som anläggs och förvaltas av kommunens parkförvaltning. Invånarna utnyttjar nu inte friytor med någon större hänsyn till förvaltningsgränser. Visserligen är gränsen till privat tomtmark oftast väl hävdad, men gränsen till kvartersmark runt flerbostadshus hävdas sällan och medger ett relativt fritt utnyttjande. Dessutom är den egna tomten, oavsett om man bor i flerbostadshus eller småhus den kanske viktigaste friytan. Den har stor betydelse för om det överhuvudtaget känns trevligt att gå ut från bostaden. För att få en bättre bild av tillgången till friytor för rekreation är förhållandena i kvarteren intressanta.

Bostadsområdets friytor skall ge de minsta barnen en trygg lekmiljö, skyddad från i första hand trafik. Den skall ha ett gott klimat med soliga, vindskyddade platser men även ge möjlighet till skugga (till exempel genom träd och buskar som dessutom ger behagligare luft). Det skall finnas trivsamma uterum som inbjuder till vistelse på gården eller tomten. I kapitel fyra beskrivs noggrannare vilka krav bostadsområdets friytor skall motsvara.

YTA/PERSON GER ETT MÅTT PÅ TILLGÅNGEN

Vi har mätt tillgången till friyta inom kvarteret som kvadratmeter per person utan hänsyn till hur friytan ser ut. Den kan vara allt från parkering till lummig frukt- och bärodling.

Vi har valt klassgränserna 30, 60 och 90 kvm friyta/person med hänsyn till förhållandena på Öster. Dessa gränser ger en nyanserad bild av tillgången till gårdsytor.

Värdena är inte direkt jämförbara med Bostadens Grannskaps krav på 100 kvm disponibel friyta/100 kvm våningsyta. Som nämns i metodkapitlet, har vi använt en enklare mätmetod. För att kunna göra en ungefärlig jämförelse måste vi räkna om värdena.

30 kvm/person motsvarar 81 kvm/lgh, vid en boendetäthet på 2,7 personer/lgh. Om vi antar att den genomsnittliga lägenheten är 81 kvm, då är 30 kvm/person detsamma som 100 kvm gårdsyta/100 kvm våningsyta. Om hela gårdsytan i ett kvarter med 30 kvm gårdsyta/person är disponibel friyta motsvarar gården minimumkravet i Bostadens Grannskap. Antagligen är högst en tredjedel av gårdsytorna disponibel friyta enligt BG:s krav. I så fall är gårdar med mindre än 90 kvm friyta/person sämre än kravet i Bostadens Grannskap.

De centrala flerbostadshusområdena samt flerbostadshusen vid Carlavägen har lite friyta per person, som minst 16 kvadratmeter/person. Villaområdena har mest friyta per person inom kvarteret, som mest 356 kvadratmeter/person.

KVALITEN VARIERAR

Kvaliteten på ytorna varierar lika mycket som mängden. De sämsta flerbostadshusgårdarna är asfalterade parkeringar, de bästa villatomterna är lummiga, små oaser. Många av villatomterna är trista och enahanda, men de är aldrig hårdgjorda. De bästa flerbostadshusgårdarna är bättre än många av villatomterna.

Tyvärr sammanfaller i de centrala stadsdelarna liten friyta per person med stadsdelens sämsta gårdar.

I dessa områden behövs både kvalitets- och höjande åtgärder och åtgärder för att öka tillgången till friyta nära bostäderna. I avsnitt 8.2 redovisas förslag till åtgärder som kan vidtas för att förbättra tillgången till friyta för dessa områden.

OMRÅDEN MED MINDRE ÄN 30 KVADRATMETER/
PERSON

Bebyggelsen i det centrala området (mellan Industrispåret, Västergatan, Strandgatan och Klostergatan) består i huvudsak av flerbostadshus från 1950- och 1960-talen. Gårdarna är kringbyggda. Stora ytor är parkeringsplatser. Miljön är generellt torftig, det är endast på två av tio gårdar

som man gjort något för att skapa en trivsammare gårdsmiljö. Av de övriga gårdarna, är några enbart parkering, andra har man pliktskyldigast ställt ut en sandlåda på.

32% (2754) av Östers befolkning bor i områden med mindre än 30 kvm gårdsyta/person.

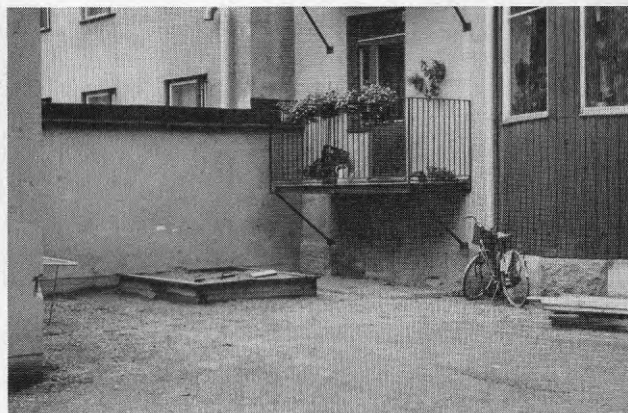
Längs Carlavägen, i kv Ostran, har man också mindre än 30 kvm friyta/person. Större delen av gården är parkering. I norra delen finns dock en travlig lekplats och en liten bollplan. Dessutom bidrar träden och buskarna till att gården känns trevligare än de andra i denna klass.

Kvarteret Nilhästens gård är helt oanvändbar för utevistelse. 1/3 är parkering, 1/3 är betongdäck, där man varken vill, kan eller får vistas. 1/3 är gräsyta där man kan och får vistas men inte vill.

Kv Näbbmusen äldre. I gårdshuset är det garage. Friytorna som är över är skuggiga körytor.

Trots att gården är en skuggig köryta ger behovet av utevistelse tydliga spår.

Den här gården i kv Nattugglan är bilfri men vem har lust att slå sig ner här?

Kv Naldynans lekplats och gård är trist utformade men är på grund av omsorgsfull skötsel trevligare än de flesta andra gårdar.

OMRÅDEN MED 30-60 KVADRATMETER FRIYTA/
PERSON

15% (1264) av Östers befolkning bor i områden med mellan 30 och 60 kvm gårdsyta/person.

Några av kvarteren längs Carlavägen tillhör denna grupp. Stora delar av gårdarna är grusbelagda och används som parkering. Några har dock relativt fina gårdar som, även om de är små, innehåller en småbarnslekplats och några sittplatser.

Intill Intagsgatan ligger ett kvarter med flerbostadshus från 1930-talet med små friytor. Gårdarna är trevliga och fortsätter åt väster i Hisings backe.

Gamla staden intill ån är tätt exploterad. Husen är inte höga men står tätt. Gårdarna är ofta trånga på grund av gårdshusen. Verksamheten och traditionen innebär att de oftast är trafikerade och sterila, även om gårdsrummen är spännande.

Intill ån har man rivit gårdshusen och byggt radhus, vilket varken ger bättre eller mer friyta i kvarteren.

På ömse sidor av Carlavägen där den möter Västergatan ligger flerbostadshusområden med 30-60 kvadratmeter friyta/person.

Tomten, i området norr om Carlavägen, är helt öppen ut mot de hårt trafikerade gatorna.

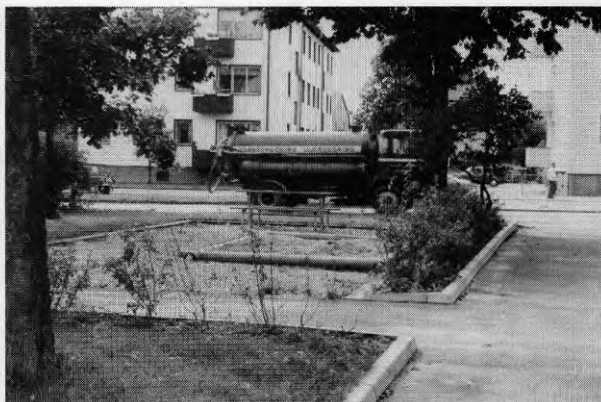

OMRÅDEN MED MELLAN 60 OCH 90 KVADRAT-
METER FRIYTA PER PERSON

7% (597) av Östers befolkning bor i områden med mellan 60 och 90 kvm gårdsyta/person.

Husen skyddar mot Carlavägen men gården används som parkeringsplats.

Lekplats på tommark med Carlavägen i bakgrunden.

De små flerbostadshusen i kvarteren Oliven och Oljefatet representerar en bebyggelse som är ett mellanting mellan villor och flerbostadshus. Gårdarna används till parkering

men är ofta så stora att de rymmer buskar, träd, gräsmattor och anordningar för utevistelse. Tomterna i dessa områden har lite drag av villatomt.

I SMÅHUSOMRÅDEN HAR MAN MEST FRIYTA
PER PERSON

Kvaliteten varierar liksom i flerbostads-
husområdena. Allmänt har den privata tom-
ten några fördelar framför den gemensam-
ma. Den är en trygg miljö för de boende,
det är oftast klart och entydigt deras
revir, de kan påverka den och gör det
ofta. Utformningen är trevligare och
lockar till utevistelse på ett annat
sätt än de gemensamma gårdarna.

Detta är egentligen inget som har med
gemensam eller privat tomt att göra.
Det är avhängigt av hur mycket tid,
kraft och pengar som läggs ner på an-
läggning och skötsel av friytorna inom
kvarteren.

54% (3927) av Östers befolkning bor i
områden med mer än 90 kvm gårdsyta/
person.

Villaområdena som ligger innanför Carlavägen
har stora tomter med uppvuxen vegetation.

Alla tomter är inte lika rumsliga men de är
åtminstone en trygg lektyta för de minsta barnen.

Naturligtvis finns exempel på trevliga fler-
bostadshusgårdar. I kvarteret Örtagården på
Östermalm bildar husen ett bilfritt gårdsrum,
med möjligheter för både barn och vuxna att
vistas ute.

I den egna trädgården kan man
förverkliga sig själv

7.5 Tillgång till bostadsnära park

Den bostadsnära parken är viktig som komplement till de bostadsnära friytorna. Parken har störst betydelse för småbarn, äldre och andra grupper som inte kan ta sig längre sträckor, utan är beroende av att friytorna för rekreation ligger nära utgångspunkten, hemmet. Avståndet till den bostadsnära parken ska vara högst 300 meter.

Besökaren ska inte behöva korsa barriärer på väg till den.

Kraven på den bostadsnära parken diskuteras mer ingående i kapitel fyra. I kapitel sex beskriver vi parkerna och bedömer hur de motsvarar dessa kvalitetskrav. Några av dem visade sig vara så dåliga att de inte kunde klassas som bostadsnära park. Därför har bara Kappallbacken, Slottsbacken, Hisings backe, Röksta backe, Hagnestaparken, Djurgården och Stadsparken medräknats i tillgångsbedömningen.

RÖKSTA, ÖSTERMALM OCH ETT LITET OMRÅDE
VID CARLAVÄGEN ÄR BRISTOMRÅDEN.

Öster har 8542 invånare (31/12 1981). 28% (2402 personer) har mer än 300 m till närmaste park. Det är i Röksta ①, norra Östermalm ② samt i flerbostads-
husområdet innanför Carlavägen, som ③ avståndet är större än 300 meter.

Utbyggnaderna som planeras kommer att ge ett sämre läge för stadsdelen. Noshörningens första etapp ligger intill Kapellbacken, så de får tillgång till bostadsnära park. Däremot kommer de lägenheter som planeras på Östermalm att hamna utanför 300 metersgränsen. Efter dessa exploateringar kommer andelen utan tillgång till bostadsnära park att öka från 28% till 33% (3102 av 9512 invånare).

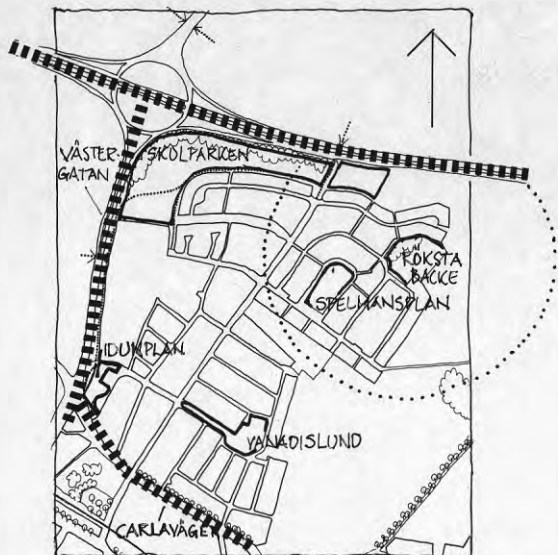
1999 har både Noshörningens andra etapp och Balsta byggts ut. Noshörningens andra etapp får liksom den första tillgång till bostadsnära park. Däremot kommer Balsta att sakna det. Detta innebär att 1999 kommer 41% av Östers befolkning att bo mer än 300 meter från närmaste bostadsnära park (4702 av 11382).

Idag	1989 +Nosh. I +Ö-malm	1999 +Nosh. II +Balsta
72 %	67 %	59 %

Procentuell andel av befolkningen som har tillgång till bostadsnära park vid olika utbyggnadslägen.

I RÖKSTA FINNS BARA EN AV GOD KVALITET

Totalt bor 1146 människor i Röksta. 67% av dem har inte tillgång till bostadsnära park. Röksta backe är den enda parken med acceptabel kvalitet. Eftersom huvuddelen av bebyggelsen utgörs av villor, kan den egna tomten i viss mån kompensera bristen. Men framför allt för barnens lek saknas en bostadsnära park och dess kvaliteter som lekmiljö. För de boende i flerbostadshusen vid korsningen mellan Carlavägen och Västergatan är bristen särskilt besvärande, eftersom gårdsytorna är trista. Kapellbacken ligger visserligen intill, men är inte åtkomlig på grund av Carlavägen.

I Röksta kan tillgången bli bättre genom en upprustning av Vanadislund och Skolparken.

I DE CENTRALA DELARNA FINNS FLERA

Den mest centrala delen av Öster, mellan Carlavägen och ån, har god tillgång till bostadsnära park. I villakvarteren är dessutom tillgången till friytor på den egna tomten god.

Längs Carlavägen ligger dock ett bristområde. Det består till stor del av flerbostadshus som dessutom har lite friyta/person inom kvarteren. Djurgården ligger mindre än 300 meter därifrån, men är inte åtkomligt på grund av Carlavägens barriäreffekt. En mer trafiksäker korsning skulle förbättra åtkomligheten men skulle ändå inte vara tillräcklig. Med hänsyn till dessa svårigheter är det viktigt att gårdsytorna är stora och håller hög kvalitet. Som vi konstaterat tidigare är de idag både små och dåliga.

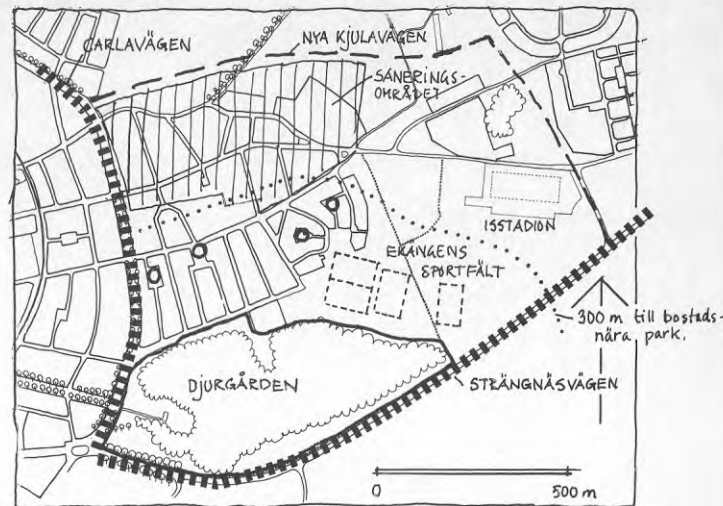
Området intill Rådhusbron har också mer än 300 meter till bostadsnära park. Det är förstås svårt att anlägga en park här. Tillgången till park får förbättras på annat sätt. Gårdsytorna kan rustas upp, genomfartstrafiken på Köpmangatan mellan Strandgatan och Rådhusstorget kan hindras samtidigt som en förbindelse med Stads-parken ordnas.

Totalt har 11% av de centrala delens invånare inte tillgång till bostadsnära park (533 av 4983).

PÅ ÖSTERMARM BEHÖVS EN BOSTADSNÄRA PARK

På Östermalm är bristområdet de norra delarna som ligger längst från Djurgården. 699 av Östermalms 1456 invånare (48%) har mer än 300 meter dit. Efter saneringen av Östermalm kommer ytterligare 700 personer att bo i den norra delen. Det innebär att 65% av Östermalms befolkning kommer att bo längre än 300 meter från sin bostadsnära park.

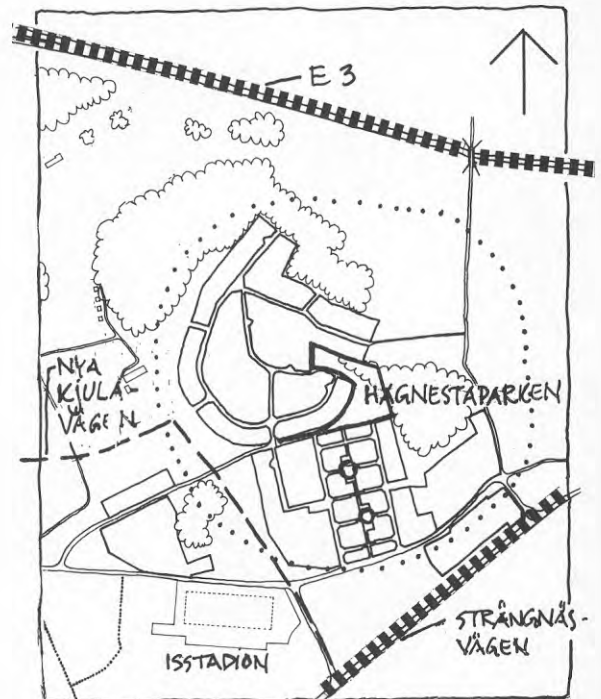
I samband med saneringen av Östermalm bör en ny park anläggas.

I HAGNESTAHILL FINNS BÅDE BOSTADSNÄRA PARK OCH NATUR

I Hagnestahill är tillgången till bostadsnära park god. Ingen har mer än 300 meter till den bostadsnära parken. Eftersom det är ett renodlat villaområde är också tillgången till tomtmark med rekreativt värde god. Dessutom gränsar bebyggelsen i nordväst och öster till skog.

Balsta kommer att ligga intill Hagnestahill. I samband med exploateringen bör en ny bostadsnära park anläggas där.

EN NY BOSTADSNÄRA PARK PÅ ÖSTERMARM ÄR MEST ANGELÄGET

Ett sätt att mäta effekten av de olika åtgärderna är att se hur många som får tillgång till bostadsnära park på grund av respektive åtgärd. I tabellen visas detta. Där framgår också hur stor andel av Östers befolkning som berörs vid olika utbyggnadslägen.

En bostadsnära park på Östermalm är den mest angelägna åtgärden, särskilt med hänsyn till att den efter utbyggnaden på Östermalm kommer att ge 14% tillgång till bostadsnära park.

Som vi ser i tabellen bör en bostadsnära park byggas i Balsta när den exploateringen görs.

Upprustning av Vanadislund framstår också som en angelägen åtgärd.

För att avgöra vilken åtgärd som är mest angelägen bör hänsyn också tas till kvaliteten på och tillgången till bostadsnära friytor. I ett område med lägre kvalitet på kvarterets friytor är det naturligtvis mer angeläget att tillgången till bostadsnära park är bra.

Förslag till förbättringar	Idag	1989	1999
Ny bostadsnära park på Ö-malm	+ 8%	+14%	+12%
Ny bostadsnära park på Balsta	0	0	+14%
Upprustning av Vanadislund	+ 8%	+ 7%	+ 6%
Upprustning av Skolparken	+ 4%	+ 4%	+ 3%

Ökning av den procentuella andelen av befolkningen som har tillgång till bostadsnära park efter några olika åtgärder vid olika utbyggnadslägen.

7.6 Tillgång till promenadområden

Det enda egentliga promenadområdet inom stadsdelen är Djurgården. 34% av Östers befolkning bor inom 500 meter, som ju är det längsta acceptabla avståndet till promenadområdet.

Stadsparkens yta är 8 hektar, vilket endast är hälften av minimikravet för promenadområden. Trots att den alltså inte motsvarar definitionen på promenadområde har vi vid tillgångsmätningen ändå räknat den som sådan. De bostadsområden som ligger inom 500 meter har alla ett centralt läge vilket tillsammans med Stadsparkens kvaliteter kan motivera att storlekskravet inte är uppfyllt.

Om både Djurgården och Stadsparken betraktas som promenadområden har 73% av Östers befolkning tillgång till promenadområde.

De som bor i Röksta, Hagnestahill och norra Östermalm har mer än 500 meter till promenadområde. Totalt utgör de 27% av Östers befolkning.

Utbyggnaderna enligt bostadsförsörjningsprogrammet ligger till största delen utanför 500-meters gränsen och kommer att ytterligare öka behovet av ett promenadområde i den norra delen av stadsdelen. Knappt hälften (215 personer) av de inflyttande i Noshörningens båda etapper kommer att få mer än 500 meter till närmaste promenadområde. Hälften av utbyggnaden på Östermalm (350 personer) och hela utbyggnaden i Balsta (1600 personer) ligger utanför 500-meters gränsen.

Att i efterhand komma till rätta med bristen på promenadområden är svårt, eftersom stora ytor krävs. Genom att

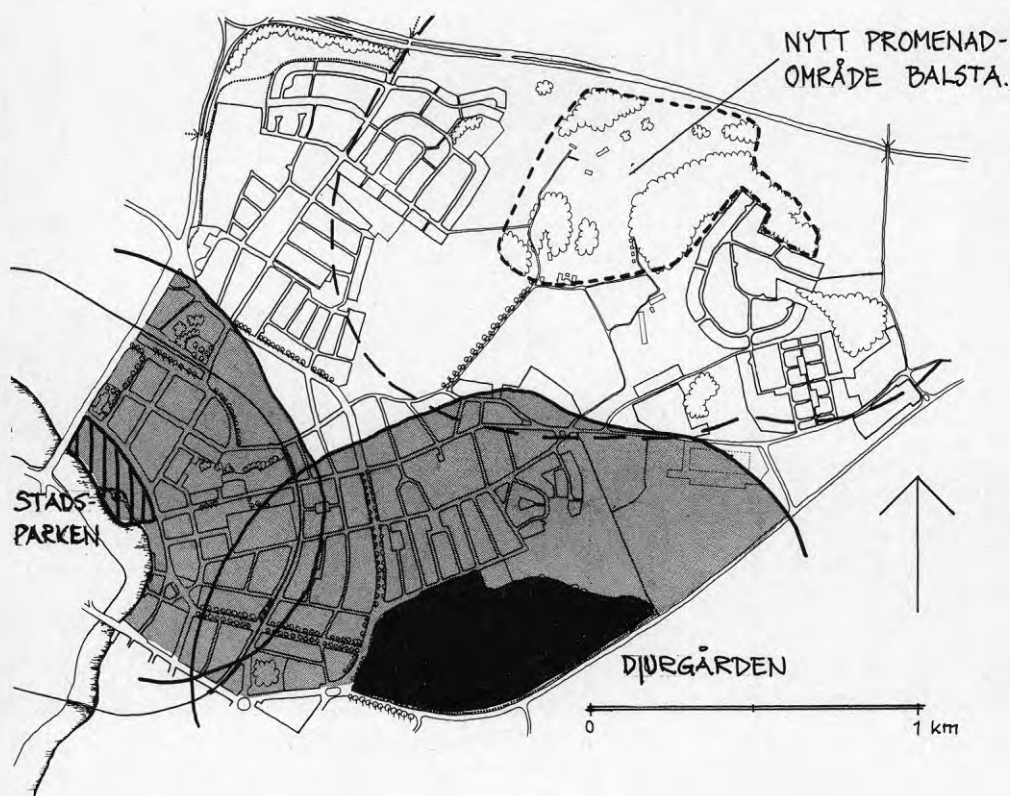
bygga gång- och cykelvägar som förbinder bostadsområdena med befintliga promenadområden kan dock åtkomligheten förbättras.

På Öster finns dock en möjlighet att skapa ett nytt promenadområde. De skogklädda mrän- och bergknallarna på åkrarna mellan Hagnestahill och Röksta kan förbindas med stigar. I flera fall kan befintliga markvägar utnyttjas. Med små medel kan ett det bli ett fint promenadområde här. Det skulle ge ytterligare 12 % tillgång till promenadområde inom 500 meter. Efter utbyggnaden av Noshörningen, Östermalm och Balsta kommer 26 % av Östers befolkning som, annars inte har tillgång till promenadområde att bo inom 500 meter från "Balsta promenadområde".

De som bor i västra Röksta får inte tillgång till ett promenadområde genom tillkomsten av "Balsta promenadområde". Avståndet förkortas dock avsevärt. Tidigare låg Djurgården närmast, 1500 meter därifrån. Till "Balsta promenadområde" kommer det att vara som mest 800 meter.

Promenadområden	Idag	1989	1999
Djurgården	34 %	38 %	29 %
+Stadsparken	73 %	71 %	61 %
+Nytt på Balsta	85 %	84 %	87 %

Procentuell andel av befolkningen som har tillgång till promenadområde vid olika utbyggnadslägen med eller utan ett nytt promenadområde

7.7 Tillgång till strövområden

På områdesplanenivå är strövområden i sig inte intressanta, de planeras tätortsövergripande. Däremot kan förbindelserna mellan stadsdelen och närliggande strövområden förbättras inom områdesplanens gränser.

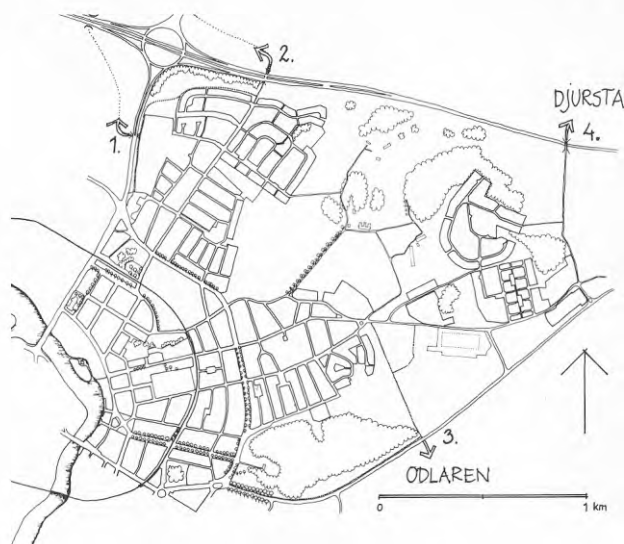
Stadsdelen Öster omges av hårt trafikerade gator och vägar. Dessa kan korsas planskilt på tre ställen.

Årby naturreservat kan nås från Röksta via en gångtunnel under Västergatan(1) och en under E3(2).

Djursta kan nås via bron till Hagnesta gård(4).

Odlaren skiljs från Djurgården av Strängnäsavägen(3). Här finns ingen planskild korsning. Där cykelvägen från Östermalm korsar Strängnäsavägen finns ett övergångsställe. Sikten är god åt båda håll, men en ljusreglerad korsning skulle öka åtkomligheten betydligt.

Vi kan konstatera att sambandet mellan Öster och närläggna strövområden är bra. Som vi tidigare konstaterat kan dock förbindelserna inom stadsdelen, mellan det enskilda bostadsområdet och förbindelsepunkterna, förbättras.

Gångtunnel under Västergatan via Årby till Årby naturreservat.

Gångtunnel under E3

Bron över E3 till Djursta

Övergångsställe över Strängnäsavägen till Odlaren

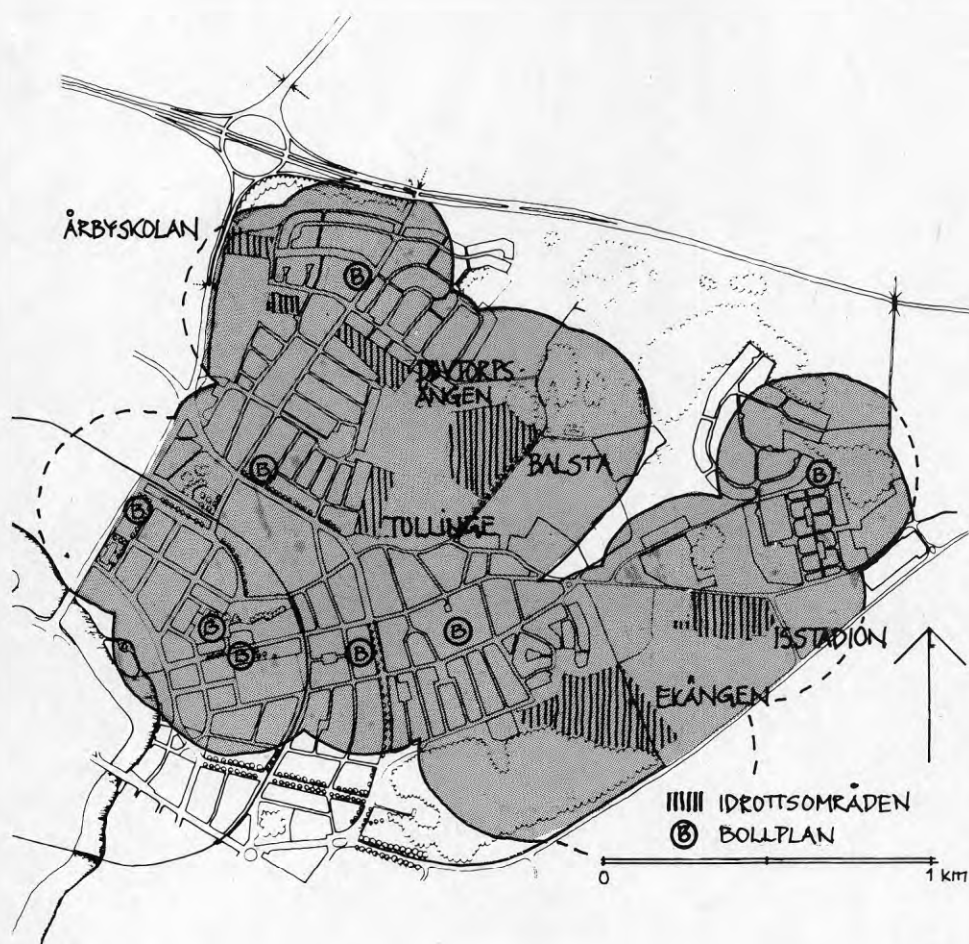
7.8 Tillgång till idrottsområden

Eftersom denna studie gäller stadsdelsnivån kommer vi bara att titta på tillgången till bollplaner. Övriga idrottsområden planeras huvudsakligen på den tätortsövergripande nivån.

Enligt Bostadens Grannskap 1975 är 300 meter längsta acceptabla avstånd till bollplan. Områden som inte uppfyller kravet är inritade på kartan. Planer som inte får användas till annat än organiserat spel har inte medräknats. Däremot har de planer som bokas och används för organiserat spel, men är öppna för allmänheten när de är obokade, medräknats.

Vi kan konstatera att bollplanerna är jämnt fördelade över stadsdelen. Det är endast i kvarteren söder om Djurgårdsvägen som man har mer än 300 meter till närmaste bollplan.

Vid exploateringen av Balsta behöver två bollplaner byggas för att behovet skall tillgodoses.

7.9 Öster i förhållande till övriga stadsdelar

Hittills har vi i kapitel sju jämfört tillgång till friytorna och deras kvalitet inom stadsdelen Öster.

För att få en heltäckande bild är det nödvändigt att jämföra Öster med resten av Eskilstuna. Då kan vi till exempel få svar på om Öster, ur hela kommunens perspektiv, är ett bristområde som bör prioriteras.

De tätortsövergripande mätningarna har utförts med den metod som tillämpats i Uppsala kommun (Ericsson & Ingmar: Tillgång på friluftsmarker nära tätorter. Remissupplaga 1982). För att våra mätresultat skall kunna jämföras med Uppsala-studiens resultat, har vi använt oss av samma avgränsningar som de tillämpat.

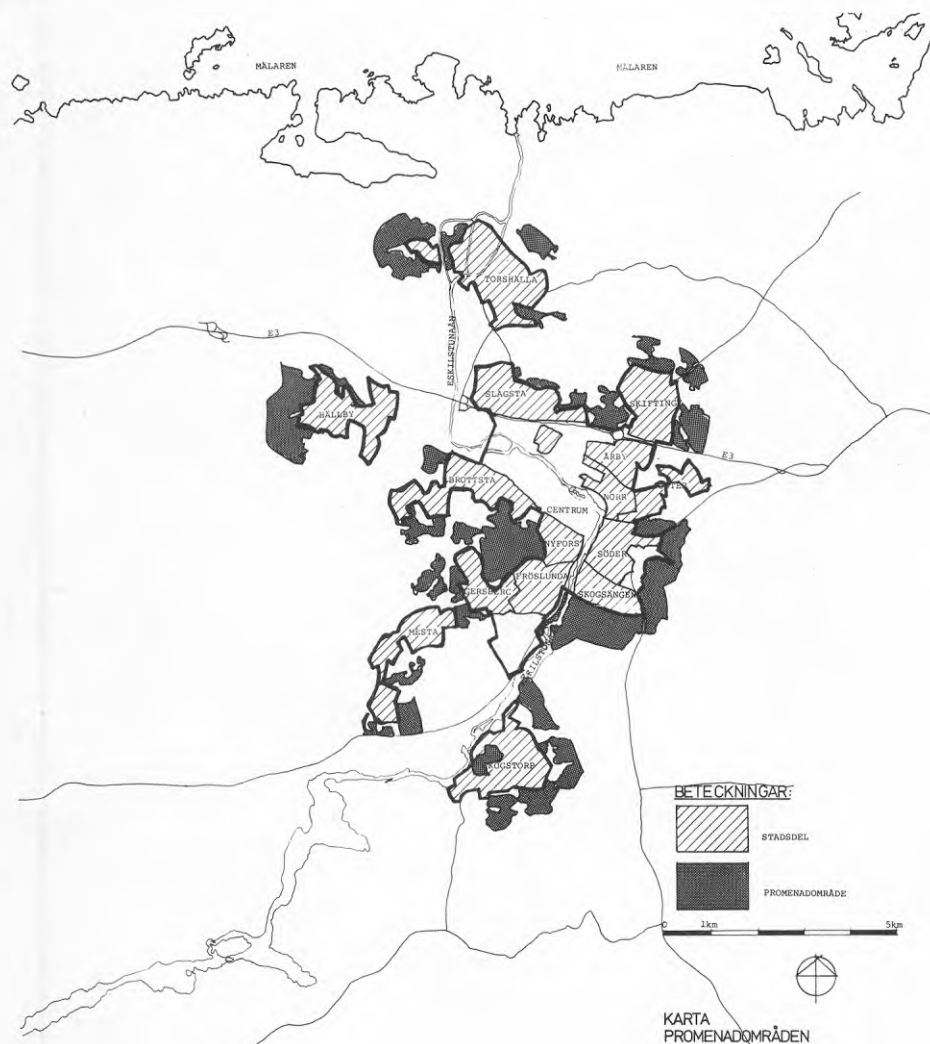
OJÄMT FÖRDELADE PROMENADOMRÅDEN

Inom Eskilstuna finns stora skillnader i tillgång på promenadområden. (Se figuren på detta uppslag). Bäst tillgång har villaområdena en bit från stadskärnan. Sådana områden som ligger i mark som före exploateringen dominerades av skog får inte oväntat de allra högsta värdena i våra mätningar. Stadsdelarna

Skogstorp, Skogsängen och Hällby tillhör den gruppen. Villastadsdelen Mesta ligger i ganska öppen terräng men omgivningarna är oexploaterade moränholmar och åssträckningar.

Stadsdelarna med de sämsta värdena ligger centralt i tätorten, har en hög andel flerbostadshus och ligger i en landskapstyp som före bebyggelsen var jordbruksmark på öppna lerområden. Skillnaden mellan åker och skogslandskap finns kvar långt efter att ett område har bebyggts, de kanske aldrig försvinner. Arby och Nyfors är två typiska 60-talsområden som både är hårt exploaterade och tillhör denna grupp missgynnade stadsdelar. Övriga områden är Norr och Öster.

Mellangruppen är svårare att definiera. I den finns till exempel Lagersberg och Fröslunda, stadsdelar med stor andel flerbostadshus som byggts i skogsteräng och därför har mer fria än till exempel Arby. Flera av de övriga i denna grupp ligger halvcentralt i en ursprungligen halvöppen terräng med både flerbostads och enbostadsbebyggelse; Skiftinge, Brottsta och Slagsta.

Promenadområden i Eskilstuna

Ett par områden med viss särställning är Söder och Torshälla. Söder ligger centralt och har cirka 50% flerbostadsbebyggelse. Den relativt goda tillgången på promenadområden beror på närheten till Djurgården. Det är alltså fel att sätta likhetstecken mellan centralt läge, flerbostadsbebyggelse och dålig tillgång till promenadområden.

Torshälla är en egen tätort, med ett eget liv, som ligger för sig själv på samma sätt som till exempel villaförorten Skogstorp. I Torshälla finns en avsevärd andel flerbostadshus. Vårt sätt att definiera och mäta promenadområden gynnar sådana mindre orter. De får mer yta genom sin geografiska form, vi mäter runt hela tätorten. Intressant blir därför att notera att trots detta kommer inte Torshälla upp i samma nivå på tillgången som Skogstorp, Hällby och Mesta.

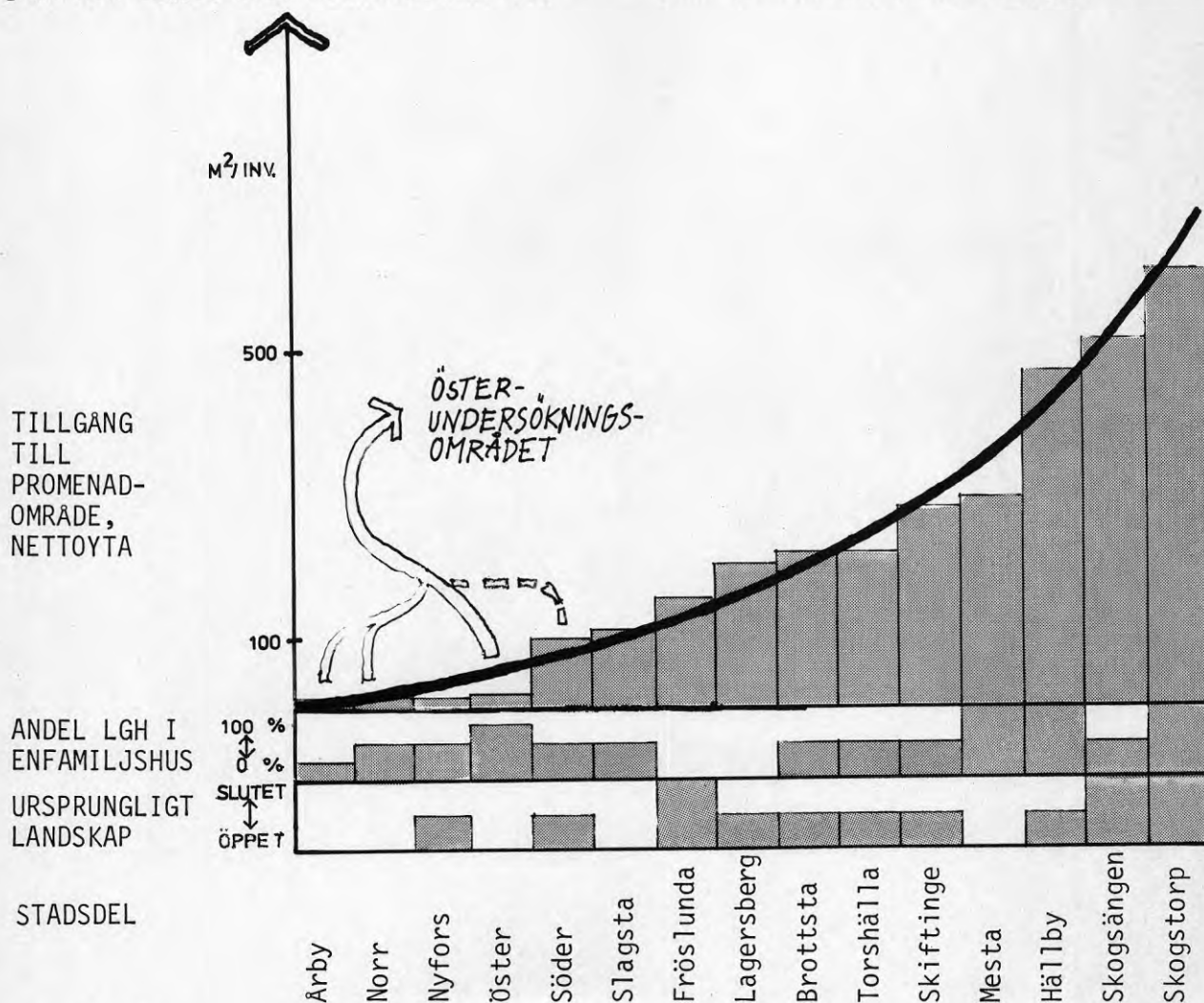
Den ovan redovisade jämförelsen av tillgången till promenadområden i Eskilstunas stadsdelar bygger på mätningar vi gjort på kartor, bland annat den topografiska i skala 1:50 000. För att räknas som promenadområde skall en yta bland annat vara; beträddbar, minst 15 hektar stor och ligga med sin närmaste del inom 500 meter från bebyggelse. De ytor som ligger inom detta avstånd och

uppfyller övriga krav har vi mätt med planimeter till ett avstånd från bebyggelsen på 700 meter. I figur nedan finns nettotillgången på promenadområden redovisad. Den figuren bygger på siffermaterial som redovisas i bilaga.

Tillgången på så kallad nettoyta promenadområde varierar i Eskilstuna från 10 kvm/inv (Arby, Norr och Nyfors) till Skogstorp på 590 kvm/inv. Tillgången för Eskilstuna i sin helhet är 170 kvm/inv. Detta värde kan jämföras med Uppsalas 140 kvm/inv, Helsingfors 70 kvm/inv och Stockholms 20 kvm/inv.

I dessa undersökningar har mätmetoder och definitioner av begreppet promenadområde varierat något. Jämförelser dem emellan bör därför göras med viss försiktighet. Undersökningen tyder dock på att mindre städer har större tillgång till promenadområden.

Det är naturligt eftersom en mindre ort teoretiskt sett har en längre begränsningslinje utåt per person om man förutsätter att städerna växer koncentriskt och att exploateringen är ungefär lika tät. Vårt jämförelsematerial är för litet för att vi skall kunna dra några slutsatser om tillgången påverkas av den landskapstyp orten ligger i, även om man kan förmoda att så är fallet.

Tillgång till promenadområde i Eskilstuna

STRÖVOMRÅDEN SAKNAS NORRUT

I definitionen på strövområden krävs bland annat att de är större än 300 hektar och belägna inom 6 kilometer från en stadsdels mitt. När vi mätt tillgången i Eskilstuna på sådana ytor har vi funnit stora skillnader mellan stadsdelar. Områden som ligger nära stora skogspartier har naturligt nog god tillgång på ytor att ströva i, medan de stadsdelar som ligger i det mer öppna Mäljarlandskapet har betydligt sämre tillgång.

Stadsdelarna med sämst tillgång är de norra "förortererna"; Slagsta (som inte har något strövområde inom gångavstånd), Torshälla och Skiftinge. De ligger som nämnts i det ganska öppna jordbrukslandskapet mot Mälaren. Dålig tillgång har även de centralt belägna stadsdelarna Fröslunda-Lagersberg-Nyfors, Arby-Norr-Öster och Söder-Skogsängen.

De stadsdelar som ligger längre söder- och västerut intill större skogsområden har god tillgång till strövområden. Det är Skogstorp, Bröttsta, Mesta och Hällby, de tre sistnämnda ligger intill den vidsträckta Tolaskogen.

I schemat i figuren nedan kan man se att stadsdelarna norrut och centralt har större andel flerbostadshus än övriga stadsdelar, liksom de har sämre tillgång till strövområden. De skillnader

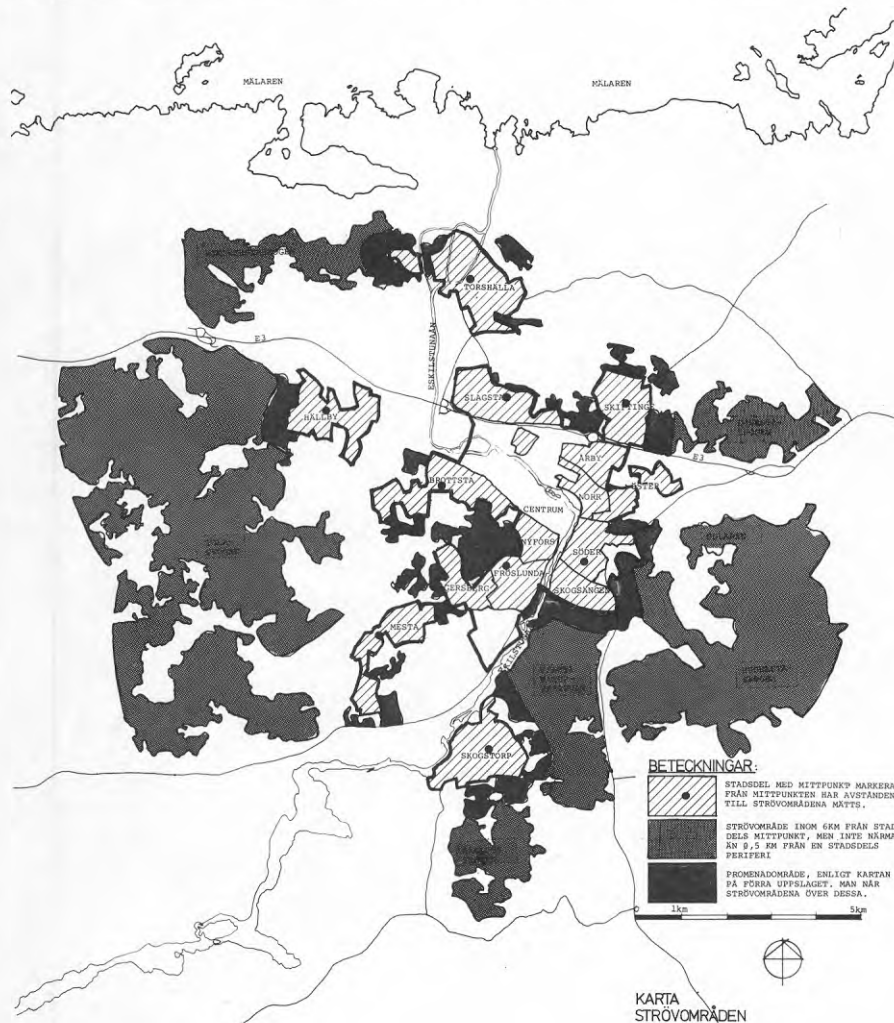
vi såg i förra avsnittet om promenadområden gäller alltså även för strövområden.

I Uppsalautredningen (Ericson, Ingmar, 1982) föreslås en nivå för vad som kan anses vara acceptabel tillgång på strövområden. För bruttotillgång antas 300 hektar tillräckligt, det klarar alla stadsdelar i Eskilstuna utom Slagsta. 500 kvadratmeter/invånare är ett annat "gränsvärde" i Uppsalautredningen. Det värdet klarar bara hälften av de undersökta stadsdelarna i Eskilstuna, se tabellen på nästa sida.

SKILLNAD PÅ ÖSTER OCH ÖSTER

Undersökningsområdet Östers gränser överensstämmer inte med gränserna i kommunens tätortsövergripande statistik. De befolkningsstal vi använt vid beräkningarna av tillgång till promenad- och strövområden är hämtade ur denna statistik. Det har till följd att Öster i tabellen på denna och föregående sida inte är exakt det samma som vårt undersökningsområde.

"Undersökningsområdet Öster" består av fyra statistikområden: hela Öster, tre fjärdedelar av Arby och Norr samt några kvarter av Söder. Av praktiska skäl har vi slagit samman några av stadsdelarna vid mätning av tillgång till strövområden. Vilka stadsdelar som slagits samman framgår av tabellen, där de redovisas tillsammans.

Strövområden i Eskilstuna

Vid beräkningar som gjorts för jämförelser inom Öster har en mer detaljerad statistik använts vilket innebär att statistikmaterialet stämmer med undersökningsområdets gränser.

SKILLNAD PÅ YTA OCH YTA

Vid mätningar av ytor har vi använt oss av begreppen bruttoyta och nettoyta. Bruttoyta är all yta som ligger inom de angivna avstånden från bostadsområdets periferi (700 meter) och stadsdelens mittpunkt (6 kilometer).

I begreppet nettoyta, som använts i bägge tabellerna i detta avsnitt, har hänsyn tagits till att invånare från flera stadsdelar använder samma områden. För promenadområdenas del har det inneburet att ytorna fördelats geometriskt på kartan till den stadsdel som ligger närmast.

Strövområdena har fördelats efter den tänkta belastning som stadsdelarnas invånare utövar. Ju fler områden man kan nå från en stadsdel, desto mindre blir belastningen. Den fördelade nettoytan från varje strövområde blir också mindre jämfört med en stadsdel som bara har ett strövområde.

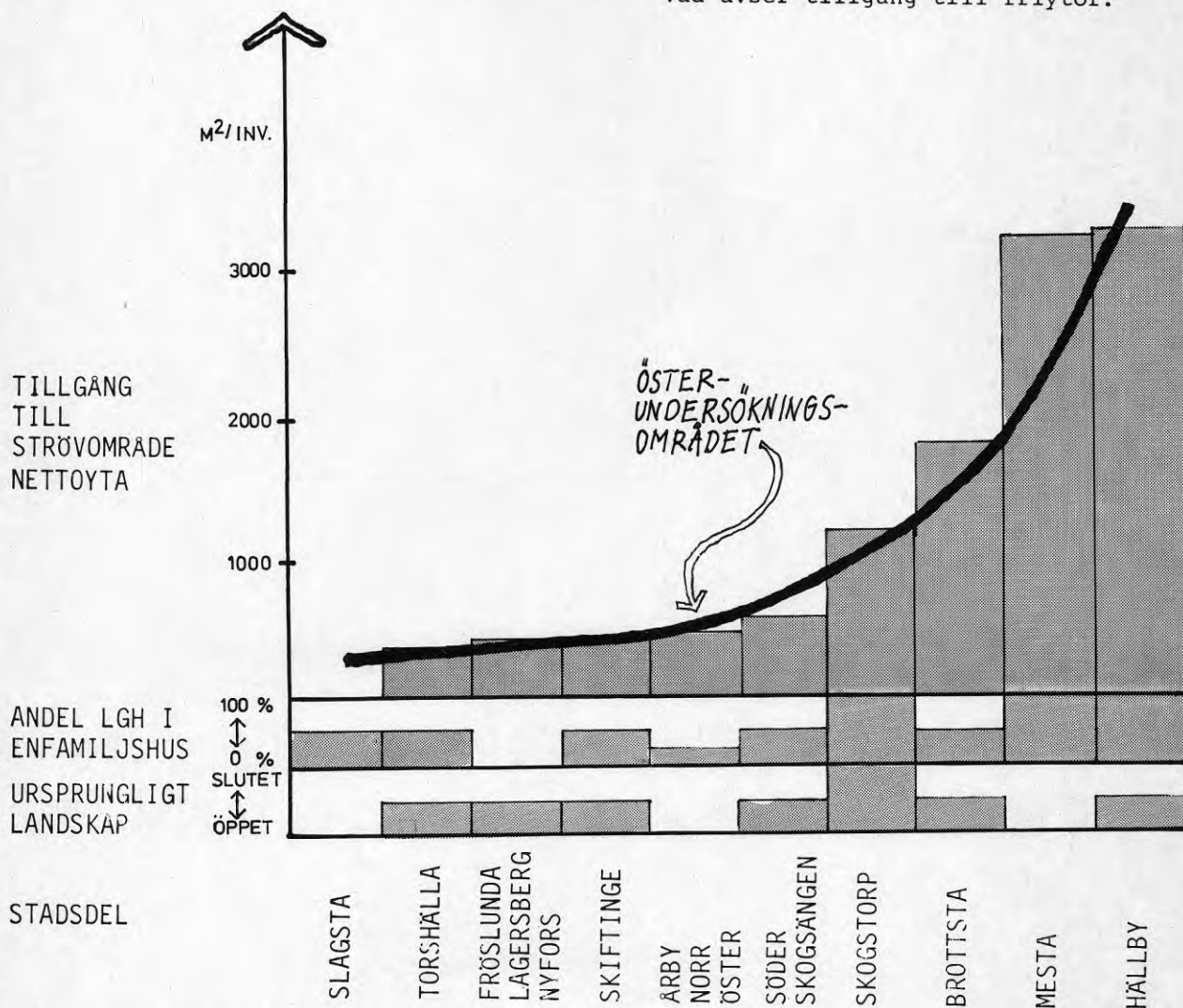
ÖSTER ÄR ETT AV DE SÄMSTA OMRÅDEN

När tillgången till promenadområden inom undersökningsområdet Öster skall bedömas måste vi se på flera statistikområden. Årby och Norr har sämst tillgång i hela Eskilstuna. Öster har nästan lika lite och Söder, som ligger nära Djurgården och Odlaeren, hör till en "mellangrupp". Med andra ord är undersökningsområdet Öster en av de stadsdelar i Eskilstuna som har minst tillgång till promenadområden, vilket understryker vikten av att ge de norra delarna av undersökningsområdet bättre tillgång till promenadområden. Balsta promenadområde är alltså angeläget också i ett tätortsövergripande perspektiv.

När det därtill visar sig att undersökningsområdet hör till de sämsta stadsdelarna vad avser tillgång till strövområden är det ytterligare ett argument för satsningar på Östers friytor.

Den fråga vi ställde oss i inledningen av avsnitt 7.5 kan besvaras med ja. - Öster är ett bristområde som bör prioriteras när nya parker skall anläggas i Eskilstuna.

I det tätortsövergripande materialet ser vi också att Nyfors och Slagsta är stadsdelar med liten tillgång till promenad- och strövområden. Vilket bör tolkas som att de är angelägna utredningsområden vad avser tillgång till friytor.

Tillgång till strövområden i Eskilstuna

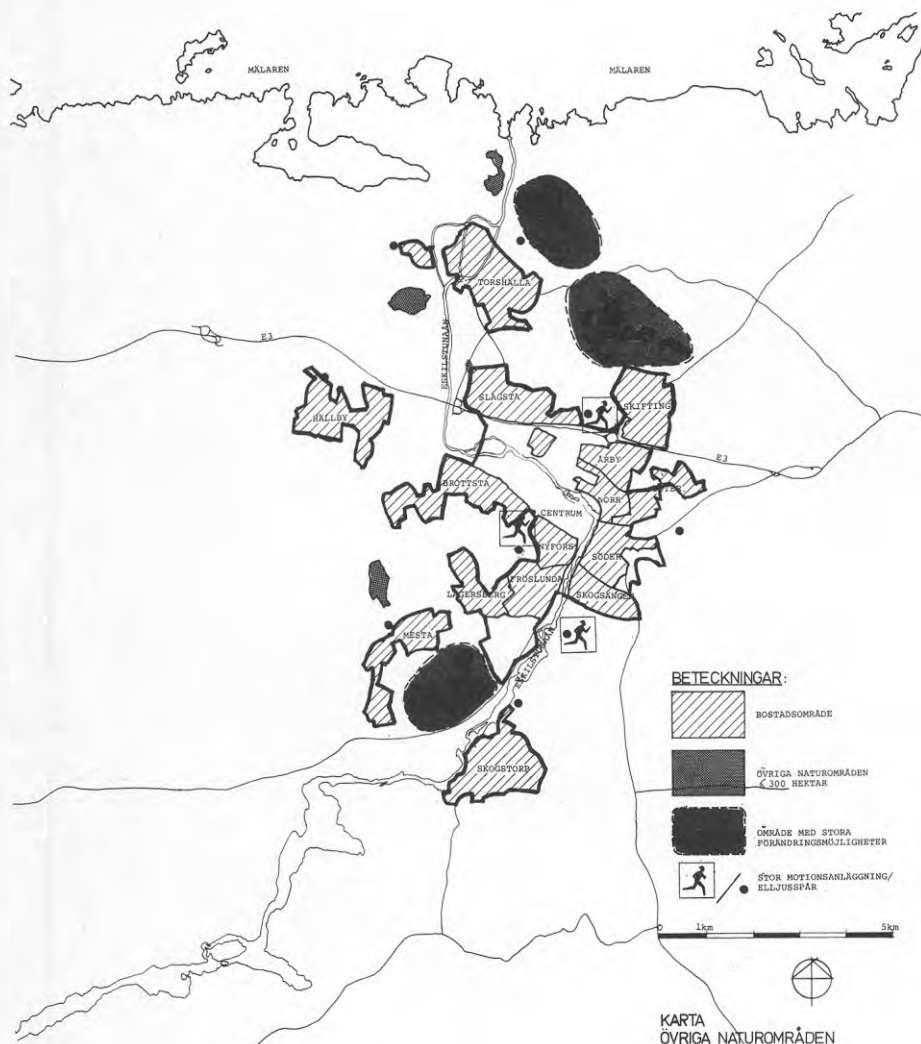
ANLÄGGNINGAR OCH MINDRE YTOR NYANSERAR BILDEN

Minimigränsen för ett strövområde har satts till 300 hektar. Det räcker för en rejäl skogs promenad med svamplockning eller skidutflykt med choklad och mackor i matsäcken. I praktiken visar det sig dock att även mindre ytor används, trots att de ibland ligger ganska långt från stadsdelarna. Det gäller i synnerhet natursköna och strövvänliga områden.

På kartan här intill kan vi se att flera av de sämst lottade stadsdelarna får viss kompensation om man tar med de mindre strövområdena i bilden. Dessa mindre naturområden som ligger i närheten av

stadsdelar med begränsad tillgång på ströv- och promenadområden har stora utvecklingsmöjligheter. Här kan man placera anläggningar som förbättrar rekreativsmöjligheterna, till exempel markvägar som knyter ihop vegetationsholmar, alléer, vindskyddsplanteringar, kanske ibland hela landskapsplanteringar.

Runtom Eskilstuna finns ett tio-tal elljusspår och tre större motionsanläggningar, se karta. Alla stadsdelar utom Torshälla, Mesta och Hällby ligger inom 3 kilometer från en motionsanläggning, Elljusspårerna ligger relativt jämt spridda, alla stadsdelar har acceptabel tillgång.

Övriga naturområden

7.10 Klimat

Av många klimatfaktorer har vi valt att ta fram ett enkelt underlag för vindarna i undersökningsområdet. Anledningen är vindens nedkylande effekt och att den därigenom medför att många människor därför avhålls från utomhusbesök.

I Eskilstuna gäller följande: Det är i första hand de sydvästliga vindarna som ger höga vindstyrkor. Övriga vindriktningar har relativt jämt fördelade vindstyrkor. Sydvästvindarna dominerar sommar och höst.

Kalla vindar vintertid kommer i relativt stor utsträckning från nordost.

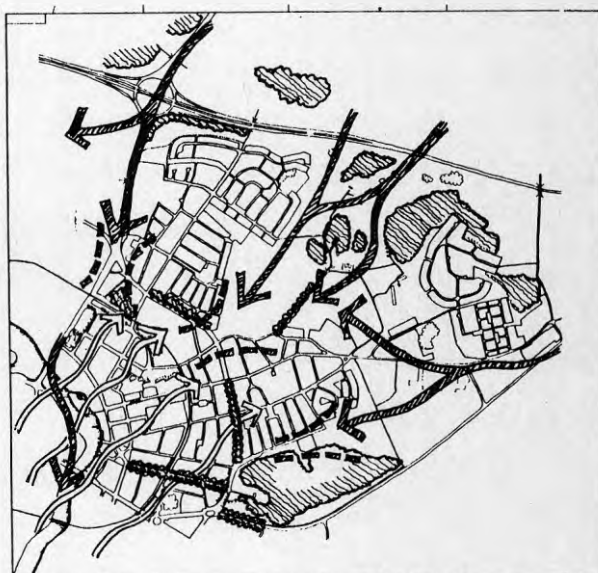
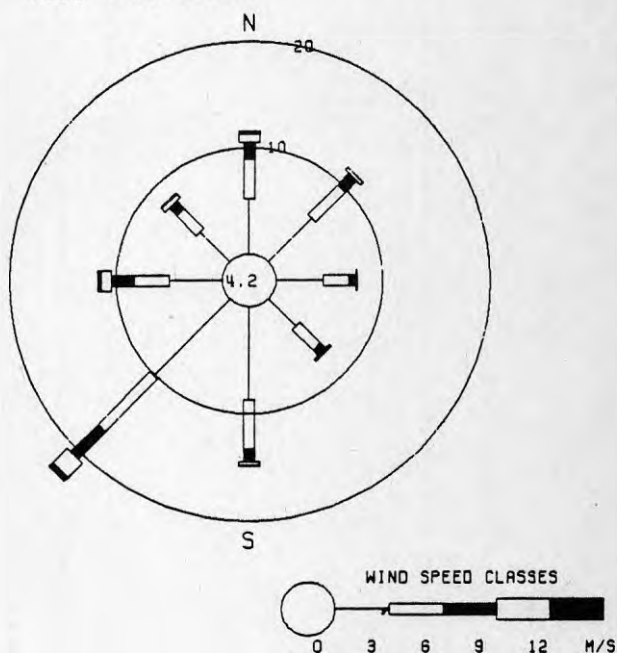
Under månaderna maj och september som är den första respektive sista goda månaden för varm och behaglig utevistelse är det framför allt de sydvästliga vindarna som kan vara nedkylande.

Undersökningsområdets topografi påverkar och styr vinden till särskilda stråk i landskapet. Utifrån en helt igenom skönsmåsig bedömning bör det medföra följande:

- o det öppna landskapet mot nordost med för att dessa vindar förstärks
- o nordostvindarna leds in i ett antal kilar i bebyggelsen. Vindtunneffekter kan uppstå
- o Det radiellt utformade gatumönstret kan förstärka dessa effekter inne i bebyggelsen
- o Mindre trädgrupper och allär bör lokalt bilda goda läskydd
- o De sydvästliga vindarna förstärks ej märkbart av bebyggelsestrukturen. Eskilstunaån kan ha viss ledverkan. Observera dessutom att staden som sådan innebär ett visst skydd mot dessa vindar.

Klimatdata för området illustreras av bifogat vindfrekvensdiagram för Eskilstuna 1963-80 (SMHI 1984). Bedömningar redovisas på karta.

447 ESKILSTUNA
1963-1980 ÅRET

7.11 Skötselkostnader

Vi har konstaterat att en indelning av parkerna efter naturförutsättningarna stämmer överens med den kvalitetsbedömning vi gjort.

Parker på moränkullar är bättre än parker på åkermark. Hur förhåller det sig då med kostnaderna?

Anläggningskostnaderna har vi inte hittat något material om. Men förmodligen är skillnaderna inte särskilt stora. Insatserna har varit små i båda parktyperna (Stadsparken undantagen).

Skötselkostnaderna finns ingen exakt statistik på. Därför har vi använt oss av en sammanställning av kostnadsrelationstal (Göransson 1982) och anpassat dem till förhållandena i undersökningsområdet. Med hjälp av dessa tal och ytmätningarna som redovisas i figuren nedan, har vi beräknat den relativa skötselkostnaden per ytenhet i respektive parktyp. Gräs och naturpark är de vanligaste ytmaterialen i undersökningen. Gräs kostar sju gånger mer att sköta per ytenhet än naturpark.

Om man jämför bostadsnära parker på lera med sådana som byggts på moränkullar kan man se att de förra är ungefär dubbelt så dyra att sköta per ytenhet. Skillnanden kan till största delen

förklaras av kostnadsrelationen mellan gräs, som dominerar i lerparkerna, och naturpark, som dominerar i parkerna på moränkullar.

Stadsparken och Djurgården är Östers kanske viktigaste parker. Båda är välbesökta och vackra. De är helt olika till sin karaktär. Stadsparken är helt igenom anlagd och är en traditionell finpark med rosrabatter och sommarblommor samt mer skötselkrävande arter i buskagen än normalt. På Djurgården växer ekdominerad blandskog. Anläggningarna inskränker sig till enkla stigar, bänkar och gräsmattor i randzonen. Den förra kostar följdriktigt mest att sköta, ungefär sex gånger så mycket per ytenhet som Djurgården.

Vi kan konstatera att sambandet mellan skötselinsats och utbyte är dåligt. Bortsett från Stadsparken görs de största insatserna i de sämsta parkerna och på trafikfriytorna. Att stora skötselinsatser görs i de dåliga parkerna är ju i och för sig bra, men så länge inte parkernas innehåll förändras, kommer inte heller utbytet att öka. Flera av parkerna behöver omprojekteras och rustas upp både för att på sikt sänka skötselkostnaderna och för att öka människors utbyte av parken.

skötselkostnad per ytenhet i förhållande till gräs	DJURGÅRDEN		BOSTADSNÄRA PARKER PÅ MORÄNKULLAR		BOSTADSNÄRA PARKER PÅ LERA		TRAFIKFRIYTOR		STADSPARKEN		
	Ytmaterial ↓	Ytandel	Kostn tal	Ytandel	Kostn tal	Ytandel	Kostn tal	Ytandel	Kostn tal	Ytandel	Kostn andel
NATURPARK	$\frac{1}{7}$	79	11,3	60	8,6	6	0,9	4	0,6	0	0
GRÄS	1	16	16	29	29	73	73	85	85	61	61
BUSKAGE	5	0	10	3	15	5	25	8	40	3	15
ROSOR OCH SOMMARBLOMMOR	45	0	0	0	0	0	0	0	0	2	90
VÄGAR, PLANER, BOLLPLANER, LEKPLATSER	1	5	5	8	8	16	16	3	3	35	35
RELATIV SKÖTSELKOSTNAD per ytenhet			32,3		60,6		114,9		128,6		201

Relativ skötselkostnad per ytenhet i respektive parktyp

8. FÖRBÄTTRINGAR PÅ ÖSTER

Kapitlet inleds med ett förslag till kommunalt program för friytor och gång- och cykelvägar inom stadsdelen Öster.

Dessa principiella förslag konkretiseras i ett förbättringsförslag med exempel på åtgärder som kan vidtas för att uppfylla målen.

Förslaget är vare sig antaget eller fastställt inom Eskilstuna kommun. Delar av det har dock anammats och genomförs i planering och projekteringen. Därom återkommer vi under kap 10. Förslag till arbetsmetod

8.1 Generella förbättringar

BÄTTRE GÅRDAR

I studien har vi dels konstaterat att vissa gårdar är oacceptabelt dåliga. De lämpar sig inte alls för utevistelse. Handikappade, barn, pensionärer och hemarbetande vuxna är ofta bundna till hemmet och har begränsad rörlighet. Härigenom blir de särskilt beroende av att de bostadsnära friytorna är tillräckligt stora och av god kvalitet.

Kommunen kan genom att initiera miljöförbättringsprojekt och genom rådgivning och information till hyresgäster, bostadsrättsföreningar och fastighetsägare verka för att de bostadsnära friytorna blir användbara och utformas så att de ger en tilltalande utemiljö.

BÄTTRE PARKER

Flera av de bostadsnära parkerna behöver förbättras. De är så torftiga att de inte är användbara för lek och utevistelse. I de platta lerparkerna kan kullar byggas så att barnen kan åka kälke. De kan kompletteras med planteringar och utformas som lockande och trivsamma samlingsplatser. Även parker som är av acceptabel kvalitet kan förbättras så att de blir mer användbara. Det kan till exempel vara motiverat i Slottsbacken och Kapellbacken, som ju genom att kvarteret Noshörningen byggs, blir mer besökta.

Kommunen bör verka för att de bostadsnära parkerna förbättras så att de ger möjlighet till lek, motion, rekreation och samvaro i trivsam utemiljö.

FLER PARKER

I studien har vi konstaterat att 300 meter är ett rimligt maximivstånd till den bostadsnära parken. Om befintliga parker förbättras så att de får acceptabel standard kommer ändå de som bor i norra Östermalm och de som flyttar in i det föreslagna området på Balsta att bo mer än 300 meter från närmaste bostadsnära park.

Vid saneringen av Östermalm och vid utbyggnaden av Balsta kan sådana parker byggas i båda områdena.

Kommunen bör verka för att bostadsnära parker byggs på Östermalm och Balsta.

ETT NYTT PROMENADOMRÅDE

Öster har i jämförelser med övriga stadsdelar i Eskilstuna en låg standard vad avser tillgång till promenad- och strövområden.

Det är i de norra delarna som ligger långt från Djurgården och Stadsparken som det behövs ett promenadområde. På åkrarna nordost om Balsta sjukhem finns skogklädda moränholmar som, om de förbinds med stigar, kan bli ett trevligt och användbart promenadområde.

Kommunen bör verka för att iordningställa ett nytt promenadområde på Öster.

BÄTTRE OCH SÄKRARE FÖRBINDELSER

Den låga standarden vad avser strövområden kan inte avhjälpas inom undersökningsområdet. Däremot kan förbindelserna till de som finns förbättras. Överhuvudtaget behöver gång- och cykelförbindelserna kompletteras så att bostadsområden förbinds med centrum, arbetsplatser, idrottsområden samt parker och strövområden.

För att förbättra framkomligheten krävs också att de trafikerade gatornas barriäreffekt minskas. Korsningen mellan gång- och cykelstråk och större gator bör utformas så att fotgängare och cyklister snabbt och säkert kan passera gatan. Flera korsningar behöver studeras ur framkomlighets- och säkerhetssynpunkt.

Kommunen bör verka för att gång- och cykelförbindelserna kompletteras så att bostadsområden förbinds med centrum, arbetsplatser, idrottsområden, parker och strövområden.

8.2 Konkreta förslag med åtgärdsförteckning

Nedan följer en förteckning över de förslag till förbättringar som blev följden av fallstudien på Öster. Först redovisas de åtgärder som vi ansett som angelägnast att genomföra. Därefter presenteras alla åtgärder i en löpande förteckning där likartade åtgärder förts samman.

ÅTGÄRDER SOM BÖR PRIORITERAS

1. Promenadområde - Balsta. Yta minst 20 ha. Åkerholmarna utgör stommen. De binds ihop med gång- och cykelvägar (GC-vägar) över jordbruksmarken, som åtminstone i början brukas som åker.

Om generalplanens utbyggnadsetapp Balsta II förverkligas kan det innebära att jordbruket får ge plats för bebyggelsen eller mer intensiva friytor. Promenadområdets gränser kan då anpassas till den nya bebyggelsen.

Sittplatser i trevliga lägen och någon gräsyta för spel och lek kan ordnas.

Genomförande: Promenadområdet föreslås byggas ut i samband med utbyggnaden av första etappen på Balsta.

2. Bostadsnära park - Östermalm. Yta minst 1 ha. Parken bör lokaliseras centralt i saneringsområdet i direkt anslutning till Klosterstråket. Klosterstråket är den GC-väg som är planerad från Hagnestahill via Östermalm, Slottsbacken och Stadsparken in till centrum.

Parken bör planeras för intensivt utnyttjande.

Genomförande: Den bostadsnära parken föreslås byggas ut i samband med saneringen av Östermalm.

5. Bostadsnära park - Vanadislundan. Parken behöver förbättras både genom att terrängen modelleras och att de öppna gräsytona planteras. Det behövs skyddade vrår och rum för att parken skall bli trivsamt.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

16. Industrispåret, det nu nerlagda järnvägsspåret kan göras till en gång- och cykeltrafikanternas inre ringled. Det knyter samman Hisingsbacke, Kyrkogården, Slottsskolan, Slottsbacken och Kapellbacken. Förutom en GC-väg kan små platser eller torg med sittplatser och planteringar, göra det till ett attraktivt stråk.

Genomförande: Löpande budget. Delar kan utföras i samband med utbyggnaden av kvarteret Noshörningen.

Trafikplanen. Trafikplanens åtgärder avseende nya gång- och cykelvägar samt förbättringar av vissa viktiga korsningar utgör även mycket angelägna förbättringar. De har högsta prioritet även ur friytesynpunkt.

FÖRSLAG TILL FRIYTOR

1. Promenadområde - Balsta. Yta minst 20 ha. Åkerholmarna utgör stommen. De binds ihop med gång- och cykelvägar över jordbruksmarken som åtminstone till en början brukas som åker.

Se vidare ovan

2. Bostadsnära park - Östermalm. Yta minst 1 ha. Parken bör lokaliseras centralt i saneringsområdet.

Se vidare ovan

FÖRSLAG TILL FÖRBÄTTRING OCH KOMPLETTERING AV BEFINTLIGA FRIYTOR

3. Bostadsnära park - Slottsbacken. Hela parken behöver förbättras. Lekplatsen behöver kompletteras, fler sittplatser, gångvägar och växter. Kontakten med Klosterstråket och Industrispåret kan förbättras. Åtgärderna 14 och 17 kan samordnas med förbättringen av parken.

Genomförande: I samband med utbyggnaden av Noshörningen I.

4. Bostadsnära park - Kapellbacken. Lekplatsen kan förbättras. I övrigt så behövs framförallt en avskärmning mot Carlavägen. När Noshörningen II byggs kommer användningen av parken att öka. Det finns därför anledning att ordna fler permanenta gångvägar och sittplatser. En kombiplan (asfaltbana som kan användas för flera sporter) kan anläggas på Kapellbacken eller på kvartersmark i det nya bostadsområdet.

Genomförande: I samband med utbyggnaden av Noshörningen II.

5. Bostadsnära park - Vanadislunden. Hela parken behöver förbättras

Se vidare ovan.

6. Bostadsnära park - Spelmansplan. Samma behov av förbättringar som Vanadislunden.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

7. Bostadsnära park - Skolparken. Parken kan i en del förbättras så att mindre, intimare rum bildas. Den kommer då förmodligen att användas mer också av skolans elever, vilket avlastar den hårt slitna kullen på skoltomten.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

8. Bostadsnära park - Klosters kyrkpark. Också i denna park saknas rumsligheten. Parken kan kompletteras med framförallt nya planteringar. GC-vägen längs Västergatan kan släppas in i parken.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

Förslag 1. promenadområde på Balsta. Gång- och cykelvägar mellan skogsdungarna, sittplatser i trevliga lägen och någon gräsyta för spel och lek skulle ge ett fint promenadområde.

FÖRSLAG TILL STRÅK

- 9-11. Ett sammanhängande stråk med GC-väg och skyddsplanteringar kan förbinda Arbyskolan och Röksta med strövområdet Odlaren via Balsta, korpiddrottsfältet, det planerade koloniområdet och idrottsfältet Ekängen. Stråket skall utformas så att det fungerar som övergång och vindskydd mellan den öppna jordbruksmarken och bostadsområdena. Stråket kan byggas i etapper, 9-11.

9. Stråk och skyddsplantering - Balsta. GC-väg och skyddsplantering mellan Duvängsparken och Balsta.

Genomförande: I samband med Balsta, etapp I.

10. Stråk och skyddsplantering - Östermalm. GC-väg och skyddsplantering mellan Balsta och Ekängen. Stråket är i denna del särskilt viktigt som avgränsning mellan staden och den öppna jordbruksmarken.

Genomförande: I samband med saneringen av Östermalm.

11. Stråk och skyddsplantering - Ekängen. GC-väg och skyddsplantering förbi Ekängen som förbinder nr 10 med Odlaren.

Genomförande: Fritidskontorets löpande budget.

FÖRSLAG TILL SKYDDSPANTERINGAR

Skyddsplantering föreslås för att avskärma vägar och vara vindskydd för bebyggelse och parker.

12. Skyddsplantering - Nämndemansparken. Mot E3.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

13. Skyddsplantering - E3. Vind- och bullerskydd.

Genomförande: I samband med utbyggnaden av Balsta II.

14. Skyddsplantering - Strängnäs vägen. Delvis plantering av befintlig bullervall. Från Djurgården och utåt.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

15. Skyddsplantering - Röksta. Vindskydd och övergång mellan villabebyggelsen och åkern.

Genomförande: Parkkontorets löpande budget.

16. Industrispåret. det nu nerlagda järnvägsspåret görs till cykeltrafikanternas inre ringled

Genomförande: Löpande budget (objekt 4 i trafikplanen, utbyggnad år 1982).

Se vidare ovan.

17. Utvidgning av industrispåret - Slottsbacken. Genom att ta i anspråk en del av den mark som används av parkkontoret som förråd kan kontakten mellan Industrispåret, Slottsbacken och Klosterstråket förbättras. I mötet mellan stråken kan ett litet torg med sittplatser och ett blickfång, till exempel en skulptur eller fontän anläggas.

Genomförande: Ingår i trafikplanen. Objekt 51, ingår i ombyggnaden av Carlavägen.

Genomförande: Löpande budget.

18. Utvidgning av stråk - Kyrkogården. Genom att ta i anspråk en del av den yta som används som parkering och förråd intill kyrkogården ges utrymme för en liten plats utmed stråket.

24. Carlavägen mellan Västergatan och Strängnäsavägen.

Genomförande: Löpande budget (objekt 5 i trafikplanen).

Genomförande: Löpande budget.

FÖRSLAG TILL ALLÉER

19. Allé - Carlavägen.

Genomförande: I samband med ombyggnad av Carlavägen.

20. Allé - Västergatan.

Genomförande: Löpande budget (enligt trädplanen).

21. Allé - Nya Kjulavägen.

Genomförande: I samband med att vägen byggs.

25. Strandgatan mellan Klostergatan och Västergatan.

Genomförande: I samband med ombyggnaden av Carlavägen (objekt 11 i trafikplanen) samt löpande budget (objekt 24 i trafikplanen).

26. Sundbyvägen och Noachsgatan mellan Carlavägen och Strandgatan.
27. Alternativ sträckning till förslag 26. Sundbyvägen till Nybron via Kapellbacken, Klosters kyrkopark och Västergatan. En GC-väg i detta läge skulle bli genare för dem som är på väg till centrum. Därtill passerar vägen i denna sträckning två parker. Kapellbacken och Klosters kyrkopark, vilket tillför både GC-vägen och parkerna kvaliteter.

28. Industrispåret. Redovisas som förslag nr 16 ovan och som objekt nr 26 i trafikplanen.

29. Strandgatan och Köpmangatan mellan Klostergatan och Rådhusstorget.

Genomförande: Löpande budget (objekt 29 i trafikplanen).

FÖRSLAG TILL GÅNG- OCH CYKELVÄGAR

Vissa av GC-vägarna ingår i de ovan redovisade förslagen. Vi redovisar där GC-vägar som i kommunens trafikplan föreslås byggas ut före 1985. I vissa fall föreslår vi en alternativ sträckning. I andra fall föreslås GC-vägar som inte föreslagits i trafikplanen.

30. Östermalm till Balsta. GC-vägen skall förbinda Klosterstråket, Östermalm och den föreslagna parken på Östermalm med Balsta etapp I och II, korpiddrottsfältet och det föreslagna promenadområdet. GC-vägen kan gå längs allén vid Balstavägen.

Genomförande: I samband med utbyggnaden av Östermalm och Balsta etapp I.

22. Klosterstråket. Skall förbinda Hagnestahill och Östermalm med centrum via Slottsbacken och Stadsparken.

Genomförande: Löpande budget (objekt 25 i trafikplanen) samt i samband med saneringen av Östermalm (objekt 54 i trafikplanen).

23. Kungsvägen från Carlavägen in till Fristadstorget. Intagsgatan som förbinder Sveaplan med Carlavägen (250 meter) är markerat på trafikplanens karta men inte i text.

31. Skolparken till Djursta. GC-vägen skall förbinda Skolparken med Djurstaskogen som nås via bron över E3. Den ger Arby- och Rökstaborna en smidig förbindelse till det föreslagna promenadområdet på Balsta och vidare ut till strövområdet i Djurstaskogen. Den förbinder också saneringsområdet Östermalm samt Balsta etapp I och II med åt ena hållet Djursta och åt andra hållet Arby friluftsgård.

Genomförande: Löpande budget och i samband med exploateringen av Balsta etapp I och II.

32. Röksta via Balsta till Strängnäs-
vägen. Redovisas som förslag 9-11 ovan
och motiveras där.

Genomförande: Löpande budget och i samband med utbyggnaden av Balsta etapp I och saneringen av Östermalm.

33. Vagnmakargatan till Djursta. GC-
vägen skall förbinda Hagnestahill
med Klosterstråket och centrum åt
ena hållet och Djursta åt andra
hållet.

Genomförande: Löpande budget.

VIKTIGA KORSNINGAR

Vissa korsningar mellan GC-trafik och biltrafik bör studeras ur säkerhets- och framkomlighetssynpunkt. Det gäller särskilt där större stråk med gång- och cykeltrafik korsar de stora gatorna och trafiklederna. De korsningar som idag är signalreglerade har inte tagits med här.

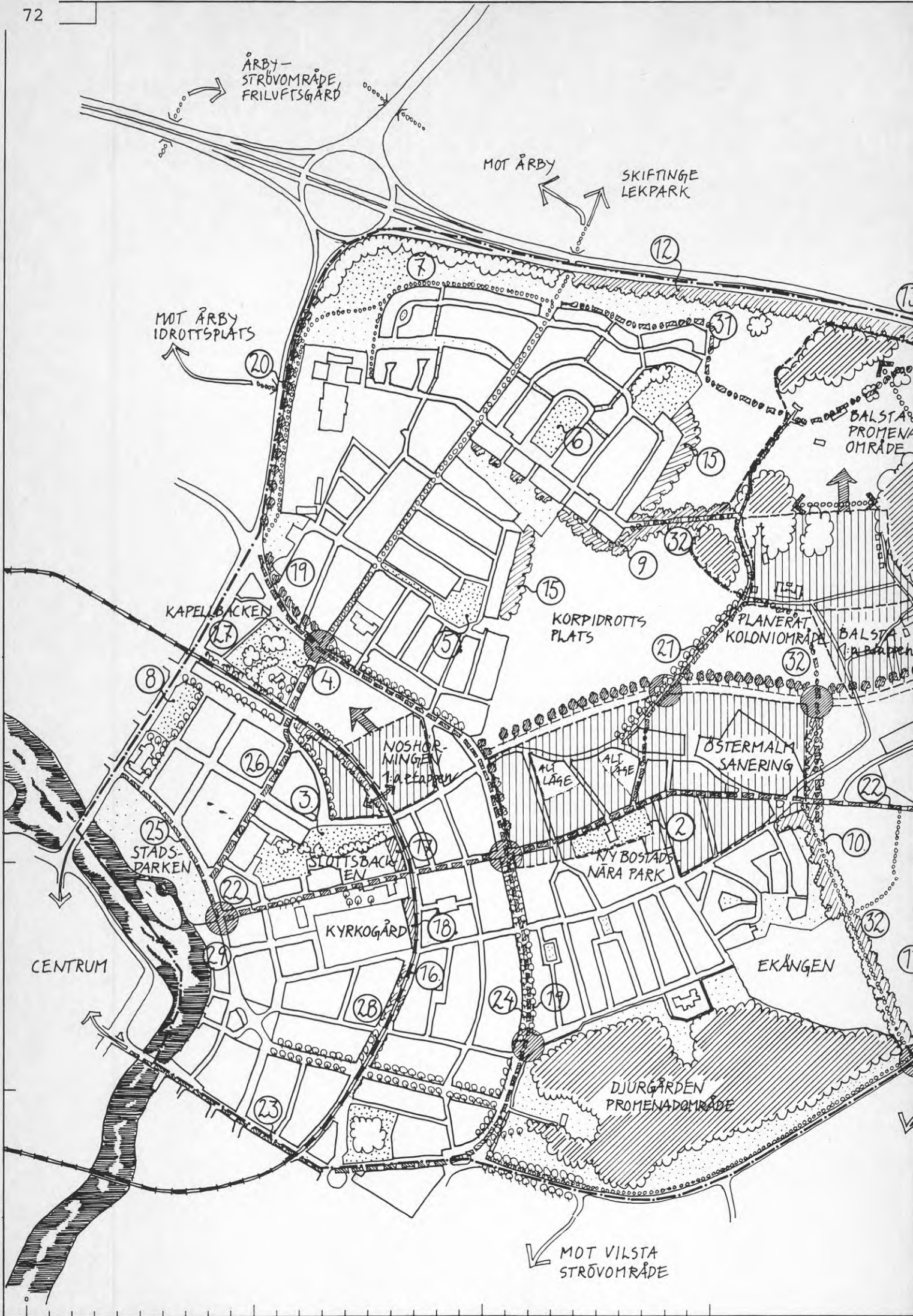
Följande korsningar bör studeras:

- * Strandgatan - Klosterstråket
- * Carlavägen - Sundbyvägen
- * Carlavägen - Klosterstråket
- * Carlavägen - Ekängsgatan

- * Nya Kjulavägen - stråket längs Balstavägen
- * Nya Kjulavägen - stråket mellan Röksta och Odlaren
- * Nya Kjulavägen - stråket mellan Hagnestahill och Östermalm
- * Nya Kjulavägen - Klosterstråket
- * Strängnäs-
vägen - stråket mellan Röksta och Odlaren
- * Rådhus-
torget - Ruddammsgatan
- * Kungsvägen - Industrispåret
- * Carlavägen - Intagsgatan

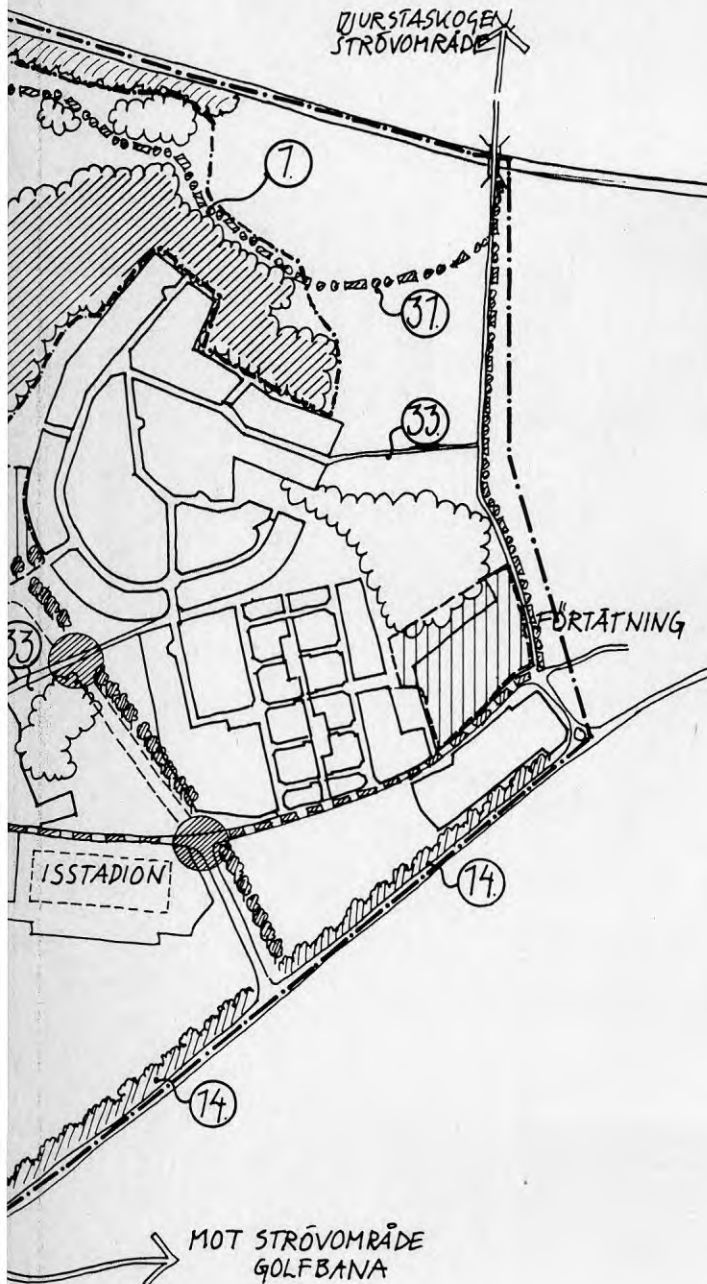
Även flerbostadshusets gård kan vara en trivsamt uteplats.

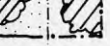
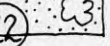

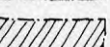

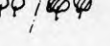
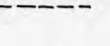
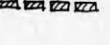
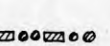

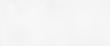

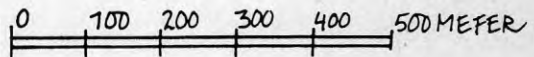

FRIYTOR PÅ ÖSTER

BETECKNINGAR

- PLANERAT BOSTADSNÄRA - FÖRE 1990
- " " " " - EFTER 1990
- BEF. RESP FÖRESLAGET PROMENADOMRÅDE
- BEF. BOSTADSNÄRA PARK. DE MED LITTERA FÖRESLÅS FÖRÄNDRAS
- FÖRESLAGEN BOSTADSNÄRA PARK
- FÖRESLAGEN UTVIDGNING AV STRÅK
- BEF. RESP FÖRESLAGEN VEGETATION I PARKER, STRÅK MM
- BEF. RESP FÖRESLAGEN ALLÉ
- FÖRESLAGEN NY VÄG
- BEF. SÅNG OCH CYKELVÄGAR
- SÅNG OCH CYKELVÄGAR FÖRESLAGNA I TRAFIKPLAN
- ÖVRIGA FÖRESLAGNA SÅNG OCH CYKELVÄGAR
- KORSNING SOM BÖR STUDERAS UR FRAMKOMLIGHETS OCH TRAFIKSÄKERHETSSYNPUNKT
- MÅLPUNKT UTANFÖR OMRÅDET
- LITTERA - SE TEXTEN

OT ODLAREN
STRÖVOMRÅDE
LJUSSPÅR

REV	ANT	REVIDERINGEN AVSICHT	BER	DATUM
LANDSKAPSLAGET AB		Friytor på Öster		
ESKILSTUNA KOMMUN		Förslag till förändringar		
TE MD TS	Michael Forath	SKALA: 1:10000		
STOCKHOLM	820112	81/3	TEL.	08-773370.016-707000
Torbjörn Suneson				

9. DISKUSSION OM FRIYTOR I OMRÅDESPLANERINGEN

I redovisningen av fallstudien har vi fört fram en del mer generella slutsatser. De viktigaste av dessa vill vi lyfta fram i en avslutande diskussions- och resultatdel. Den kommande uppställningen ansluter till de utgångspunkter som presenterades under 3.3 dvs:

- utgångspunkter för friytor i sig
- " för områdesplanering
- " för arbetsmetoder

De två första punkterna behandlas i detta avsnitt.

Indelning i typer

I fallstudien kom vi fram till följande typindelning av friytor: gårdsytor, bostadsnära park, promenadområde, strövområde och stadspark (se nedanstående tabell). På en punkt skiljer sig vårt förslag sig vårt förslag från vad som gäller enligt SBN-80 och BG-75 (tabell i avd 4.1 och 4.3) Det gäller de verkligt närbelägna friytorna eller "gårdsytorna" som vi kallar dem. SBN och BG delar upp denna mark i entreområde och närområde. I vårt undersökningsområde är detta en distinktion som inte alla stämmer med de befintliga friytorna. Vi föreslår helt enkelt att denna mark sammanförs till en kategori men att innehållet definieras och beskrivs enligt SBN och BG. Vår indelning i övrigt stämmer väl överens med gällande rekommendationer. Skillnader i dimensionering od tas nedan upp under resp friytyp.

Vi kommer inte att ta upp stadsparken till vidare behandling eftersom vi inte har fått fram något för den typen.

Gårdsytor

Gårdsytorna används för lek och utevistelse och skall ge förutsättningar för ett behagligt klimat. De skall vara trafiksäkra (trafikseparerade) och fria från påtagliga störningar.

Vår bedömning är att gårdens anläggningar skall ligga inom 150 m från bostadsentreen men med en huvuddel inom 50 m.

Vårt förslag till typindelning, mätkriterier och dimensionering

Typ av friyta	Funktion Anläggning	Astånd	Areal/tillgång
GÅRDSYTOR	Lek, sittplatser, utevistelse, bollspel, klimatskydd, odling	inom 150 m huvudsakligen inom 50 m	vid nyexploatering 100 m ² friyta/100 m ² lghyta vid förtätning markant lägre värde
BOSTADSNÄRA PARK	Större lekplats, bollspel, utevistelse, naturupplevelse, skönhet, terräng för lek, och motion	nås inom 300 m från bostad	ca 10 000 m ² varav bollplan max 40x60m ² bollplan kan placeras separat i innerstadslägen
PROMENADOM- RÅDE	promenader, motion, lek i varierad terräng, sittplatser, naturkontakt	nås inom 500 m från bostadsområde	bör vara 20 ha
STRÖVOMRÅDE	strövande, naturstudier, motion, svamp- och bärplockning	nås inom 3000 m från bostadsområde	bör vara 300 ha

Gårdytornas utformning är lika viktig som "mängden mark" varför det är viktigt att den rumsliga uppbyggnad genom samverkan mellan byggnader, högre växtlighet, utrustning och topografi blir bra.

Gårdytorna dimensioneras efter BG:s krav på disponibel friyta inom 50 m från entrén vid nyexploatering. Vår undersökning har inte gett grund för något alternativ till detta. Vår bedömning är dock att det dimensioneringskrav som BG-75 anger för "närområdet" skulle kunna studeras vidare. Vid sanering av äldre bebyggelse är BG:s krav realistiska vilket även vår undersökning visar. Även om all parkering skulle kunna flyttas iväg från tomtmarken räcker inte marken för att uppfylla kraven på disponibel friyta. Ytkravet bör kunna sänkas. Hur mycket vet vi ej!

Eftersom friytorna har delats in i ett hierarkiskt bostadsrelaterat system är gränsdragningarna intressanta. Vår uppfattning är att närområdets innehåll (enligt SBN:s beskrivning) i vissa fall kan tillgodoses inom den bostadsnära parken. I dessa fall skulle följden bli ökade krav på mark och anläggningar inom den bostadsnära parken. Alternativt skulle lägsta rekommenderat avstånd till den kunna sänkas ytterligare

Det största miljöproblemet inom undersökningsområdets gårdar har varit störning av trafikytorna dvs parkeringsplatserna. Störningen har både varit funktionell dvs att miljön blivit trafikfarlig som att bilarna rent visuellt har stört stora delar av gårdarna. De redan bristfälligt utformade gårdarna har därigenom blivit ännu sämre. Det enklaste sättet att förbättra miljön vore helt enkelt att flytta parkeringsplatserna från tomtmarken.

Bostadsnära park

Skillnaden mellan den bostadsnära park vi har föreslagit och den som beskrivs enligt dagens praxis är att vi föreslår en betydligt mindre areal men att vi i gengäld använder ett kort avstånd (300m)

Den bostadsnära parken enligt vårt förslag innehåller en större eller flera mindre lekplatser, platser och miljöer för vuxna som sittplatser, blomster- och planteringsarrangemang, vindregn- eller solskydd, gång- och cykelvägar samt framför allt en intressant landskapsgestaltning som utnyttjar mark och vegetation för att utforma vackra parkrum. Parkernas rumsliga stomme är en av de viktigaste kvaliteterna.

Den bostadsnära parken bör nås trafiksäkert via reglerade korsningar vid tättrafikerade gator. Avståndet till parken sätts som sagts till 300 m. Vi stöder detta på de intervjuer som gjordes i undersökningsområdet. Rörelseradien är för många begränsad, och då speciellt för barnen. Om barnen, som genom utbyggnaden av dag- och fritidshemmen fått nya privatiserade lekplatser, skall beöka parkerna i en ökad utsträckning krävs att de är lätta och säkra att nå.

Den föreslagna arealen på 10 000 kvm täcker väl in de verksamheter som nämndes ovan men ger ändå möjlighet att samla mycket människor vid enstaka tillfällen. Vi har alltså gått ifrån storlekskravet 30 000 kvm som framförts ett antal andra utredningar. Det storlekskravet kan vara motiverat i stora 60-talsområden men bör inte sättas som riktvärde för ett tvärsnitt av byggetstyper.

Promenadområde

Vår undersökning har visat att ett bra promenadområde (Djurgården) kan bli en attraktion för en hel stad och både välutnyttjat och uppskattat av de boende i närbelägna stadsdelar. Förutsättningen är att området är lätt att nå och att naturen är attraktiv och mångsidigt användbar.

Huvudfunktion är promenader för vuxna men lika viktigt är att det innehåller smärre anläggningar av annan typ tex någon eller några lekplatser, en äng för bollspel, sittplatser efter vägarna etcb. Beteckningen promenadområde är därigenom något missvisande men vi har inte funnit något bättre begrepp.

Jämfört med de förslag till riktvärden för areal och avstånd som förts fram

Vår bedömning är att ytkravet för "disponibel friyta" bör kunna sänkas i vissa förtättningsområden

i tidigare undersökningar har vi även här rekommenderat några mindre arealer och kortare avstånd.

I fallstudien har vi gjort en alternativ beräkning där stadsparken har klassificerats som promenadområde. Detta trots att arealkravet på långa vägar inte har uppfyllts. Stadsparkens funktion som promenadområde för äldre har motiverat oss till detta avsteg

Strövområde

I princip följer vi samma resonemang för strövområdet som för promenadområdet. Vi rekommenderar korta avstånd (3km) och förhållandevis liten areal (300 ha). Det korta avståndet motiveras bla genom de intervjuer som gjordes i fallstudien. Det strövområde som låg närmast kunder besöks av tex daghems- och skolgrupper under dagtid.

Ett hierarkiskt indelningssystem?

Trots bristerna gör typindelningen det lättare att beskriva och hantera de olika friytorna i en planeringssituation. Systemet måste göras flexibelt och mer användas som en hjälpredda än som en fastlåst mall. Huvudorsaken till detta är att befintliga bebyggelsemiljöer varierar sinsemellan och att dess befolkningssammansättning varierar över tiden.

Vårt hierarkiska system bygger på skillnader mellan de olika typerna. I vår fallstudie har det visat sig att följande faktorer har varit indelningsgrunder.

- tillgänglighet dvs marken måste vara fysiskt och rättsligt tillgänglig för att överhuvudtaget räknas som en friyta. Det innebär att den skall vara planlagd som parkmark (i vissa fall som gatemark) eller som Ri- eller Rn-område eller att den utanför detaljplanlagt område bör bestå av allemansrättsligt tillgänglig mark
- areal dvs om ett markområde är tillräckligt stort för att ge plats för en eller flera uteaktiviteter
- avstånd dvs om området ligger tillräckligt nära för att människor skall kunna utnyttja det

Areal och avstånd är ju lätt mätbara och möjliga att sätta gräns- eller riktvärden på. De måste dock kompletteras med andra inte lika lätt mätbara kvalitetskrav.

Vi har under arbetets gång även diskuterat andra indelningsgrundande faktorer; tex skötsel och skötselkostnad. Ett sådant system skulle åtminstone rent teoretiskt kunna innebära större hänsyn till förvaltningstekniska aspekter redan i områdesplaneringen. Vi har dock inte hittat någon bra form för detta. Vi vill ändå peka på att det finns vissa typiska samband mellan friytetyper enligt vår indelning och skötselkostnad/ytenhet. Sålunda har rent generellt sett alla undersökningsområdets trafikfriytor höga skötselkostnader. Andra allmänna friytor är genomgående billigare. Trafikfriytorna ger lågt utbyte för rekreation till hög skötselkostnad. För de bostadsnära parkerna har vi noterat ett likartat samband.

Parkerna som har anlagts i anslutning till befintliga skogsknallar har ett stort utbyte (använda, uppskattade mm) och drar relativt låga skötselkostnader. För bostadsnära parker på lera är förhållandet det motsatta (se kostnadsrelationer på sid 66). Att i planering och projektering låta den gynnsamma relationen för moränmarkerna styra lokalisering och utformning vore säkert det effektivaste sättet att knyta områdesplaneringen till förvaltningskedet.

Naturförutsättning eller utformning?

Ursprunglig terrängform, vegetation och klimat har fortfarande avgörande betydelse för hur parkerna i undersökningsområdet ser ut och fungerar.

Parkerna på lera och åker är idag fortfarande platta, överblickbara och blåsig. Parkerna på moränkullar är fortfarande kuperade och har ett betydande inslag av stora träd samt intima platser och undanskymda vrår. Dessutom ger de ett behagligt klimat och används mycket även vintertid.

En direkt slutsats blir därför: en stor andel naturmark utgör en garanti för att bostadsnära parker skall vara mångsidigt användbara vid de landskapsförutsättningar som råder i Eskilstuna. Av detta skäl bör man gruppera större parker runt åkerholmar vid utbyggnad på jungfrulig mark. Möjligheter att bygga parker skulle därför styra var bebyggelsen lämpligen borde placeras

Vi vill dock påpeka att resonemanget innebär andra slutsatser i andra landskapstyper. I en enhetlig skogsmark kan landskapsanpassning innebära att det är bebyggelsen som skall styras till de bästa lägena i landskapet och att det är parkerna som byggs på den mark som "blir över".

Möjligheten att bygga parker bör styra bebyggelsens placering i denna landskapstyp

En andra och något annorlunda slutsats är att det krävs mer av parkernas utformning då de byggs på lera. Terräng och växtlighet måste kompletteras för att bygga park av slättens landskap. Det krävs mao extra insatser under anläggningsskedet. Följden blir också att skötselkostnaden kan öka och att den bör tillåtas ligga betydligt högre än den som gäller för trafikfriytor och parker på morän-och bergmark.

Det bör således utvecklas metoder och kunskap som gör det möjligt att på ett bättre sätt utnyttja lerjordarnas växtkraft. Jämför tex med senare års forskning som gett metoder att utnyttja naturmark i den byggda miljön.

Lokala jämförelser eller riksnorm?

Vid bedömning av tillgång till friytor kan man antingen utgå från en riksnorm eller göra en lokal jämförelse som lyfter fram för staden eller stadsdelen särskilt dåliga (goda) områden. Vilket man väljer - riksnorm eller lokal jämförelse - beror dels på vilken friydetyp som studeras och dels på i vilken beslutssituation analysen görs.

Barn har ett grundläggande behov av lek. De använder den för att upptäcka och utforska omvärlden samt för att knyta kontakter både med barn och vuxna. Barns begränsade rörelseradie blir (om lekbehovet skall uppfyllas) därigenom dimensionerade för utemiljön. Goda lekmiljöer skall återfinnas på korta gångavstånd och dessa möjligheter skall i teorin vara likvärda oavsett var i landet barnet bor.

Goda utemiljöer bestäms dock inte enbart genom mängden tillgänglig mark. Det är endast en av många förutsättningar, men i sig helt otillräcklig. För en god och funktionsduglig utemiljö krävs i första hand en god utformning. En riksnorm bör därför omfatta även andra kvalitetskrav än de som tillämpas idag.

Svensk Byggnorm och Bostadens Grannskap tar entydigt ställning för att riksnorm skall gälla för de närbelägna friytorna. För dessa finns nämligen föreskrifter om innehåll, storlek, avstånd och dimensionering. Dessa föreskrifter skall vara uppfyllda oavsett läget i landet.

Det är således helt rimligt att tillämpa en riksnorm för gårdsytorna. Eftersom den bostadsnära parken är ett viktigt komplement till gårdsytan (vänder sig i stort till samma befolkningsgrupp tex) bör man i viss mån ställa absoluta krav även på denna. Viss hänsyn måste dock tas till lokala förhållanden (som tex bebyggelsestruktur)

Längre från bostaden blir de lokala förhållandena allt betydelsefullare för hur stora och många områden som behövs samt för hur de skall utformas. Storleken på tätorten och omgivande naturs förutsättningar att fungera som rekreativmiljö påverkar i hög grad vilka krav som skall ställas på utformning, anläggningsgrad, storlek, avstånd till bostaden och vilken form av säkerställande som krävs. Lokala jämförelse blir därför allt viktigare - speciellt för promenadområden; kanske inte i lika hög utsträckning för strövområden.

Tabell: lokala jämförelser eller riksnorm

Tabellen visar principerna för hur bedömningen av tillgången till olika friytetyper bör ske.

o alltid intressant, (o) intressant i vissa lägen
+ intressant vid likartad landskapstyp och tätortsstorlek

	riksnorm	lokal jämförelse	riksjämförelse
Gårdsytor	o	(o)	(o)
Bostadsnära park	o	o	+
Promenadområde		o	+
Strövområde		o	+

För att ett markområde skall fungera som stövområde räcker det oftast med att det finns en viss (minsta) mängd med allemansrättsligt tillgänglig mark. Andra kvaliteter som tex utformning är mindre viktiga. Eftersom en mängd mark lätt kan mätas och mängder är lätt jämförbara med varandra finns det underlag för goda bedömningar av tillgång samt enkla men korrekta riksjämförelser.

En lucka i resonemanget kan vara att just kravet på en viss, minsta områdesareal styrs av lokala förhållanden och att det därför inte går att fastställa generella arealkrav även om man tar hänsyn till tandskapstyp och tätortsstorlek.

Den slutsats vi till sist drar är att riksnorm bör tillämpas på mängden gårdsytor och kompletteras med riktlinjer för kvalitet (mer omfattande än de som tillämpas vid byggnadslovsgivningen idag).

Detsamma bör gälla för den bostadsnära parken även om det idag inte finns ett särskilt gott kunskapsunderlag för hur en sådan riksnorm (eller råd och anvisningar) bör utformas.

För bostadsnära park, promenadområde och strövområde kan både den lokala jämförelsen och riksjämförelsen vara intressant. En studies syfte avgör bl a vad som är lämpligt. Om friytesektorns krav skall vägas mot andra sektorskrav i en kommun kan riksjämförelser vara intressantast för att visa om behovet av friytor är tillgodosett eller ej.

Vid den övergripande markanvändningsplaneringen är kanske i första hand lokala jämförelser intressant. De syftar då till att visa var det ur "rättvisesynpunkt" behövs fler friytor eller var det finns friytor som kan tas i anspråk för andra ändamål.

Kompensationsteori om friytor

De olika friytetyperna har olika funktion och vänder sig därigenom till olika grupper av människor och utnyttjas vid olika tidpunkter. Trots att det är svårt att avgränsa de olika typerna mot varandra ger detta stöd för att alla typer av friyter behövs för att en stad (stadsdel) skall ha en fullgod friytstandard. Vi drar därför slutsatsen att tillgång till en typ av friyta inte kan ersätta avsaknaden av en annan typ. Förhållandet exemplifieras bäst med de närbelägna gårdsytorna. Det är uppenbart att dåliga gårdar ej kan kompenseras genom god tillgång till tex promenad- och strövområden eftersom så många människor endast förmår utnyttja friytor alldeles invid bostaden. Det motsatta förhållandet ter sig rimligare (fast lika principiellt felaktigt) dvs att god tillgång till gårdsytor skulle kunna ersätta bristen på tex strövområden - även om det i praktiken ytterst sällan utfaller på detta sätt.

Vid standardjämförelser mellan städer (stadsdelar) är det självklart ändå så att en stadsdel som endast saknar en kategori av de friytetyper vi föreslagit har en bättre standard än den som saknar fler kategorier. Den senare staden (stadsdelen) bör rimligen komma i första rummet när det blir aktuellt med förbättringar.

Friytornas struktur

Friytetypernas fördelning och inbördes samband bildar begreppet struktur. Hur denna ser ut har länge ansetts betydelsefull tex för människors möjligheter att utnyttja parker men också för att utveckla miljömässiga och estetiska kvaliteter i en stad

Utifrån vår fallstudie vill vi lämna följande kommentarer till begreppet friytstruktur:

Vi har inte funnit sociala, friluftsmässiga skäl till att en stad skall genomvävas av sammanhängande gröna ytor (korridor) som förbindelselänkar mellan olika friytor. För de bostadsnära parkerna och gårdsytorna (samt till viss del även för promenadområdena) är det viktigare att de från bostaden kan nås utan barriärer, dvs de skall nås via trafikreglerade korsningar och separata gång- och cykelstråk. Det är dessa möjliga GC-förbindelser som är strukturbildande - om de dras så att de förbinder bostadsområden och stadens friytor med varandra.

En allé kan vara lika stadsstrukturerande som ett brett grönstråk utrent visuellt synvinkel och därigenom tillräcklig för att skapa en effektiv och effektiv grön korridor. De breda gröna trafikfriytorna efter infarts- och ringvägar ger i och för sig en fattbar struktur men eftersom de sällan har särskilt stor betydelse för rekreation bör de inte ges särskilt hög dignitet för en stadsdels gröna struktur. Denna slutsats förnekar inte dessa stråks betydelse som skyddszoner för buller och föroreningar.

Mellan stadsdelen och strövområden ser vi flera skäl till att bygga upp gröna stråk. I praktiken innebär det även att man kopplar ihop promenadområdet med strövområdet (eftersom stadsdel och promenadområde oftast gränsar till varandra). Dessa stråk bör behandlas på en översiktligare plannivå (än områdesplaneringens) och innefatta flera olika sorters markslag. Tex bör jordbruksmarken utgöra en integrerad del därav.

Analys och prioriteringar

Tre moment bör ingå i den analys som behövs för prioriteringar mellan olika åtgärder:

- o intervjuer
- o mätning av tillgång till friytor
- o helhetsbedömning

Tillgången till friytor är det viktigaste mätbara måttet på friytestandard. Tillgången bör endast mätas för funktionsbestämda friytor (som gårdsytor, bostadsnära park, promenadmarker och strövmarker). Att endast mäta tex kvm parkmark/invånare ger ett alltför grovt mått för att vara av värde vid ett områdesplanearbete. Vid kombinationen förtätning och nyexploatering (gäller för fallstudien) är de bostadsnära parkerna och promenadområdena de absolut viktigaste eftersom områ-

desplanen även kan ge detaljerade riktlinjer för rumslig utformning. Bäst underlag för prioriteringar får man om man gör bedömningar för alla typer av friytor.

Eftersom många faktorer som rör bedömningen av friytorna inte är direkt mätbara krävs även en form av helhetsbedömning. Vad den innefattar beror mycket på lokala förhållanden men den kan exemplifieras med:

- o naturliga stråk som både inom och utom stadsbygden kan vara av stor vikt för stadens struktur skall bli fattbar och ge en behaglig rytm för de som rör sig i den.
- o många promenad- och strövområden kan ha naturliga gränser som gör att de är större än eventuella rikt- eller gränsvärden för områdesareal. I sådana fall bör naturliga gränser sättas först.
- o Små attraktiva besöksmål som faller utanför de indelningsgrunder som använts för det hierarkiska indelningsystemet måste även vägas in i en slutbedömning av en stadsdels standard för friytorna.
- o friytornas utformning och karaktär är den faktor som är svårast att mäta. Den är inte mindre viktig för det. Det är ändå nödvändigt att den bedöms och lyfts fram i arbetet.

10. FÖRSLAG TILL ARBETSMETOD

10.1 Arbetsgång

Vi vill i detta kapitel i första hand ge ett förslag till arbetsgång för att ta fram en grönplan. Vi har bedömt det som mindre intressant att i detalj beskriva vårt arbets sätt i det här projektet. Arbetsgången vi föreslår bygger förstås på de erfarenheter vi gjort, men är alltså mer en rekommendation än en redogörelse för vårt arbetssätt.

1. FÖRSLAG TILL ARBETSGÅNG

Här redovisas översiktligt vårt förslag till arbetsgång. I nästa avsnitt ges en utförligare beskrivning av respektive arbetsmoment.

1 Insamling av kartmaterial

Det insamlade kartmaterialet sammanställs till en underlagskarta.

2 Inventering och klassning av friytor

3 Intervjuer

Intervjuerna görs för att få en bild av användningen samt underlag för kvalitetsbedömning.

4 Tillgångsanalys

Tillgången till bostadsnära park och promenadområden inom stadsdelen studeras.

5 Sammanställning av brister

Problem och brister sammanfattas på karta.

6 Förslag till grönplan

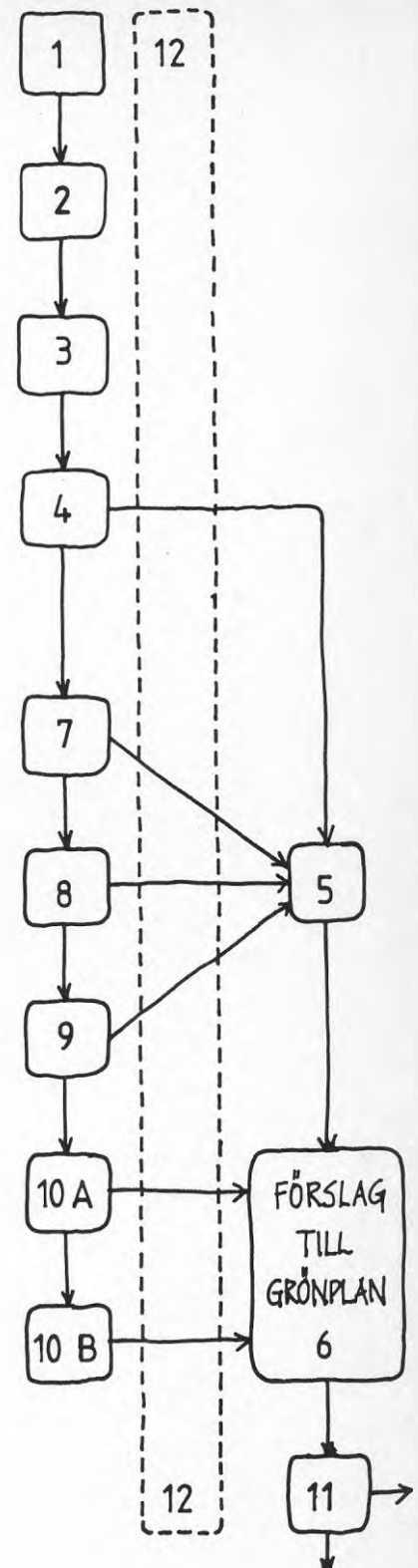
En preliminär grönplan med förslag till åtgärder som kan vidtas för att friytorna skall fungera bättre presenteras. Redan på detta stadium har man ringat in många viktiga problem och har ofta underlag för att föreslå lösningar.

Arbetet kan avslutas här. Vi har då en enkel grönplan med förslag till åtgärder med utgångspunkt i dagsläget. En säkrare prioritering av åtgärder och en större säkerhet på att inga viktiga problem och brister glömts, kräver dock en djupare analys. Ofta kan det också vara nödvändigt att gå längre för att vara pedagogisk och för att stärka argumenteringen gentemot andra intressen.

Var och en av punkterna 7 till 10 fördjupar analysen och ger underlag för bearbetning och förbättring av grönplanen. Efter varje moment som genomförs kan grönplanen bearbetas.

7 Tillgång till friyta inom kvarter

Mätning, inventering samt bedömning av kvalitet.

8 Planerade förändringar

Hur kommer förhållandena att förändras genom den närmaste tidens byggenkap och naturliga befolkningsförändring? Innehåller kommunala planer för trafik och parker något som innebär förändringar?

9 Klimatanalys

Analys av vindförhållanden.

10 Prioritering

A inom stadsdelen.
Jämförelse mellan olika åtgärder och deras betydelse för tillgången till friytor.

B tätortsövergripande.
Hur angelägna är förbättringarna ur ett tätortsövergripande perspektiv.

11 Ytterligare bearbetning

Grönplanen innehåller en mängd basinformation om friytorna som kan bearbetas ytterligare, för att få fram kunskap som man i andra sammanhang kan vara intresserad av. T ex vid skötselprioriteringar och markanvändningsplanering för förtätning.

12 Grönplanen förankras i kommunen

För att grönplanen skall få genomslagskraft fordras att kommunens tjänstemän och politiker successivt informeras och deltar i arbetet.

10.2 Basmaterial

De flesta uppgifter som behövs (för en jämförande studie av den här modellen) finns hos kommunen.

Kartmaterialet finns hos kommunens stadsingenjörskontor. Vi har i första hand använt den så kallade stadskartan i skala 1:5000, som finns i flera olika utföranden. För detaljerade studier har grundkartan i skala 1:2000 kommit till användning, medan vi i de tätortsövergripande studierna arbetat med den topografiska kartan, skala 1:50000 och den så kallade turistkartan i skala 1:10000.

Befolkningsstatistik finns hos stadsbyggnadskontoret och administrativa kontoret. SCBs Demopak 1981 har varit underlag. Den ger uppgift om befolkningens storlek och åldersfördelning. På sexsiffernivå, som är den minsta enheten, omfattar statistikområdena några kvarter. Med hjälp av den statistiken kan vi se hur befolkningen fördelar sig på de olika delområdena.

När undersökningsområdet avgränsades gjordes ingen anpassning till statistikområden på fyr-

siffernivå. Det har fått som följd att en del av statistiken inte har kunnat användas i projektet. T ex har inte befolkningsprognoser kunnat användas eftersom de inte är framräknade mer detaljerat än fyrsiffernivån. För att bättre kunna utnyttja kommunens statistiska material bör statistikområdesindelningen granskas ur parkplanerarens synvinkel. Gränserna kan ofta bättre anpassas till stadens eller stadsdelens fysiska struktur, utan att statistikens användbarhet för andra planerare minskar. I vissa fall kan naturligtvis också undersökningsområdet anpassas till statistikområdesgränserna.

Planer och utredningar som berör området finns i första hand hos stadsbyggnadskontoret eller motsvarande förvaltning. Dessutom har de olika fackförvaltningarna ibland särskilt material.

Under projektet har vi använt följande kommunala rapporter:

- o Förslag till generalplan för Eskilstuna centralområde. Stadsbyggnadskontoret 1981 03 05.
- o Trafikplan 1980. Stadsbyggnadskontoret 1981 03 13.
- o Skolvägar. Stadsbyggnadskontoret 1977 01 25.
- o Trafiken i Eskilstuna 1980, mars 1981.
- o Parkprogram. Tekniska verken PM 1981 04 23.

På förvaltningarna kan också inofficiell statistik finnas. I Eskilstuna finns på parkkontoret uppgifter om den mark man förvaltar. Man har mätt parkernas yta och hur den fördelar sig på olika mark- och anläggningstyper. Dessa ytuppgifter kan vara ett värdefullt basmaterial när parkmarken skall analyseras och bedömas. På stadsbyggnadskontoret finns också uppgifter om cykel- och mopedtrafikstråk samt trafikmängder på dem.

10.3 Beskrivning av arbetsmoment

Numren hänvisar till arbetsgången.

1 Insamling av kartmaterial

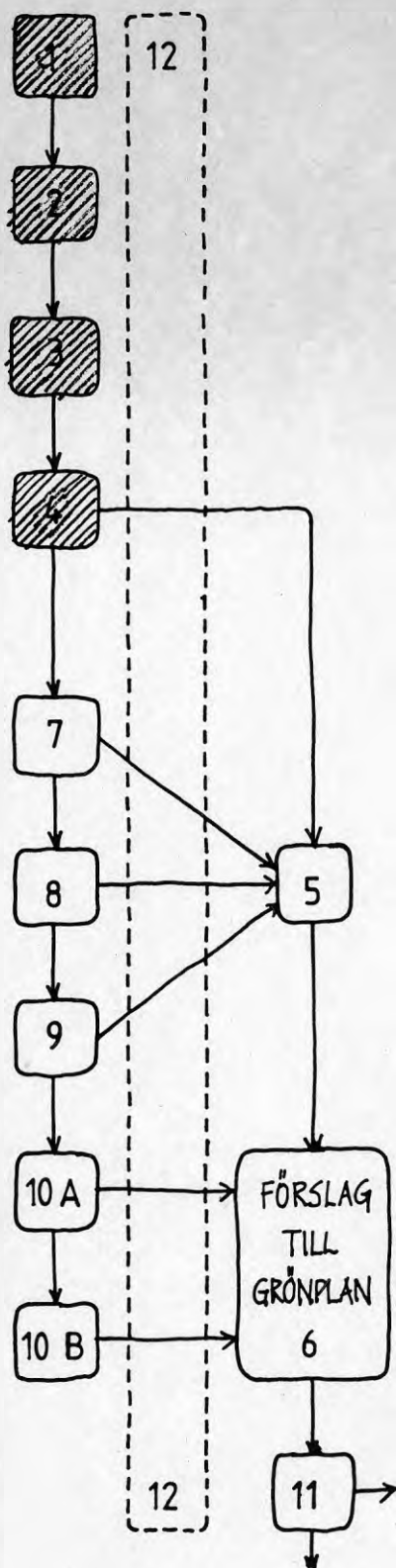
Det insamlade kartmaterialet sammanställs till en underlagskarta som redovisar bebyggelse, gator, parker samt övriga bebyggelsefria ytor. Den bearbetas under projektets gång och utgör underlag för redovisningskartorna. I Eskilstuna har vi arbetat i skala 1:5000.

Källa: Stadsingenjörskontoret
Stadskartan 1:5000
Primärkarta 1:2000

2 Inventering av parkmarken

Parkernas anläggningsdelar, utseende, användning samt skötselstatus inventeras. Parkerna fotodokumenteras. Bilderna används både som minnesanteckning och presentationsmaterial.

Som stöd vid inventeringen används inventeringsprotokoll.

Parkförvaltningens statistik över parkmarkens fördelning på olika slags ytor är användbar för att analysera parkens karaktär.

Friytorna indelas med hänsyn till sin funktion i idrottsområden, rekreationsfriytor, trafikfriytor och impedimentytor. Rekreationsfriytorna indelas efter areal i lekplatser, bostadsnära parker, promenadområden och strövområden. Här ser vi också om den teoretiska friytemodellen passar på stadsdelens friytor eller om den behöver anpassas till verkligheten.

I detta skede görs också en första klassning av rekreationsfriytorna. De indelas i acceptabla och ej acceptabla med hänsyn till hur utformning, funktion och anläggning motsvarar kraven på respektive parktyp.

Inventeringsskedets värde ligger inte bara i den information som fästs på papper i form av anteckningar och bilder. Själva insamlandet, dvs vistelsen i stadsdelen och dess parker ger kunskaper som är svåra att få vid ritbordet eller vid ett snabbt fältbesök. Kan man dessutom besöka området under olika årstider och olika tider på dygnet finns goda förutsättningar för att bedöma stadsdelen ur friytesynpunkt.

3 Intervjuer

Vi bedömer att det i normalfallet inte är rimligt att utföra en så stor intervjuundersökning att man, enbart med utgångspunkt i den kan uttala sig om parkernas användning, användbarhet och åtkomlighet. Märemot kan en anspråkslös intervjuserie lätt genomföras. Den kan vara ett värdefullt komplement till de egna iakttagelserna. I förhållande till den arbetsinsats som krävs är daghems- fritidshems- och parkförvaltningens personal de kategorier som ger störst utbyte vid intervjuerna.

Daghems- och fritidshemspersonal är en bra källa till information om stadsdelen, parkerna, barriärer och villkoren för fotgängare. De går med barngrupper till parker, promenad- och strövområden och får en klar bild av de olika områdenas användbarhet och åtkomlighet.

Parkförvaltningens personal vet ofta hur och hur mycket olika parker används. Den vanliga parkbesökaren är svårast att få värdefull information från. De har svårt att precisera brister och ge förslag till förbättringar. Intervjun kan ses som ett tillfälle att prata om stund om parker med någon som inte är belastad av fackkunskaper.

4 Tillgång till bostadsnära park och promenadområde - en jämförelse inom stadsdelen.

Tillgångsanalysen genomförs i flera steg. I det första, moment 4, görs en jämförelse inom stadsdelen av tillgång till friytor. I det andra, moment 7, analyseras tillgången till gårdsytor och i det tredje, moment 9B, görs en tätortsövergripande jämförelse.

Själva analysen kan indelas i två delar:

- A Mätning av tillgång till friyta.
 B Utvärdering, för att fastställa om tillgången är tillräcklig för att tillgodose behovet av friytor.

Vid bedömning av tillgång till friyta inom kvarter och vid den tätortsövergripande jämförelsen, arbetsmoment 7 och 10B, särskiljs de båda delarna tydligt.

Vid bedömning av tillgång till bostadsnära park och promenadområde inom stadsdelen har däremot de båda delarna slagits samman. Tillräcklig tillgång till bostadsnära park respektive promenadområde har de som bor inom 300 m respektive 500 m från friytan ifråga.

Stadskartan i skala 1:5000, med statistikområdena på 6-siffersnivå inlagda har använts som underlag. Fågelvägsavståndet har avsatts, 300 meter för bostadsnära park och 500 meter för promenadområde. Barriärer har räknats som ett absolut hinder när vi bedömt tillgång till bostadsnära park. För varje statistikområde har sedan befolkningen fördelats inom respektive utom gränsen i förhållande till hur stor yta som faller inom respektive utom gränsen.

Vid dessa mätningar har vi alltså utgått från friytan. Det hade också varit tänkbart att utgå från statistikområdena motsvarande det sätt vi tillämpat vid den tätortsövergripande jämförelsen. Vi har dock valt den förra metoden av nedan angivna skäl.

- o den är enkel att utföra, den ger få mätningar.
- o den ger en tydlig kartbild som redovisar bostadsområden och arbetsmetod.
- o metoden är lätt att förstå.

Metoden är exakt och precis vad gäller avgränsning men ger ett något onyanserat tillgångsmått.

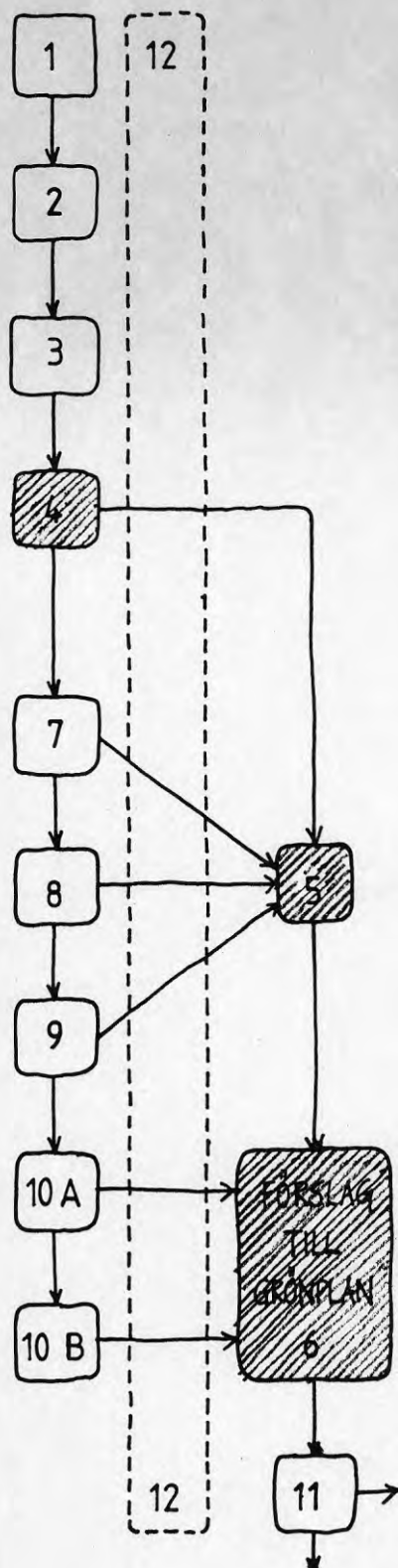
Tillgångsmåttet kan dock nyanseras genom att mätningar med andra avstånd än de i definitionen givna görs. Om syftet är att hitta de bostadsområden som relativt andra bostadsområden i stadsdelen eller kommunen har liten tillgång till friytor skall avståndet sättas så att skillnader i tillgång framträder tydligt. Om syftet är att göra en jämförelse med andra kommuner måste självfallet definitionerna på avstånd, storlek m m samordnas.

Arbetets syfte beror bland annat på i vilket beslutsläge undersökningen skall användas. För parkchefen som argumenterar för friytestorrens krav gentemot andra sektorer kan riksjämförelsen vara av intresse för att visa i vilken mån behovet av friytor är tillgodosett i kommunen.

Vid stadsarkitektens markanvändningsplanering är kanske i första hand den lokala jämförelsen av intresse. Den syftar då till att visa var det finns behov av fler friytor och var det finns friytor som kan tas i anspråk för annat ändamål.

Den lokala jämförelsen är också intressantast vid prioritering av investeringsåtgärder och skötselinsatser inom parkförvaltningens budgetram.

5 Analyskarta som redovisar brister och problem

Kartan är ett arbetsredskap som kan utformas på olika sätt. Vi har under arbetet haft flera versioner med mer eller mindre information. I rapporten har vi redovisat delar av den uppdelad på flera analyskartor.

Kartan eller kartorna skall sammanfatta och ge en överblick över brister och problem i stadsdelen. Den kan redovisa områden med bristande tillgång till friyta, områden med speciell åldersfördelning, friytor med låg kvalitet, barriärer, trafikstörda ytor, bristande samband vad avser gång- och cykeltrafik, farliga trafik Korsningar m m.

6 Förslag till grönplan

Den analys som genomförts i de fyra första arbetsmomenten har gett kunskap om:

- o befolkningens sammansättning och fördelning.
- o stadsdelens struktur vad avser markanvändningen (hus, kvartersmark, parkmark, gator osv).
- o trafiken i stadsdelen, dvs barriärer i form av hårt trafikerade gator samt gång- och cykeltrafikens huvudstråk.
- o friytornas utformning, funktion, anläggningar, tillgänglighet, åtkomlighet (se kap 4).
- o störningar i form av buller och immissioner samt klimatförhållanden.
- o tillgång till friytor inom stadsdelen.

Med stöd av analysen kan ett förslag till grönplan utformas. I den redovisas åtgärder som kan vidtas för att förbättra utnyttjandet av friytorna och möjligheterna till rekreation utomhus.

Redovisningen bör vara enkel och lättillgänglig. Vi har valt att presentera åtgärderna på en illustrationsplan i skala 1:5000, med hänvisning till text där respektive åtgärd presenteras. Det kan också vara av intresse att redan på detta stadium översiktligt bedöma kostnaden, samt hur åtgärden skall genomföras och finansieras.

Exempel på åtgärdstyper:

- o Nya friytor.
- o Förbättring och komplettering av befintliga friytor.
- o Förbättrade samband, vilket kan vara gång- och cykelvägar i planterade stråk eller enbart gång- och cykelvägar.
- o Nyplantering av alléer och komplettering av befintliga alléer.
- o Förbättring av korsningar mellan motorfordonstrafik och stråk med gång- och cykeltrafik.
- o Vindskyddande planteringar i övergången mellan bebyggelsen och det öppna landskapet.

7 Tillgång till friyta inom kvarter -
gårdsyta

Tillgången till friyta inom kvarter, eller gårdsyta som är ett trevligare ord, anges som kvm/person. Eftersom befolkningsstatistikens minsta enhet ofta innefattar flera kvarter, avser tillgångsmåttet egentligen friyta inom statistikområde. För att förenkla mätningarna betraktar vi tillgång till friyta inom statistikområdet som ett mått på tillgången till friytor i kvarteret.

Mätning av friytorna inom varje kvarter utförs med planimeter på stadskarta i skala 1:2000. All obebyggd yta räknas som friyta. Vi skiljer alltså inte ut parkeringsplatser och andra ytor som inte är särskilt vistelsevänliga.

Tillgång per person beräknas därefter med hjälp av befolkningsstatistiken.

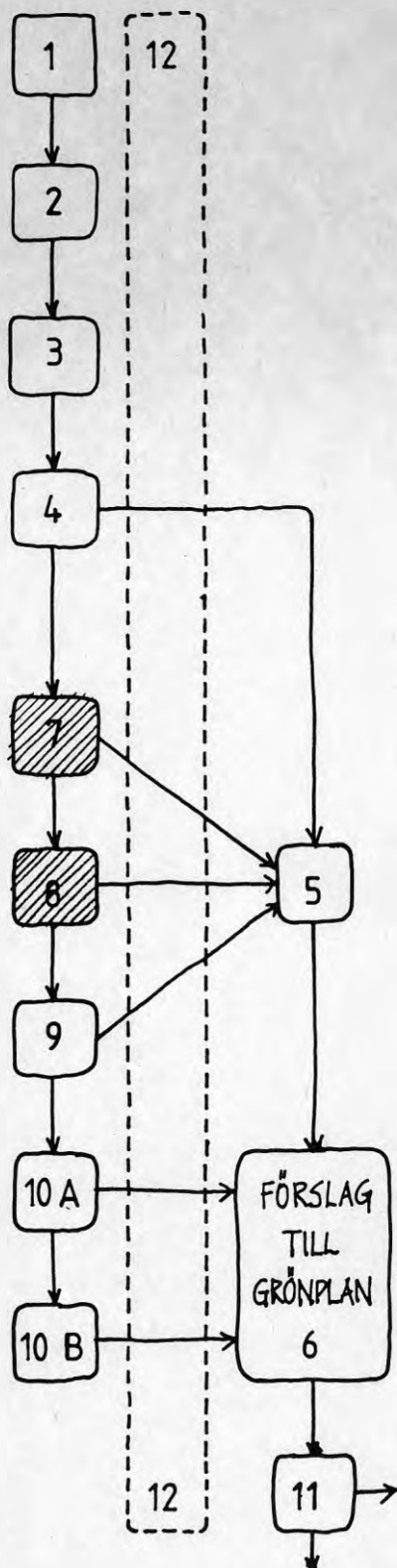
Detta mättningsförfarande är enkelt, men ger inte ett värde som är direkt jämförbart med kravet på 100 kvm disponibel friyta/100 kvm våningsyta som finns i Bostadens Grannskap. Med en enkel räkneoperation kan en överslagsmässig jämförelse göras. Jämförelsen är gjord i avsnitt 7.2 tidigare i rapporten.

Precisionen blir större om ett mer detaljerat kartunderlag används vid mätningarna. Det kräver dock en större kartskala och tid för inventering av gårdarna så att oanvändbara ytor kan urskiljas.

Utöver den kvantitativa analysen har gårdytornas kvalitet bedömts med avseende på användbarhet för lek och utevistelse.

När vi mäter tillgången på det här sättet finns några felkällor:

- o Statistikområdenas gränser sammanfaller inte alltid med gränsen mellan olika bebyggelse typer. Det kan innebära att flerbostadshus och villor finns inom samma statistikområde, vilket ger medeltal. Flerbostadshusområdet är kanske ett av de sämsta i stadsdelen vad avser gårdsytor, medan villaområdet är ett av de bästa. När vi mäter tillgången kommer statistikområdet som helhet att framstå som medelbra, vilket ju inte alls avspeglar verkligheten.
- o Resultatet påverkas också av om friytan räknas per person eller per kvm våningsyta.
Räknar vi friyta per person, får områden med lite barn bättre tillgång till friyta. Om ett sådant område förnygras genom att barnfamiljer flyttar in minskar tillgången till friyta trots att ingen förändring av kvarterets friyta skett.
Att räkna friyta per lägenhet är inte heller riktigt bra. I områden med små lägenheter sjunker värdet. I dessa områden bor idag ofta unga ensamstående och pensionärer. Behovet av friytor inom kvarteret är kanske inte lika stort som i områden som är barnrika. I de barnrika områdena är ofta lägen-

heterna större, vilket ger högre värde utan att de fysiska förhållandena på tomterna ger skäl för någon skillnad. En jämförelse av kvm friyta/lägenhet kan alltså utfalla så att området med de små lägenheterna får ett lägre värde, trots att behovet är bättre tillgodosett där.

Att ange tillgång till friyta/kvm våningsyta (samma resonemang som följer gäller för friyta/rumsenhet) ger ett värde som förändras först vid en fysisk förändring, till exempel att ett hus rivs eller byggs. Fördelen med denna enhet är att kvm våningsyta används också i andra planeringssammanhang. Även detta sätt att uttrycka värdet har dock uppenbara nackdelar. Ett område har till exempel stora lägenheter och få människor i varje lägenhet. Ett annat område har samma totala våningsyta men mindre lägenheter och fler boende. Trots att behovet av friyta rimligtvis är sämre tillgodosett i det senare området blir friytetillgången/kvm våningsyta lika stor i båda områdena.

Inget av sätten att mäta tillgång till friyta ger ett helt bra resultat. Beror på i vilket skede av planeringen som analysen skall användas väljs enhet. I det översiktliga arbetet är kvm friyta/kvm våningsyta förmodligen den bästa enheten. På denna plannivå sysslar man med en struktur som kan väntas bestå under lång tid. Befolkningens sammansättning och antal kommer att förändras flera gånger innan denna struktur förändras.

Vid planering med kortare tidshorisont kan däremot kvm friyta/person ge ett riktigare värde, förutsatt att man använder aktuella befolkningsuppgifter.

Vi anser att grönplanen bör ha en relativt kort tidshorisont och förnyas allt eftersom planeringsläget förändras. Därför rekommenderar vi att kvm friyta per person används, vilket ger en aktuell bild av tillgången.

Eftersom ett mått på tillgången sällan ger en helt korrekt bild av verkligheten måste det kompletteras med andra mätningar och värderingar, t ex bedömning av friytornas kvalitet.

8 Planerade förändringar

Förändringarna av bostadsbeståndet, trafiken, parkerna samt friytor som ej är stadsplanlagda kan påverka tillgången till friytor och därmed möjligheterna till rekreation utomhus.

Byggande och befolkning

I Eskilstuna innehåller förslag till generalplan för Eskilstuna centralområde information om de förändringar som planeras. I andra kommuner kan kommunöversikten eller någon annan typ av plan innehålla motsvarande information.

Befolkningsprognoser finns ofta färdiga hos kommunen. Kommunens statistikkontor eller motsvarande kan dessutom ofta göra

särskilt avpassade prognoser där hänsyn tas till, till exempel, planerade förändringar. Även utan särskilda prognoser kan bostadsförsörjningsprogrammets lägenhetsantal omräknas till invånare och fördelas på respektive statistikområde. Det ger en enkel befolkningsprognos som dock inte tar hänsyn till den naturliga befolkningsutglesningen.

Det kan vara lämpligt att ta fram läget i femårsintervall (det kommunala bostadsförsörjningsprogrammet redovisas ju i femårsperioder).

Trafik

Nya gator och omläggningar av trafiken kan förändra tillgången till friytor. Antingen genom att nya barriärer uppstår eller genom att gator avlastas så att deras barriäreffekt minskar. På samma sätt kan omläggningarna förändra störningarna som trafiken ger.

Sedan de planerade förändringarna kartlagts kan tillgångsanalysen göras för framtida utbyggnadslägen. I Eskilstuna har vi valt att redovisa läget 1989 och 1999.

9 Klimatanalys

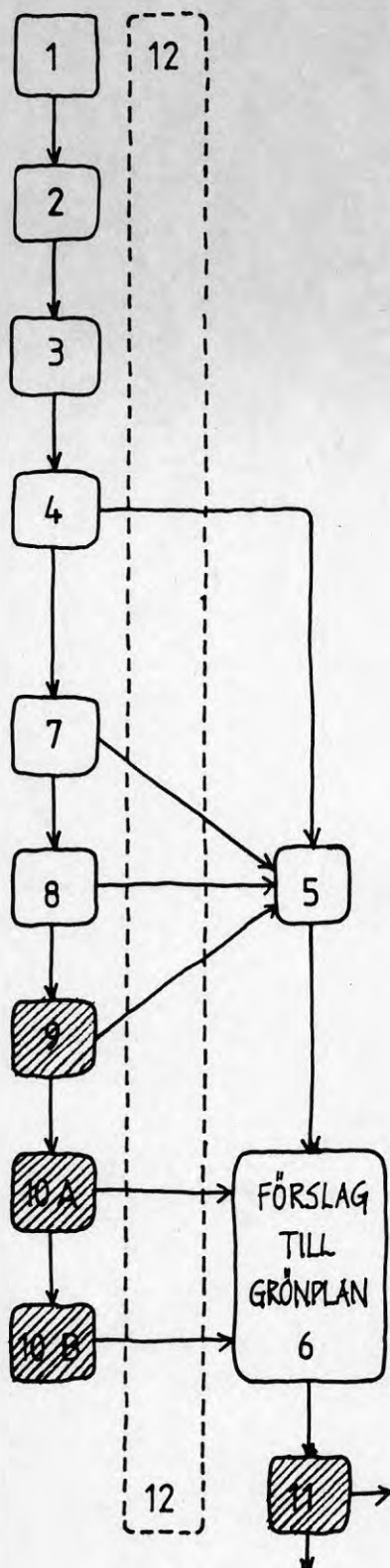
En klimatanalys ger ytterligare underlag vid utformning av åtgärdsförslaget. Den enklaste variaten innebär att vindförhållandena studeras. Uppgifter på vindriktning, vindstyrka och vindfrekvens kan finnas hos kommunens Miljö- och hälsovårdsförvaltning, i annat fall finns de hos SMHI. Analysen görs på topografisk karta sk 1:50 000. Klimatanalysen kan fördjupas till att även omfatta strålning, nederbörd och temperatur.

10 Prioritering av åtgärder

A Inom stadsdelen

Vid utformning av en plan för att förbättra en stadsdels friytor är det viktigt att ange en prioritering. Allt kan sällan eller aldrig genomföras första året och det kanske till och med är så att vissa åtgärder aldrig kommer att utföras. Vid prioriteringen kan en mängd faktorer vara styrande.

- o En fastlagd minimistandard. Åtgärder som gör att minimistandarden uppnås prioriteras.
- o Sociala hänsyn. Det kan innebära att åtgärder nära bostaden och i flerbostadshusområden prioriteras.
- o Tillgången till friytor. Det är mer angeläget att förbättra tillgången för bostadsområden som också har sämre tillgång till friytor av andra typer än den åtgärden avser.
- o Antal människor som berörs. Ett sätt att mäta effekten av de olika åtgärderna är att se hur tillgången förändras av respektive åtgärd. I tabellen på sid 56 visas detta. Där kan också framgå hur stor andel av befolkningen som berörs vid olika utbyggnadslägen.

B Tätortsövergripande

För att bedöma hur angelägna åtgärderna, i den studerade stadsdelen, är, görs en tätortsövergripande jämförelse. De olika stadsdelarnas tillgång till promenadområden och strövområden jämförs.

Mätningarna utförs med bebyggelseenheter (statistikområden på fyrsiffernivå) som utgångspunkt. Detta mätförfarande gör det enkelt att pröva vad förändringar av befolkningstal och friytor innebär för de olika stadsdelarna. I Eskilstunastudien har vi använt den metod som tillämpats i Uppsala kommun och som beskrivs i "Ericsson & Ingmar: Tillgång på friluftsmarker nära tätorter. Remissupplaga 1982. Mätmetoden redovisas översiktligt här, för en mer detaljerad beskrivning hänvisar vi till ovan nämnda rapport.

Vid mätningarna av friytorna används begreppen bruttoyta och nettoyta. Bruttoyta är all yta som ligger inom de angivna avstånden. För promenadområden 500 meter från bostadsområdets periferi och för strövområden 6 km från stadsdelens mittpunkt.

I begreppet nettoyta tas hänsyn till att invånare från flera stadsdelar använder samma områden. För promenadområdenas del innebär det att ytorna fördelas geometriskt på kartan till den stadsdel som ligger närmast. Strövområdena däremot fördelas efter den tänkta belastning som stadsdelarnas invånare utövar. Ju fler områden man kan nå från en stadsdel och ju färre invånare stadsdelen har desto mindre blir belastningen.

Mätningarna utförs på den topografiska kartan, skala 1:50000. Därefter räknas tillgången fram som kvm promenadområde respektive strövområde per person i de olika stadsdelarna.

Minimiarealen för strövområden räcker för en rejäl skogspromenad med svamplockning eller skidutflykt med choklad och mackor i matsäcken. I praktiken används även mindre ytor, särskilt om de är natursköna och strövvänliga. Vid bedömning av tillgången bör även dessa områden karteras. De nyanserar mätstudiens resultat och kan ge uppslag till åtgärder. I närheten av stadsdelar med begränsad tillgång till ströv- och promenadområden kan dessa utvecklas så att de ger större möjligheter till rekreation.

11 Materialet i grönplanen kan bearbetas för speciella syften

Grönplanen innehåller information om friytorna som kan bearbetas ytterligare, för att få fram kunskap som man i andra sammanhang kan vara intresserad av. T ex vid skötselprioriteringar och markanvändningsplanering för förtätning.

Som exempel har vi gjort en bearbetning som analyserar skötselkostnaderna. Det är av intresse på många sätt. I Eskilstuna är parkprogrammet till stor del en prioritering av skötselinsatser. Den har utgått från parkernas läge i staden. Ju centralare en park är desto intensivare skötsel.

Vi har tittat på skötselkostnaden med utgångspunkt från deras funktion och kan då konstatera att prioriteringarna kunnat göras annorlunda om ett underlag motsvarande innehållet i projektet funnits till hands då parkprogrammet fastslogs. Analysen redovisas på sid 66 .

12 Förankring av grönplanen

För att grönplanens resultat och rekommendationer skall få genomslagskraft fordras att planen "förankras" hos kommunens beslutsfattare. Det kan inte utföras som ett avgränsat avslutande steg i en arbetsgång utan bör vara en kontinuerlig process och med samråd och delpresentationer under arbetets gång. Det är svårt att ge allmänna rekommendationer om hur detta skall göras.

Vi nöjer oss därför med en redovisning av hur vi arbetat i projektet.

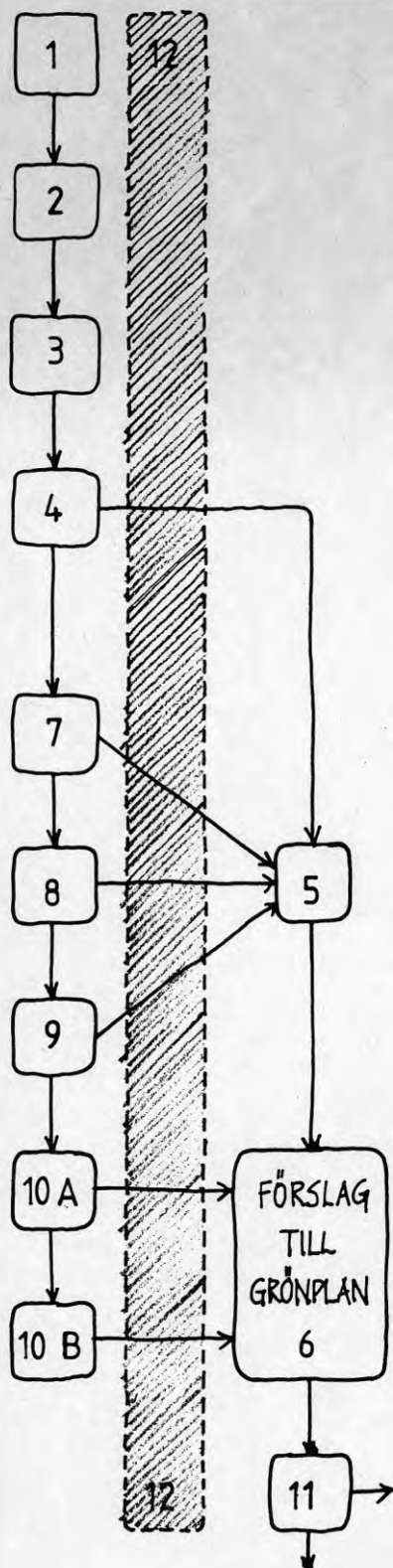
- o Samråd kring programutkast 80 07 02 Parkchefen, mark- och exploateringschefen, stadsplanechefen, fritidschefen, generalplanechefen samt landskapsarkitekt vid SBK deltog. Samrådet gav allmänt positiva reaktioner och påverkade i någon mån den projektbeskrivning, som låg till grund för ansökan till BFR. På papperet var alltså ansökan ganska väl förankrad bland tjänstemännen.

Saken MBL:ades också i parkkontorets verkskommitté och fick ett positivt (avvaktande) gensvar.

Föredragning i Kommunstyrelsens arbetsutskott gav också positiva besked.

- o Då Landskapslaget engagerats hölls 81-03-02 ett samråd mellan LLAB, Parkkontoret och stadsplaneavdelningen. Ansträngningar gjordes här för att ringa in de viktigaste problemen. Samrådet var givande och deltagarna intresserade och synpunktsrika
- o SBKs fredagsträff 81-03-29 gav upphov till en rad noteringar och värdefulla synpunkter.
- o Stadsplaneavdelningen höll 81-08-27 ett samråd med representanter för Riksbyggen, HSB, Parkkontoret, Generalplaneavdelningen och Bostadsavdelningen angående planeringen av Östermalm. Det förväntade resultatet av Grönplaneprojektet redovisades. Bestämde, att Östermalmsplaneringen skulle anpassas till dessa resultat.

- Redovisning skedde i KS naturvårdsberedning 81-11-10. (Nyttan av denna redovisning är oklar.) Bemötandet var allmänt positivt. NVB bekostade sedermera en del av tryckningen av slutrapporten.
- 1982-01-15 gjordes en genomgång (störmöte) av projektets resultat med representanter för fritidsförvaltningen, generalplaneavdelningen, LLAB, parkkontoret, stadsplaneavdelningen och trafikplaneavdelningen. Genomgången får betecknas som lyckad och diskussionen var livlig även om både positiva och negativa röster höjdes.

Som helhet var nog detta projektets definitiva genombrott. I dispositionsplanen för Östermalm har därefter stor hänsyn tagits till projektets resultat. En ny bostadsnära park föreslås och ett föreslaget grönstråk längs det så kallade Industri-spåret är mycket nära att förverkligas.

Utöver dessa formella samråd har tjänstemän på olika förvaltningar deltagit i delar av arbetet och därigenom varit mer eller mindre insatta i projektet.

Sammanfattningsvis har förankringen på tjänstemannanivå varit god, särskilt på plan- och parksidan. Den politiska förankringen kunde dock ha varit bättre, bland annat har ingen avrapportering för KSAU gjorts. Dessutom orkar förmodligen ingen politiker läsa hela rapporten. För det ändamålet skulle man behöva skraddarsy ett komprimerat material.

LITTERATUR

Bostadens Grannskap, Råd och anvisningar för planering av bostadsbebyggelse, 1975, Statens Planverk.

Bilen i stadens trafiknät, 1981, Statens planverk nr 33 del 5.

Ericson, B, 1982, "Erfarenheter från miljöförbättringar, (STAF:s förlag) Utemiljö 6 1982 Malmö.

Guinchard, CG, 1971, Friluftslivets fysiska miljö (Civildepartementet) 1971.

Gustafsson, R, 1980, Utnyttjas bostadsnära friområden pedagogiskt? (Sveriges Lantbruksuniversitet). Rapporter och uppsatser 1. Uppsala.

Göteborgs kn, 1979, Natur- och kulturvårdsprogram för Göteborg, Rapport 2 Friluftsliv.

Handboken Bygg (1981) Band F, Fysisk planering, Ahlen S, (red) (Liber Förlag) Stockholm

Henriksson, S E, Lövkvist K, Werner I B, 1976, Park i stad (BFR) rapport T18: 1976.

Huddinge kn, 1976, Motion i natur.

Kardell, L, Pehrsson, K, 1978 Stockholmsknarnas friluftsliv - vanor och önskemål (Sveriges Lantbruksuniversitet, Avd för landskapsvård) Rapport 13. Uppsala

MOVIUM, 1979, En undersökning om Mark och vegetation i Urban Miljö - (ALA, Arbetsgruppen för lantbruk och samhälle) Rapport 7. Uppsala

Schlyter, T, 1976. Möjligheter till uteaktiviteter i nya bostadsområden (Statens Institut för Byggnadsforskning), SIB 21:1976.

SOU 1970:1 Barns Utemiljö, (Civildepartementet) 1970

SNV 1971:7, Planering för friluftsliv (Statens Naturvårdsverk och Statens Institut för byggnadsforskning).

Stockholms kn, Miljö och Hälsovårdsförvaltningen 1982. Den obebyggda marken i Stockholm.

Stockholms läns landsting 1978. Studier av grönområden. Rapport 1978:5

Södertälje kn, Stadsarkitektkontoret, 1981, Södertäljes friområden.

Uppsala kn, 1982, opubl. material, delvis återgivet i Stadens uterum 1982 (STAF:s förlag) Pehrsson, B. red. Hässleholm

Örebro kn, 1974. Kommunplan- 74 kap 6 rekreation och friluftsliv.

Göransson, Sten: Kostnader vid anläggning och skötsel av gräsytor. 1982 (opub.)

Litteratur om Eskilstuna

Amméen, L, 1964, Stadsbebyggelse och domänstruktur.

Eskilstuna trafikplan 1980, Stadsbyggnadsrapport 1981:4, Eskilstuna kommun.

Förslag till generalplan för Eskilstuna centralområde 1981, Stadsbyggnadskontoret Eskilstuna kommun.

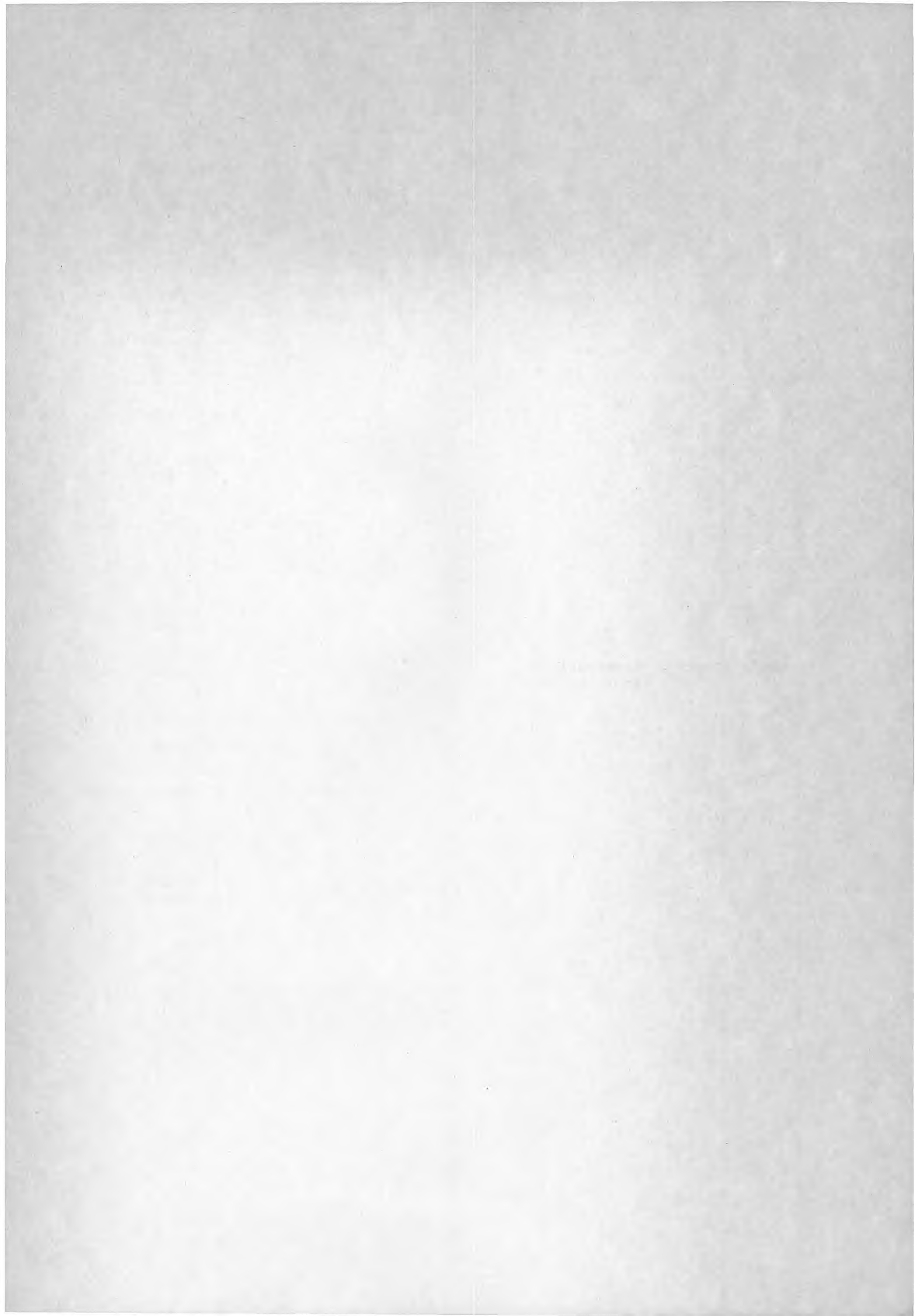
Parkprogram 80, Eskilstuna kommun, 1980.

Schnell, I, 1959, Eskilstuna en gammal stad fyller 300 år.

Silfverstolpe GM, 1963, Eskilstuna den månghamrande staden.

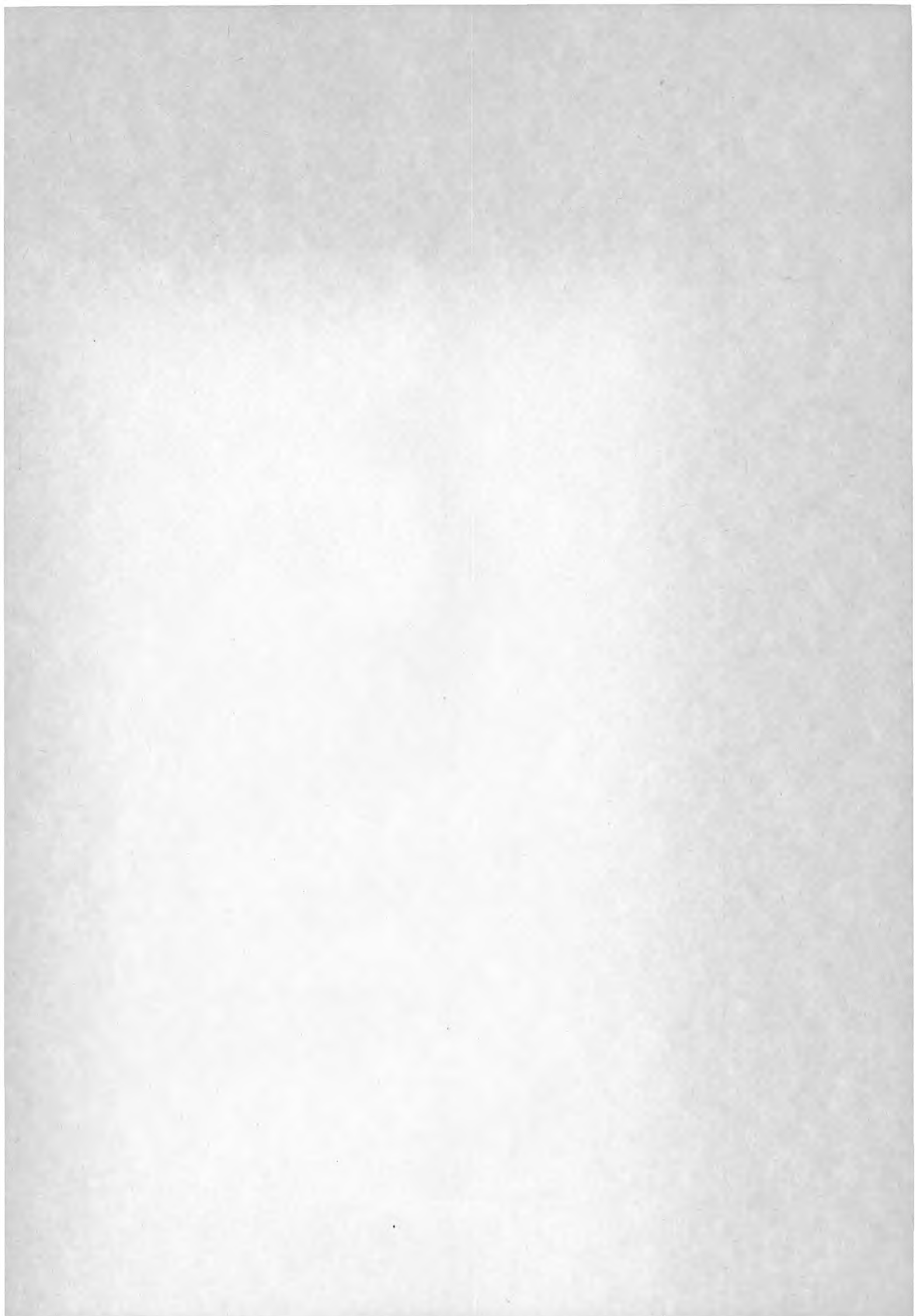
Skolvägar, Stadsbyggnadsrapport 1977:2, Eskilstuna kommun.

Stiga vi mot ljuset - vår stadsdel Norr, 1981, studiecirkel inom Eskilstuna ABF.

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 801071-1 och 820865-9
från Statens råd för byggnadsforskning till Eskilstuna kommun, Eskilstuna.**

R163:1984

ISBN 91-540-4258-5

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6704163

**Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm**

Cirka pris: 40 kr exkl moms